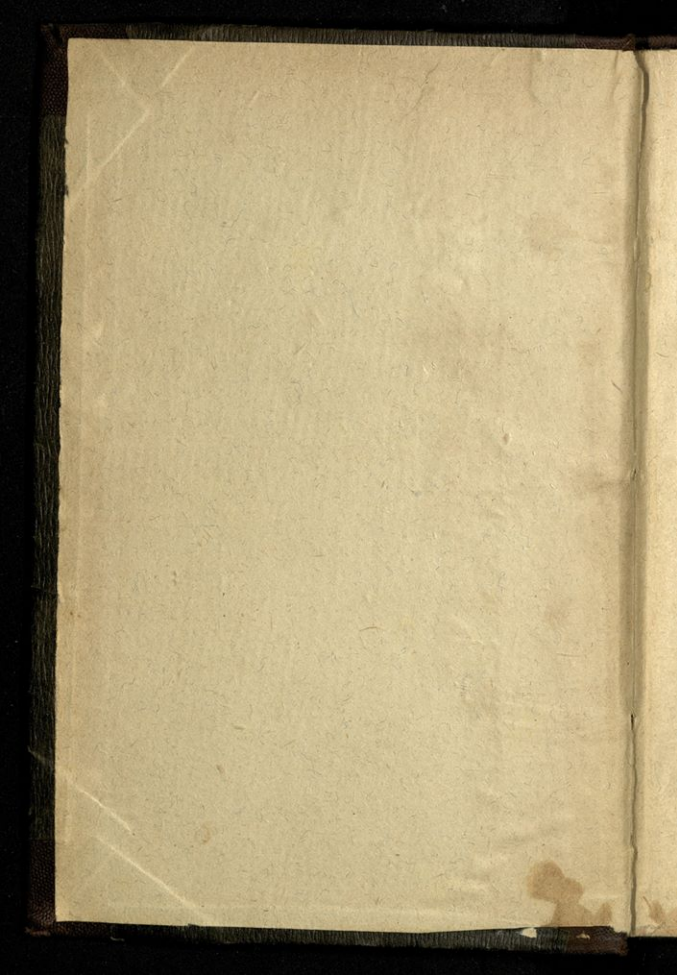
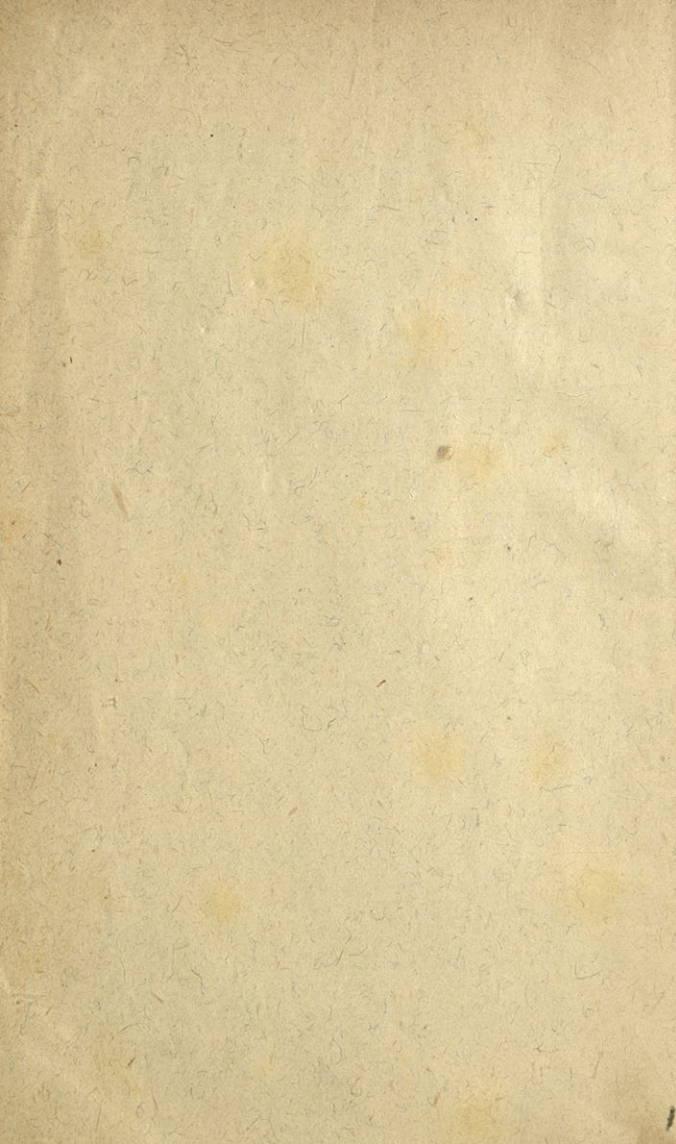

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

111504

E. 17. 17.

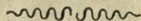

RUDIN.

Ruski spisal J. TURĜENJEV.

(Preložil M. Málovrh.)

(Ponatisk iz »EDINOSTI«.)

V TRSTU

Tisk nove tiskarne pod vod. F. HUALA, založilo uredništvo „Edinosti,“

1883.

111504

111504

4617 401 M

I.

Bilo je mirno poletno jutro. Solnce je sijalo uže dosti visoko na čistem nebu; a vendar se je svetila še rosa po travnikih; iz dolin je pršil duhteč hlad, v tihih gozdih so rane ptice veselo prepevale. Vrh majhnega holmca, od vrha do dna obrastlem s cvetočo ržjo, miruje majhna kolibica. K tej kolibici se je napolila mlada ženska v belem, platnenem odelu, z okroglim slamnikom na glavi in s solčnikom v roci. Malo za njo gre sluga.

Ona je stopala počasi, kakor da se svoje šetnje raduje. Visoka, gibka rž okolo nje se je z nežnim šumljanjem gibala, a nad njo so žvrgoleli škrjanci. Mlada ženska je šla iz svojega sela, blizu kolibice ležečega, in se zvala Aleksandra Pavlovna Lippina. Ona je vdova brez otrok, dosti bogata in živi sè svojim bratom, bivšim ritmajstrom Sergijem Pavličem Volinčevim.

Aleksandra Pavlovna pride do kolibe in se ustavi pred prvo, povsem zanemarjeno in nizko sobo, pozove slugo in mu veli, naj noter gre in za zdravje domačice vpraša. K malu se ta s žalostnim starcem bele brade povrne.

»No, kako je?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Živi še . . . .« odgovori starec.

»Ali se sme noter?«

»Zakaj ne bi se smelo?«

Aleksandra Pavlovna stopi v sobo. V njej je bilo tesno, soparno i zakajeno . . . . Nekdo zakašlja i zastoče na postelji. Aleksandra Pavlovna se ogleda in v polutmini zapazi izsušeno in nagrbančeno glavo neke starke. Na prsih s težkim pokrovom odéta, mučno je dihala i mahala s suhimi rokami.

Aleksandra Pavlovna pride k starki in jo z roko po čelu pogladi. Čelo jej je gorelo od vročice.

»Oh, oh!« zastoče starka, ko vidi Aleksandro Pavlovno. »Kukavno, kukavno sem rojena! Smrt stoji za vrati, golobica moja.«

»Bog je dober, Matrena; on ti da zdravje. Ali si popila lek, ki sem ti ga poslala?«

Starka zopet zajechi in nič ne reče. Ona ni čula, kaj jo je vprašala Aleksandra Pavlovna.

»Popila je,« odgovori stavec, stojechi pri vratih; Aleksandra Pavlovna se k njemu obrne.

»Razen tebe ni nikogar pri njej?« vpraša ona.

»Njena vnukinja, ali ta vedno od nje bega. Ni za trenotek bi pri njej ne sedela, tako je živa. Starej majki požirek vode dati, niti tega neče. A jaz ubogi, kaj morem jaz sam?«

»Ali ne bi dobro bilo, da jo k meni v bolnišnico prenesete?«

»Ne! Čemu v bolnišnico? Umreti mora tako ali tako. Dosti je živelá; tako je božja volja. S postelje je več ne bode! Kako bi ona do bolnišnice prišla? Če se je dotekneš, izpusti dušo.«

»Oh,« zajoče starka, »barinja moja, ne pozabi moje sirote; naša gospôda je daleč, a ti . . . .«

Starka obmolkne. Govorila je jedva na silo.

»Ne boj se,« reče Aleksandra Pavlovna, »vse storim. Glej, prinesla sem ti čaja in sladkorja. Kadar te je volja, da piješ . . . Ali imate samovar?« vpraša starca.

»Samovar? tega nemamo; toda lahko za samovar.«

»Pošljem ga jaz. Reci vnukinji, naj ne gre iz sobe. Povej jej, da je to grdo in sramotno.«

Stavec ne reče ničesar, ampak vzame zamotek s čajem in sladkorjem z obema rokama.

»Zdaj pa z Bogom, Matrena,« reče Aleksandra Pavlovna. »Ob priliki pridem zopet. A ti se ne plaši in pij marljivo lek.«

Starka vzdigne glavo in jo pomakne k Aleksandri Pavlovni.

»Daj, barinja, ročico,« jedva šepeta starka. Aleksandra Pavlovna ne da jej roke, ampak se k njej pripogne in jo poljubi na čelo.

»Pamtite,« veli pri odhodu starcu, »dajajte jej redovito lek in napajajte jo s čajem.«

Starec zopet ne črhne, ampak se samo nakloni.

Ko je Aleksandra Pavlovna zopet v čistem zraku, tedaj se zopet oddahne. Razpenši solnčnik, hoče domov, kar pride izza opla v malem vozu človek tridesetih let v starej suknji in starej potnej kapi. Zagledavši Aleksandro Pavlovno, ustavi koj konje in se k njej obrne. Lice mu je široko, brez barve, z majhnimi, bledosivimi očmi i belkastimi brkami, bilo je njegovej starej obleki slično.

»Da ste zdravi,« reče on z lenim posmehom, »kaj delate Vi tukaj, ako smem to vedeti?«

»Obiskala sem bolno ženo. A od kod vi Mihajlo Mihajlič?«

Mihajlo Mihajlič pogleda jej v oči in se zopet nasmehlja.

»To je lepo, da bolnike obiskujete; samo ali bi ne bilo boljše, da jo v bolnišnico prenesete?«

»Oslabela je preveč; ni ganoti se ne more.«

»Ali ne mislite svoje bolnišnice zapreti?«

»Zakaj?«

»Zato.«

»Čudne misli! Kako Vam je to na pamet prišlo?«

»No vi ste jednih misli z Lazunsko, i govori se, da na vas upliva. Ali kar ona govori o bolnišnicah, učiliščih — to so bedarije, nepotrebni izumi. Dobra dela imajo biti osobno, isto tako tudi prosveta; to je ves posel duše . . . tako govori ona. Po čegavem glasu ona tako poje, baš bi znati želel?«

Aleksandra Pavlovna udari v smeh.

»Darja Mihajlovna je umna ženska, in jaz jo zelo ljubim in čislam; no tudi ona včasih kaj krivega reče, jaz pa tudi vsakej njenej besedi ne verujem.«

»I to je vrlo dobro,« reče Mihajlo Mihajlič, še vedno na vozu sedeč; »kajti ni ona sama ne veruje svojim besedam.«

»Radujem se, da sem vas srečal.«

»Zakaj?«

»Lepo prašanje!« »Kakor da mi ni vedno pravo veselje vas srečati. Denes ste tako mili in ugodni, kakor lepo jutro.«

Aleksandra Pavlovna udari zopet v smeh.

»Čemu? da ste mogli videti, s kako velim in hladnim licem ste ta poklon izrekli! Čudim se, da pri zadnjih besedah niste zevali.«

»S hladnim licem... Vi hočete vedno ogenj, a ogenj ni nič. Vzplamti, potem nastane dim in ugasne.«

»In ogreje,« doda Aleksandra Pavlovna.

»Da — in opeče.«

»No pa naj opeče! I to ni zlo. Vse je boljše od...«

»Dobro, dobro, videl bi rad, hočete li tadaj, kadar ste se uže opekli, tako govoriti,« seže jej Mihajlo Mihajlič v besedo in udari z vajeti po konjih.

»Z Bogom!«

»Mihajlo Mihajlič, počakajte!« veli mu Aleksandra Pavlovna. »Kedaj pridete k nam?«

»Jutri, pozdravite svojega brata.«

Aleksandra Pavlovna zagleda se za Mihajlo Mihajličem. »Glej vrečo!« misli ona, zamišljen, s potno kapo na glavi, izpod katere so mu pršili plavi lasi, res je kakor vreča.

Aleksandra Pavlovna se je vrnola počasi domov. Gleđala je v tla. Nasproti jej pride brat i ž njim človek mlad, nizek v lahkej surki, z lahkim robcem okolu vratu, lahko kapico in lahko palčico. Uže od daleč se je smijal Aleksandri Pavlovni, akoprem je ona zamišljena bila, a ko se je ustavila, pride k njej ter radostno i nežno reče:

»Zdravo, Aleksandra Pavlovna, da ste mi zdravi!«

»O, Konstantin Dijomidič zdravi!« odgovori ona.

»Vi ste prišli od Darje Mihajlovne?«

»Od njih sem prišel, da od njih,« reče veselim licem mladi človek. »Darja Mihajlovna so me k vam poslali; šel sem peš... Jutro je tako divno, a pot vrlo kratek. Jaz sem prišel, a Vas nisem našel. Vaš brat mi je rekel, da ste odšli v Semenovko, in da gre sam na polje. In evo mene ž njim vam naproti. Da, da, ali je to prijetno.«

Mladi človek je govoril ruski čisto in pravilno, no s tujim naglasom, akoprem je težko pogoditi, s kakšnim. V njegovem licu je bilo nekaj azijskega. Dolg zaviti nos, velike nepremične oči, debele rudeče ustne, nizko čelo, lase črne ko oglje — vse to je kazalo azijsko potomstvo; toda mladi človek se je imenoval Pandalevskij in za svoje rojstno mesto zval Odeso, a odgojil se v Belej Rusiji s podporo neke bogate udove. Službo mu je priskrbela zopet neka druga gospa. V obče so se dame srednje dobe rade zanj zanimale; on je umel iskati jih i najti. Tudi zdaj je živel in se hranil pri boljarici Darji Mihajlovni Lažunskij. On je človek ljubeznjiv, dvorljiv, poln čustva, hlepeč potajno za naslado, sladkega in prijaznega govorjenja, igral je fortepiano, kakor treba, a kadar bi s kom govoril, imel je običaj, oči vanj upirati. Oblačil se je vrlo čisto v neobično dolga odela in marljivo bril i marljivo česal.

Aleksandra Pavlovna ga posluša do kraja, a onda se obrne k bratu.

»Denes me vse sreča; prav zdaj sem govorila z Ležnjevim.«

»Ž njim? On je baš odšel; kde je to bilo?

»Da; pa pomisli v malej droški, po tej vročini... Čuden človek!«

»Čuden človek, morebiti; ali tudi vrl človek.«

»Kdo to? G. Ležnjev?« vpraša začuden Pandalevskij.

»Da, Mihajlo Mihajlič Ležnjev,« reče Volincev. »Toda z Bogom, sestra, jaz moram na polje. Gospod Pandalevskij se vrne s teboj domov.«

I Volincev otide na polje.

»Predrage volje!« vsklikne Konstantin Dijomidič ter ponudi Aleksandri Pavlovni roko.

Aleksandro Pavlovno pod roko voditi, bila je očevidna slast i radost Konstantinu Dijomidiču; korakal je z majhnimi koraki in se smijal, a azijske oči so se mu oblile z neko mokroto, kār mimogredé povedano, pri njem ni redko bilo: umiliti in solziti se ne prizadeva Pandalevskemu velicega truda. A kdo bi se tudi ne radoval, da vodi pod roko lepo, mlado žensko? O Aleksandri Pavlovni je govorila vsa . . . . ija,

da je milina in razkoš, in vsa . . . . . ija je govorila resnico. Jedino nje ravni jedva malo zaviti nosek bi moral vsacemu možjane zmešati, da ne govorim o žametno črnih očeh, zlato-ruskih laseh in družih lepota. Ali nad vse lepši je bil izraz milega lica, katero bi zaupljivo i prostodušno i krotko vsakega ganolo in ob jednem osvojilo. Aleksandra Pavlovna je gledala in se smijala kakor dete; borinje so šepetale o njej, da je priprosta . . . Ali se od koga more več želesti?

»Vas je Darja Mihajlovna k meni poslala, rekli ste?« vpraša ona Pandalevskega.

»Da, oni so me poslali,« odgovori on; »oni želé in Vas prosijo najsrčnejše, izvolite k njim na obed priti. Oni (Pandalevskij o gospéh govoreč, rabil je vedno množino), oni dočakujejo denes novega gosta, s katerim vas na vsak način želé vspoznati.«

»Kdo je to?«

»Neki Muffel, baron i kamerjunker iz Petroburga. Darja Mihajlovna vspoznali so se ž njim ne davno pri knezu Garinu, ter ga slavijo i hvalijo kot ljubeznjivega in izobraženega moža. G. baron se bavi tudi s književnostjo — ah, kako lep metulj, izvolite ga pogledati — ali rajše se bavi s politično ekonomijo. Spisal je razpravo o nekem vrlo važnem vprašanji — ter želi, da jo Darja Mihajlovna presodi.

»Politično-ekonomično razpravo?«

»O jeziku, Aleksandra Pavlovna, o jeziku. Menim, da Vam je znano, da so Darja Mihajlovna tudi tu večšakinja. Žukovskij¹⁾ se je ž njimi o jeziku posvetoval, a moj dobrotnik v Odesi, vredni starček Roksolan Medijarovič Ksandrika — gotovo vam je ime znano?«

»Ne, še nikdar ga nisem čula.«

»O tem možu še niste nikdar nič slišali? Čudno! Hotel sem reči, da je tudi Roksolan Medijarič visoko cenil znanje ruščine Darje Mihajlovne.«

»A je li ta baron pedant?«

»Ne, nikakor; Darja Mihajlovna govore, da je vedno v njem svetski človek videti. O Bethovnu takšnim žarom govori, da je tudi starega kneza zanj navdušil. Tudi jaz sem ga radostno poslušal, a to je moje ve-

¹⁾ Ruski učenjak.

ščine zavoljo. Ali vam smem to krasno poljsko cvetje ponuditi?«

Aleksandra Pavlovna vzame cvetje in stopivši nekoliko korakov dalje, vrže ga zopet na tla. Do nje-nega doma je bilo kakšnih dve sto korakov. Nedavno popravljen in pobeljen videl se je njen dvor kaj pri-jetno mej gostim lipovim in kostanjevim vejevjem.

»Kaj torej ukažete, naj Darji Mihajlovni poročim?« izpregovori Pandalevskij, zle volje zaradi cvetja; »iz-volite li na obed priti? I Vaš brat je pozvan.«

»Na vsak način prideva. A kaj dela Nataša?«

»Natalija Aleksejevna so, hvala Bogu, zdravi. No mi smo uže na stezi, po katerej se gre k Darji Mi-hajlovnej. Dopustite mi, da se Vam poklonim.«

»Ali nečete pri nás vstopiti?« vpraša ga ona ne-odločnim glasom.

»Ne . . . . čemu . . . .«

Pandalevskij vzdahne in z nekim značenjem v njo oči upre.

»Da se vidimo, Aleksandra Pavlovna!« reče on, po kratkem molku, nakloni se in koraca nazaj.

Aleksandra Pavlovna gre domú.

I Konstantin Dijomidič je šel svojo pot. Z njego-vega lica je izginola na mah vsa radost, a to se je v svesten, malo ne surov izraz raztegnolo.

I hoja se mu je sama izpremenila. On je zdaj širje koracal i težje stopal. Prehodil je bil uže dve vrsti i ves čas sè svojo palčico mahal, pa se naposled zasmijal: zapazil je na stezi mlado, čedno kmetsko devojko, ki je teleta domov gnala. Kakor kača pri-plazi se Konstantin Dijomidič k dekletu in se začne ž njim razgovarjati. Iz začetka je molčala ona, zaru-dela in se smijala, a potem si z rokavom lice obriše, obrne se in izpregovori.

»Idi ti, gospod, z Bogom . . .«

Pandalevskij jej zapreti s prstom ter od nje za-hteva rožo, ki jo je na prsih imela.

»Čemu tebi cvetja, hočeš li venec plesti, kaj?« izpregovori dekle; »idi ti v ime božje!«

»Poslušaj me, drago srce moje.«

»Poberi se,« zaviče ona, »evo gredó mladi gospodi.«

Konstantin Dijomidič se ogleda. Res, njemu na-proti hitita Vunja in Petja, sinova Darje Mihajlovne; koj za njima njen mentor Basistov, mladenič 22 letni, ki je komaj vseučilišče svršil. Basistov je bil mladenič močan, prostega lica z velikim nosom, debelimi ustmi in plavimi očmi; nespreten no pošten, dober i iskren. Oblačil se je brez okusa, las si ni strigel, ne zavoľjo mode, nego iz lenobe. Ljubil je dober pri-grizek, ljubil sladke sanje, no ljubil je tudi dobro knjigo, oduševljeno besedo, a iz vse duše sovražil Pandalevskega.

Sinovi Darje Mihajlovne so Basistova jako lju-bili, a bali se ga niso nič. Ostali v hiši so ga gledali iz strani, da i sama gospa, akoprem je stokrat rekla, da predsodkov ne pozna.

»Zdravi, mili moji golobki!« vsklikne Konstantin Dijomidič, »kako ste denes uranili. A jaz sem,« obrne se k Basistovu, »uže davno na nogah; moja radost je naravo uživati.«

»Videli smo, kako vi naravo uživate,« mrmlja Basistov.

»Vi materijalist uže na Bog zna kaj mislite. Jaz vas poznam!«

Pandalevski, govoreč z Basistovim, njemu jednakim človekom, k malu se je razjezil.

»Vi ste gotovo ono devojko za stezo vprašali?« reče Basistov i zamežika z očmi.

On je videl, kako mu Pandalevski v oči gleda, a to mu je bilo najneprijetnejše na svetu.

»Jaz Vam še enkrat velim, vi ste materijalist, i družega nič. Vi hočete na vsakej stvari videti ono prozajično stran . . . . .«

»Dečka!« zaypije Basistov, »ali vidita oni gozd? Kdo bode prvi tam: jeden! dva! tri!«

Dečka sta hitela k gozdu i Basistov za njima.

»Kmet!« pomisli Pandalevski, »skazi dečka . . . . popolen kmet!«

I oholo gleda svojo elegantno, nacifrano figurko, strese s prstom dvakrat prah z rokava svoje suknjice, popravi robec za vratom in se odpoti domov. Prišedši v svojo sobo, sleče se ter zamišljeno sede h klavirju.

II.

Posestvo Darje Mihajlovne Lažunske se je smatralo prvim v...ej guberniji. Ogromna, iz kamena sezidana hiša, olepšana po okusu prejšnjega stoletja, stala je veličastno na vrhu holmca, pod katerem je tekla jedna glavnih rek srednje Rusije. Sama Darja Mihajlovna je bila znamenita in bogata boljarica, vdova tajnega svetnika. Akoprem je Pandalevskij govoril, da ona vso Evropo pozna, da celó vsa Evropa njo pozna! — vendar je njo Evropa slabo poznala, i v samem Petroburgu ni nikakeršne role igrala. Ali zato jo je v Moskvi malo in veliko poznalo, in malo in veliko k njej prihajalo. Ona je prišla iz velikega svéta in bila na glasu ženske nekoliko čudne, ali dobre i neobično pametne. V mladosti je bila jako krasna. Pésniki so zlagali v nje slavo pesni, mladi ljudje so se zaljubili vanjo, važna gospoda je tekala za njo. No od tega časa je minolo dvajset do trideset let, i prejšnjej krasoti dan denes niti sledu videti ni. «To-li je, vprašal bi se vsak, kdor jo zdaj vidi, ta huda, in ostronosa gospa, ona, ki je nekoč slovela po svojej lepoti?» Vsak bi se v duši čudil menljivosti vsegazemeljskega. Res, Pandalevskij je trdil še vedno, da je vele lepe svoje oči vzdržala; no oni isti Pandalevskij je trdil da jo vsa Evropa pozna.

Darja Mihajlovna je prihajala vsako leto se svojimi otroki (bilo jih je troje: Natalija, osemnajstletna, i dva sina, jeden deset, drugi devetleten) na svoje posestvo, ter ondukaj na veliko živela, ter osobito z neoženjenimi moži občila; ondotnih vlastelink ni trpela. Ali za to je i doznala, kedo so tamkajšne vlastelinke! Po njihovem pripovedanji je bila Darja Mihajlovna i ohola i nenaravna, i strašna silnica; a kar je najgorje, ona je toli svobodno govorila, da je strahota! Darja Mihajlovna res ni marala na deželi etiketnih okov i v svobodnej prostoti njenega občenja se je mogel opaziti tisti labki prezir, s kojim velikomestne levice gledajo neznatna in temna bitja... Ona je občila tudi z mestnimi svojimi znanci jako prosto; o kakšnemu preziru ni tu sledu bilo.

Ali niste, dragi čitatelji, nikdar opazili, da človek, neobično raztresen mej svojimi vrstniki, mej višjimi osobami nikdar raztresen ni? Zakaj je neki tako? — Toda takšna prašanja ne vode nikamor.

Ko je Konstantin Dijomidič prečnil studije Talbergove in iz čiste svoje sobe prišel v sobo za goste, najde tamkaj zbrano vso domače društvo.

Na širokej zofi je ležala gospa ter v nekej francoskej brošuri listala; poleg okna je sedela na jednej strani hčerka Darje Mihajlovne, na drugej M-lle Boucourt — governantka, stara izsušena devica kakšnih šestdeset let, s črnim cbignonom pod šareno kapo in z zamašenimi ušesi; kraj vrat na oglu se je umestil Basistov in čital novine; blizu njega sta igrala Petja in Vanjka domino; a na peč naslonjen z rokami zadej zloženimi stal je gospod nizke rasti, siv in zveroušen, črnoličen in z nemirnimi črnimi očmi — zval se je Afrikan Semenič Pigasov.

Čuden svat je ta gospod Pigasov. Zlovoljen proti vsemu i vsakemu — posebno proti ženskim — psoval in grdil je od ranega jutra do temnega mraka, včasih dobro, včasih vrlo glupo, no vedno s pravo naslado. Njegova razdražljivost ga je zanesla do otročje ludosti; njegov smeh, njegov glas, vse bitje njegovo, kakor da je z žolcem pomazano. Darja Mihajlovna je rada Pigasova k sebi vabila, ker jo je s svojimi opazkami razveseljeval. Njegove opazke so bile dosti zabavne. Vse povekšati, uveličati, pretirati, to mu je goreča strast. Na priliko, ako mu pripoveduješ katero koli nesrečo, da je strela v kakšno hišo treščila in jo zapalila, ali da je voda kakšen mlin porušila, ali da si je kakšen kmet z sekiro roko ranil, vprašalje on z veliko radovednostjo: «kako se on zove?» to je, kako se zove ženska, ki je tej nesreči pravi uzrok, kajti po njegovem prevereni je vsacemu zlu prvi povod ženska, samo ako se stvar do dna preišče. Nekoč je on pokleknol pred skoro povsem neznano boljarico, ki ga je hotela pogostiti in jo s solznimi očmi i jezo na lici prosil, naj ga v miru pusti, ker da on nikdar tajil ni, da je ne obišče. Nekoč zopet so odpeljali splašeni konji perico Darje Mihajlovne v goro, zvrnoli jo in skoraj ubili. Od tedaj je imenoval Pigasov one konje le: «dobri, dobri moji

konjički», a ona gora mu je bila najromantičnejši kraj na svetu.

Pigasova je spremljala v življenji vedno nesreča — i to je bil povod njegovej mržnji. Bil je dete siromašnih roditeljev. Oče, ki je jedva črke poznal, malo se je brigal za odgojo svojega sina. Mati mu je pak prerano umrla. Pigasov se je sam odgojil, sam za šolo pripravil, zvršil ljudsko šolo, prišel na gimnazijo, izučil francoski, nemški, da i latinski, a zapustivši z odlično svedočbo gimnazijo, odšel je v Dorpat, kder se je junaški boril s potrebo in nezgodo, ali vendar vstrajal vsa tri tečaja do konca. Njegove sposobnosti niso presegale meje običnosti; po nevtrudljivosti i marljivosti se je pa od vseh drugih odlikoval: no najsilnejše čuvstvo v njem je bila slavičnost, želja dokopati se do viših društev, niti gorji biti od družih k ljubemu nemilej osodi. On se je i marljivo učil i na univerzo odšel iz same slavičnosti. Njegovo siromaštvo ga je srdilo in v njem razvilo obzirnost i lokavstvo. Govor ni bil mu originalen; iz mladih dnij je upotrebljeval neke neobične besede in izraze. Njegove misli se nad obični horizont niso vspenjale; toda govoril je tako, da se je mogel smatrati umnim, vrlo umnim človekom. Po dobljeni časti kandidata si izbere Pigasov učeni stan v bodoče zvanje; on je vedel, da inace povsodi mora zaostati za svojimi kolegi, katerih je vedno iskal v viših krogih ter jih hvalil in slavil, če prav zmeraj porogljivo. No tukaj mu je, prosto povedano, izpodletelo. Samouk ne iz ljubezni do znanostij, vedel je Pigasov vrlo malo. On se je spuščal v hude prepire, a drugi učenjak, ž njim v jednej sobi živeči, kateremu se je on vedno smijal, človek povsem ograničen, imel je mnogo več pravega znanja in sicer zato, ker je bil pravilno in vstrajno odgojen.

To razpali Pigasova. On pomeče vse svoje knjige in beležke v peč in se poprime službe. Iz začetka je bilo različno; on je bil uradnik, ako tudi ne povsem točen, a v enem svesten in spreten; no hotel je kolikor mogoče hitro avanzirati — tu se zaplete, pade in mora službo popustiti. Tri leta presedi v tihej svojej kočici in se oženi z bogato, polu izobraženo vlastelinko, katero je hotel navaditi svojih prostih i

porogljih manir. Ali Pigasovljeva narav ni bila za obiteljsko življenje; k malu se ga je nasitil. Njegova žena je prebila nekatero leto ž njim, a mu naposled v Moskvo utekla in tam svoje imenje prodala; jedva nekoliko si ga je Pigasov otel. Slednji udarec ga je pobil povsem; začel se je z svojo ženo pravdati; zaman... Svoje dni je preživel sam, hodeči od soseda do soseda, katere je za hrbotom in v brke psoval in grdil. Knjige ni nikdar v roko jemal. Imel je okolo sto kmetov; njegovi seljaki niso bede in nevolje poznali.

»A! Constantin!« vsklikne Darja Mihajlovna, čim je Pandalevskij vstopil: »pride-li Aleksandrina?«

»Aleksandra Pavlovna so poročili vam hvalo, velika jim je radost,« odgovori Konstantin Dijomidič, klanjajoč se prijazno na vse strani in gladeč si počesljane lase z belo i debelo roko, na katerej so nohti trivogljati porezani bili.

»Ali pride tudi Volincev?«

»On tudi.«

»Po vašem dakle,« obrne se Darja Mihajlovna k Pigasovu, »po vašem so vse barišne (vlastelinke) nevarne.«

Pigasovljeva usta so se nakrivila čudno in roke so se mu krčevito tresle.

»Jaz velim,« povzame on lehkim glasom (tudi v največjej razjarjenosti je govoril Pigasov potihoma), »jaz velim, da so barišne v obče — o navzočih, umeje se, molčim...«

»Ali to vam ne brani o njih misliti,« reče Darja Mihajlovna.

»O njih molčim,« ponovi Pigasov. »Vse barišne so nenaravne v višjem smislu — nenaravne v izraževanju svojih čuvstev. Ako se na priliko kakšna barišna kaj prestraši, ali se čemu raduje, ali razžalosti, ona bode v prvi mah kakor koli svoje telo zvijala a zatem viče ah! ter se nasmeje ali razjoče. Meni se je vendar (tu se Pigasov zmagonosno nasmehlja) nekoč posrečilo, neko osobito nenaravno barišno prisiliti, da svoje čuvstvo istinito izrazi.«

»Kako je to bilo?«

Pigasovi očesi so zabliščeli. »Jaz sem jo od zadej objel s trdim obročem. Ona zaupije, a jaz jej velim

bravo, bravo!« Tako govori narava, to je naravin glas.«

Vsi v sobi so se jeli smijati.

»Kakšne bedarije pripovedujete, Afrikan Semenič!«
vzklikne Darja Mihajlovna. »Mar mislite, da Vam takšno divjaštvo verujem?«

»Resnica je z obročem in še kakšnim obročem.«

»Mais c'est une horreur ce que vous dites là, monsieur, to je strahota!« m-lle Boucourt, v strahu gledajoč smeječa se dečka.

»Ne verujte mu, otroci,« reče Darja Mihajlovna; »ali ga ne poznate?«

Le jezeča se Francozinja se dolgo ni mogla umiriti ter je še zmiraj nekaj skozi nos mrmljala.

»Verjemite, ako vas je volja, če ne, pa ne,« reče Pigasov nemarnim glasom; »ali živo istino sem vendar rekel. Kdo naj to bolje ve od mene samega? Potem takem mi tudi tega ne verjamete, kako je naša sosedinja Čepuzova, Jela Antonovna sama, čujete, sama, meni pripovedovala, da je svojega lastnega rojaka umorila?«

»Evo zopet vaše izmišljene stvari.«

»Prosim, prosim! Čujte, pa sodite sami. Najprej naj povem, da nikakor na njo nečem klevetati, da jo celo ljubim, to se ve da, kolikor se ženska ljubiti more; v vsem njenem domu ni knjige, razven koledarja, ona slabo čita, a izmučena teškim čitanjem, toži, da jo oči bole — z jedno besedo rečeno — ona je dobra ženska, tako dobra, da se pri njej sobarice lahko otolsté. Čemu naj torej klevetam proti njej?«

»E!« reče Darja Mihajlovna, »zdaj je Afrikan Semenič zasedel svojega konja, s katerega do večera ne pride.«

»Svojega konja . . . Ženske imajo tri takšne konje, s katerih ne pridejo nikdar, razven kadar spé.«

Kateri so ti trije konji?«

»Karanje, namigavanje in prigovarjanje.«

»Čujte, Afrikan Semenič, vi niste brez uzrokov takšen sovražnik ženskim. Katera vas je neki . . .«

»Uvredila, mislite reči?« seže jej Pigasov v besedo. Darja Mihajlovna je bila v nepriliki; pala jej je na pamet žalostna ženitev Pigasovljeva . . . poki-mala je samo z glavo.

»Mene je res neka žena ljuto uvredila, če prav je bila dobra, neizmerno dobra...«

»Katera?«

»Moja mati,« odgovori žalostnim glasom Pigasov.

»Vaša mati? S čim vas je mogla ona uvrediti?«

»S tem, da me je rodila.«

Darja Mihajlovna namrgoli oči.

»Meni se zdi,« reče ona, »da je naš razgovor na stezo žalosti zašel... Konstantin, zaigrajte nam novi proizvod Talbergov... Morda mili glasi ukrote Afrikana Semeniča, kakor je Orfej ukrotil divje zveri.«

Konstantin Dijomidić je sedel h klavirju in pohvalno Talbergov proizvod igral. Iz začetka je Natalija pozorno poslušala, potem se pak svojega posla poprijela.

»Merci, e' est charmant,« izpregovori Darja Mihajlovna, »jaz ljubim Talberga. Il est si distingué. Kaj ste se zamislili Afrikan Semenič?«

»Jaz premišljuje,« povzame polahkoma Pigasov besedo, da egoisti prav za prav v tri vrste razpadajo: egoisti, kateri sami živé i drugim živeti dajó; egoisti kateri sami živé, a ne dajó drugim živeti; naposled egoisti, kateri niti sami ne živé, niti drugim ne dajó živeti... V poslednjo vrsto spadajo večinoma ženske.«

»Ali je to laskavo:« Samo vašej gotovosti v presojevanji se čudim, Afrikan Semenič; vi se gotovo nikdar ne varate?«

»Kdo trdi to? tudi jaz se varam; mož se tudi lahko zmoti. Toda znate li razliko mej pogreško našega brata i pogreško ženske? Ne veste je? Jaz vam jo povem; mož more na priliko reči: dvakrat dva ni štiri, a ženska poreče: dvakrat dva je — lojena sveča.«

»Zdi se mi, da sem to uže nekđaj od vas čula... No, dovolite mi vprašanje, kako ste vi, poslušajte glasbo, mogli na sebičnjake mislite?«

»Muzike niti slušal nisem.«

»Vidim, da se vi ne morete več popraviti. Kaj hočete ljubiti, ako ne glasbe? Literaturo, ali kaj?«

»Jaz ljubim literaturo, samo dan denašnje ne morem.«

»Zakaj?«

«Évo zato. Nedavno smo veslali z nekim barinom čez Oko. Ladija pride do bregú; trebalo je zdaj vozove na breg spraviti. Barinov voz je bil težak. Dokler so se vozniki znojili izulačujoči barinov voz, dotlej je on na ladiji stoječ stokal, da bi se človeku smilil... To je, mislil sem si jaz, slika nove sisteme, ki razdeljuje delo! Tako i denašnja literatura: drugi uleko, drugi se znoje, a ona stoka.»

Darja Mihajlovna se nasmeje.

«Pa to se imenuje proizvajanjem završenega blagostanja, nadaljuje neumorni Pigasov, imenuje se temeljito pretresavanje obćih prašanj, i kaj vém jaz še kako... Oh! tega donečega a praznega besedičenja sem se uže naveličal!»

«Glejte», reče Darja Mihajlovna, «ženske, ki jih toli ljubo napadate — te vsaj ne govoré tako.»

Pigasov makne ramena.

«Ne govori, česar ne umejo.»

Darja Mihajlovna zarudi.

«Vi prehajate v drzovitosti, Afrikan Semenič» opazi ona s prisiljenim smehom.

Vse v sobi obmolkne.

«Kde je ta Zolotonoša?» vpraša iznenadoma Basistova jeden njegovih učencev.

«V poltavskeji guberniji, moj dragi», brzo Pigasov odgovori, «v samej Holandiji. (On se je radoval, da more o čem drugem govoriti).»

«Baš smo govorili o književnosti,» nadaljuje on, »ko bi imel preveč denarjev, koj bi postal malorusk pesnik.»

«To je zopet nekaj! Vi! bi bili lep pesnik» veli Darja Mihajlovna; «a kaj znate vi maloruski.»

«Neznam, no to ni potrebno.»

«Kako bi potrebno ne bilo?»

«Ni ne potrebno. Vzemi list papirja in odzgorej napiši duma, a potem začni: o ti sodba, črna sodba! ali: sedi knez Nalavejka na mogili; ali zopet: poleg gore zelene, grde, grae voropaje, hop! hop! ali kar koli. Posel je gotov. Daj to natisnoti in pošlji mej ljudi. Malorus čita, nasloni brado v roko in zajoka — tako dobra duša je!»

«Oprostite!» vsklikne Basistov, »a kaj besedičíte vi? To ni ni najmanja istina! Jaz sem bil sam v

Malej Rusiji, jaz jo ljubim in poznam tudi jezik — grae, grae, voropaje — to je skrajna nemisel!»

»Morebiti, a Malorus bode vendar plakal. Vi ste govorili i o jeziku, ali res eksistira maloruski jezik? Nekoč sem prosil Malorusa, naj mi preloži prvo, kar mi je na pamet palo, frazo: gramatika je nauka pravilno čitati i pisati. Znete-li, kako je on to preložil: hramatika e nauka pravilno čitati i pisati. — Ali torej mislite, da je to jezik, samostalen jezik? Prej, nego to pritegnem, pripravljen sem...«

Basistov ga je hotel zavrnoti.

»Pustite ga,« vmeša se Darja Mihajlovna, »saj veste, da se razven paradoks nič iz njega ne sliši.«

Pigasov se razžaljivo nasmehlja. Poslužnik vstopi ter najavi Aleksandro Pavlovno in brata jej Volinceva.

Darja Mihajlovna vstane in gre gostom naproti.

»Dobro došla, Aleksandrina!« pozdravi jo, — »kako dobro je, da ste prišli... Zdravo, Sergij Pavlič,«

Volincev poljubi Darjo Mihajlovno na roko in pride k Nataliji Aleksejevnej.

»Res, ta baron, vaš znanec, ali pride denes?« vpraša Pigasov.

»Da, pride.«

»On je baje velik filozof. Hegel samo crli iz njega.«

Darja Mihajlovna na to ne odgovori nič, posadi Aleksandro Pavlovno na zofo in sama k njej sede.

»Filozofija,« nadaljuje Pigasov — »je višja točka gledišča. To mi je tudi zobobol te višje točke gledišča. A kaj je od zgorej videti mogoče? Ali ni to tako, kakor da si hoče kedo konja kupiti in ga gre raz stolpa gledat!«

»Ta baron vam ima nekakšno razpravo prinesiti?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Da, razpravo,« odgovori z aristokratično nemarnostjo Darja Mihajlovna, »razpravo v odnošaju mej trgovino in obrtnijo na Ruskem... Toda ne bojte se: mi te razprave ne bomo tukaj čitali... v to svrho Vas nisem pozvala. Le baron est aimable, que savant, tako ljubeznjiv, kakor učen. A vrhu tega toli krasno ruski govori! C'est un vrai torrent, pravo čudo!«

»Tako krasno ruski govori,« zamrmlja Pigasov, »da je vredno francoske pohvale.«

»Mrmljajte še, Afrikan Semenič, mrmljajte. To se povsem slaga z vašo frizuro. Veste kaj, messieurs et mesdames,« doda Darja Mihajlovna, obrne oči na okolo, »idimo na vrt... Do obeda imamo še jedno uro, a vreme je divno.«

Vse društvo vstane ter ide na vrt.

*
**

Vrt Darje Mihajlovne se je razprostiral do same reke. V njem je sila lipovih drevoredov, pozlačeno tamnih i dišečih, potem mnogo senčnic od akacij i borov.

Volincev z Natalijo in gospodičino Boucourtovo so šli v najgostejši kraj vrta. Volincev je šel z Natalijo vstric i molčal. Koj za njima je stopala Boucourt.

»Kaj ste danes vse delali?« vprašal je naposled Volincev; svoje krasne tamno rujave brke vihal.

Po potezah lica bil je podoben sestri, a bilo je v njem mnogo menj življenja; oči je imel ljubeznjive in lepe, a gledal je nekako tožno i žalostno.

»Nič,« odgovori Natalija, »slušala sem, kako se Pigasov pravda, šivala in čitala.«

»A kaj ste čitali?«

»Jaz sem čitala — čitala sem o križarskih bojih.« Volincev jo pogleda.

»Ah!« izpregovori naposled, »to mora zanimivo biti.«

Tu odtrga cvet in ga drži v roci. Tako so stopali kakšnih dvajset korakov.

»Kakšen je ta baron, s katerim se je vaša majka vpoznala?« vpraša zopet Volincev.

»Kamerjunker iz Petrburga; mama ga vrlo hvali.«

»Vašo majko vsak zavzame.«

»To je dokaz, da ima še vedno mlado srce,« odgovori Natalija.

»Da. Jaz Vam skoro Vaše konje pošljem. Oni so skoraj povsem izvežbani.«

»Merci... Meni vas je žal. Vi jih sami vežbate, a to je, kakor se govori, vrlo težko i opasno.«

»Da vam najmanjo radost provzročim, to veste, Natalija, pripravljen sem...«

Volincev se zasmehlja.

Natalja ga ljubeznjivo pogleda ter še enkrat reče: »merci.«

»To veste,« nadaljuje Sergej, po dolgem molku, »da ni stvari pod nebom... Čemu vam to pripovedujem? saj uže vse veste.«

V tem hipu zazvoni v hiši.

»Ah! la cloche du diner!« vzklikne Boucourt, »obed, vrnimo se, retournons.«

»Quel dommage, kakšna škoda«, mislila je stara francoskinja, da ima toli ljubeznjiv mladenič tako malo sposobnostij za razgovor.«

Barona ni k obedu bilo. Razgovor pri mizi ni bil živahen. Sergej Pavlič gleda na Natalijo, poleg katere sedi in jej marljivo vodo v čašo naliva. Panda-levskij se trudi svojej sosedinji Aleksandri Pavlovnej streči: on je ves plamtel od radosti, a ona malo da ni zevala.

Basistov je delal iz kruha kroglice in ničesar ni mislil; celo sam Pigasov je molčal, in ko mu je Darja Mihajlovna opazila, da je denes vrlo ljubeznjiv, vpraša jo: »kedaj sem jaz sploh ljubeznjiv? To ni moj posel...« pa onda z gorkim smehom dodá: »strpite se še malo. Jaz sem kvas, prosti ruski kvas, a ta vaš kamerjunker...«

»Bravo!« jela je Darja Mihajlovna upiti. »Pigasov je ljubosumen.«

Pigasov niti ne črhne, nego jo samo izpod obrvi pogleda.

Po obedu se vsi zopet v salonu zberó.

»Res ga ne bode,« reče Darja Mihajlovna. V tem hipu se je začul ropot ekvipaže, ki je na dvorišče zakrenola. Malo potem vstopi v sobo sluga i na srebrnej taci prinese Darji Mihajlovni list.

Ona pogleda brzo po listu in vpraša sluge: »A kde je gospod, ki je list prinesel.«

»Na vozu sedi. Ali zapoveste, da ga pozovem.«

»Da.«

Sluga otide.

»Pomislite si to nesrečo,« reče Darja Mihajlovna, »baron je dobil nalog, koj v Peterburg oditi. On mi je poslal razpravo po nekem gospodu, svojem prijatelju.

Baron ga je hotel meni predstaviti ter ga jako hvali. Ali je to neumno! jaz sem se nadejala, da baron tukaj ostane...»

»Dimitrij Nikolajič Rudin,« javi sluga.

III.

V sobo stopi človek kakšnih petintrideset let, visok, širokih pleč, kodravih tamnih las, nepravilnega ali umnega lica, z bistrimi tamno modrimi očmi, z ravnim širokim nosom in rudečimi ustnicami, njegova obleka je bila iznošena i ozka.

On stopi gibko k Darji Mihajlovni, kratko se jej prikloni ter reče, da si je uže davno srečo želel njej predstavljen biti, in kako prijatelj mu, baron, vrlo obžaljuje, da jej ni mogel reči z Bogom.

Tenki zvuk Rudinovega glasú ni bil v skladu z njegovo postavo.

»Sedite... vrlo mi je drago,« izpregovori Darja Mihajlovna in ga predstavi društvu, a potem vpraša, je-li on tú domač ali od kod drugod semkaj prišel.

»Moje posestvo je v T...ej guberniji,« odgovori Rudin, kdobuk na kolenih držeč »tú še nisem dolgo. Semkaj sem prišel zavoljo raznih poslov a v okrajnem mestu imam stanovanje.«

»Pri kom?«

»Pri doktorju. To je moj stari znanec še iz vseučilišča.«

»A pri doktorji... Čast mu, on umeje svoj posel. A z baronom ste tudi uže dolgo znani?«

»Zadnjo zimo sem se seznanil ž njim, ter v njegovej hiši teden dni ostal.«

»Baron je pameten človek.«

»Da.«

Darja Mihajlovna dene svoj lepo parfimirani robec pod nos.

»Vi služite?« vpraša ona.

»Kdó? Jaz?«

»Da, vi?«

»Ne... Jaz sem se službi odpovedal.«

Nastalo je molčanje.

«Dovolite mi vprašanje,» začne zopet Pigasov, obrnovši se k Rudinu, «vam je zadržaj tiste razprave, katero je gospod baron poslal, poznan?»

«Da.»

«Ta razprava se tiče odnošaja trgovine... ali ne, ampak obrtnosti k trgovini v naši domovini. Tako se mi zdi, da ste Vi rekli, Darja Mihajlovna?»

«Da, o tem razpravlja,» odgovori Darja Mihajlovna i nasloni glavo na roko.

«Jaz sem, to je res, v teh stvareh slab sodec,» nadaljuje Pigasov, «no reči moram, da se mi uže sam naslov vidi neobičen... kako naj bi to bolj delikatno rekel?... neobično tamen in zamršen.»

«Zakaj se Vam zamršen vidi.»

Pigasov se nasmehlja in brzim okom Darjo Mihajlovno pogleda.

«Ali je mar vam jasen?» reče, obrnovši se k Rudinu.

«Meni? Jasen!»

«Hm... Naposled morate vi to bolje vedeti.»

«Vas glava boli?» vpraša Aleksandra Pavlovna Darjo Mihajlovno.

«Ne... C'est nerveux.»

«Dovolite,» začne zopet Pigasov, «vaš znanec gospod baron Muffel... tako se menda zove?»

«Uprav tako.»

«Gospod baron Muffel se bavi s politično ekonomijo, ali tej zanimivej nauki je posvečen le čas od-mora, ki mu od zabav in službenih poslov ostaje?»

Rudin pogleda pozorno na Pigasova.

«Baron je v tej stvari diletant,» odgovori mirno, a zarudi povsem; «toda njegova razprava je polna istine in zanimivostij.»

«Ker razprave nepoznam, tudi se z Vami prepirati ne morem... Ali dovolite mi vprašanje: je-li delo vašega prijatelja, barona Muffel-ja, osnovano na podstavi razsojevanja v obče ali na faktih.»

«V njem so i fakta i razsojevanja na faktih osnovana.»

«Dobro, dobro. Opazujem, da po mojem menenji... no kadar bode prilika, porečem tudi jaz katero: tri leta sem prebil v Derptu in se preveril, da so vsa tako imenovana obča razsojanja, hipoteze, sisteme...

oprostite mi, jaz sem s kmetov doma in resnico v brke povém. . . vse to ni za nič. Vse to je golo umovanje — s katerim se ljudem tmina na oči vlačí. Dejanj, gospoda moja, dejanj trebé.»

«Res!» reče Rudin. — «No, ali treba je tudi smisel dejanj razložiti?»

«Obča razsojevanja?» nadaljuje Pigasov, «to je moja smrt, ta obča razsojanja, promotranja in ukrepanja! Vse to je osnovano na tako zvanem uverenji; vsak razlaga svoje uverenje po svoje in še tolmačenja doda, naj se s tem nosi!»

Pandalevskij se je začel smijati.

»Prekrasno!« reče Rudin, »po vašem torej uverenja niti nema«.

»Nema ga«.

»Ali je to vaše uverenje.«

»Da.«

»Pa kako morete reči, da ni uverenja, saj ga vi sami imate.«

Vsi v sobi so se jeli smijati in drug družega gledati.

»Prosim, prosim,« zapenta Pigasov. . . Darja Mihajlovna je ploskala z rokami in vikala: »bravo, bravo, pobit je Pigasov, pobit!« in polahkoma Rudinu klobuk iz rok vzela.

»Le radujte se, gospa,« reče jezno Pigasov. »Ni dosti reči strogo besedo, nego treba tudi dokazati. . . Mi smo s pravega razgovora zašli.«

»Dopustite,« povzame hladnokrvno Rudin besedo, »stvar je povsem jednostavna. Vi ne verujete v korist občih razsojanj, vi ne verujete v uverenje. . .«

»Neverujem, neverujem, jaz ničesar neverujem.«

»Vrlo krasno. Vi ste skeptik.«

»Ne vem, čemu je treba tako učeno besedo rabiti. V ostalem. . .«

»Ne brbljajte vedno drugim v govor!« vmeša se Darja Mihajlovna.

»Ta beseda izrazuje mojo misel,« nadaljuje Rudin. »Vi jo umejete, čemu naj jo torej ne rabim? Vi neverujete ničesar. Zakaj torej verujete v fakta?«

»Kako, zakaj? To je lepo! Fakta so jasne stvari in vsak ve, kaj so fakta. . . Jaz sodim o njih po izkustvu, po lastnih čuvstvih.«

»Ali vas čuvstvo ne more prevariti? Čuvstvo vam pravi, da se solnce okolo zemlje vrtili . . . ali se morda ne slagate s Kopernikom? Vi i njemu ne verjamete?«

Vse društvo se je počelo glasno smijati in vseh navzočih oči so se vprle v Rudina. »To ni glup človek,« pomislil je vsak.

»Vam se ljubi z menoj šaliti,« reče Pigasov. »To je sicer vrlo originalno, a semkaj ne spada.«

»V tem, kar sem dozdej rekel, žalibog, jako malo je originalnosti. To so uže davno jasne i poznane stvari in stokrat izrečene. Ali o tem nismo razpravljali . . .«

»O čem pa?« vpraša osorno Pigasov.

On je v prepiru iz začetka osmešiti hotel protivnika, potem je postal surov, a naposled se je namrgotil in obmolčal.

»Evo o čem,« nadaljuje Rudin, »jaz, verujte mi, moram iskreno obžalovati, kadar razborni ljudje napadajo . . .«

»Sisteme,« reče Pigasov.

»Da, recimo sisteme. Čemu se te besede strahite? Vsak sistem se osnuje na temeljitih zakonih, na načelih življenja . . .«

»No vpoznati se ž njimi, odkriti jih, to ni mogoče!«

»Prosim. Res, da jih vsak ne umeje, toda človeku je pogreška prirojena. Ali to vendar pripoznate, da je na priliko Newton odkril vsaj nekatere teh temeljnih zakonov. On je bil veleum! dobro; no proizvodi veleumov so baš za tega voljo veliki, ker nam vsemu koristijo. Napor, da se najdo obča načela, ta je jedno temeljnih svojstev človeškega uma, to je vsa naša izobraženost. . .«

»Vi ste zopet v ognju!« seže mu Pigasov v besedo. »Jaz sem praktičen človek ter se ne spuščam v vse te metafizične tankosti, niti se ne bodem kdaj spuščal.«

»Lepo, lepo, to je od vaše volje odvisno. No dopustite, da je sama vaša želja, izključljivo praktičen človek biti, v svojej vrsti uže sistem, teorija.«

»Izobraženost, pravite vi,« zavije Pigasov. »Tudi s tem mislite koga v kozji rog ugnati. Baš nam je je vrlo treba te vaše izobraženosti! Jaz ne dam ni groša za to vašo izobraženost.«

»Ali se vi grdo pravdate, Afrikan Semenič,« pridoda Darja Mihajlovna plavajoča v radosti, da je tako miren in uljuden nje novi znanec. »C' est un homme come il faut« mislila je v sebi in s prijaznim interesom Rudinu v lice gledala.

»Prosvete jaz braniti ne kanim,« nadaljuje po kratkem molčanju Rudin; »ona ne potrebuje moje obrambe. Vi je ne ljubite...« Jupiter, t^r se jeziš; gotovo si kriv.« Reči hočem s to poslovico, da so ti napadi sistem občih razmatranj itd. osobito radi tega tako strastni, ker ljudje ob jednom z sistemo negirajo v obče znanje, nauko i vero v njih, da ne rečem vero v same sebe in svoje moči. Toda ljudem je ta vera potrebna: oni ne smejo živeti od samih vtiskov ter grešé kadar se mislij boje. Skepticizem je postal slaven po svojej neplodovitosti.«

»Prazne besede!« zamrmlja Pigasov.

»Morebiti. Ali dovolite mi opazko, da se »prazne besede« hočemo izognoti potrebi, kaj boljega povedati, nego prazne besede.«

»Kaj?« vpraša Pigasov in zamižika.

»Vi ste razumeli, kaj sem hotel reči«, veli z razdraženo neiztrpljivostjo Rudin. »Ponavljam, ako človek nema stalnih načel, v katere popolnoma veruje, ako nema tvrde podstave, na katero se opira, kako presodi potrebe, značenje in bodočnost svojega naroda? kako bode znal, da mu...«

»Zmaga je vaša, slava vam!« zavpije jezno Pigasov, nakloni se in gre v stran, a nikogar ne pogleda. Rudin ga pogleda, nasmeje se, ter obmolči.

»Aha! pot pod noge!« izpregovori Darja Mihajlovna. »Ne skrbite Dimitrij... oprostite, kako vas zovejo po očetu?« doda prijazno.

»Nikolajič.«

»Ne skrbite, ljubeznjivi Dimitrij Nikolajič, da je on koga s pravega pota zavel. On želi navidezno dokazati, da se mu ne ljubi pravda... ali on dobro ve, da se z vami ne more pravdati. A vi sedite bliže k nam, da se bomo razgovarjali.«

Rudin primakne svoj fotelj.

»Kako je to, da se mi do sedaj nismo poznali?« nadaljuje Darja Mihajlovna. »To mi je veliko čudo...«

Ali ste to knjigo čitali? C'est de Tocqueville vous savez?»

Darja Mihajlovna ponudi Rudinu francosko brošuro.

Rudin vzame tanko knjižico, pogleda malo v njo in jo zopet položi na mizo pred Darjo Mihajlovno ter reče, da tega spisa Tokvilovega sicer ni čital, no mnogo i mnogo o tej stvari, katero on razpravlja, premišjeval. Razgovor se zopet uname. Rudin se ni hotel iz začetka kazati, delal se je, kakor da mu besed ne dostaja, a naposled se je razpalil in razbesedil. K malu je donel samo njegov glas po sobi. Vsi drugi so stali kakor stolpi okolo njega.

Jedini Pigasov je stal daleč od njih poleg kamina. Rudin je govoril ognjeno in umno; pokazal je, da zna mnogo, a da je še več čital. Nihče ne bi bil o njem znamenitega človeka slutil... Tako slabo se oblači, tako malo se o njem govori. Vsi so mislili po kakšnem čudu je prišel iznenadoma takšen pametnjak na kmete. Tim bolj je očaral on vse, a najbolj pa Darjo Mihajlovno. Ona se je ponašala, da ga je našla in uže ukrepala, kako ga uvede mej svet. V prvih njenih čuvstvih je bilo k ljubju njenej starosti nekaj otročjega. Aleksandra Pavlovna je res malo umela iz govora Rudinovega, ali se je vendar čudila in radovala; nje brat se je divil; Pandalevskij je gledal v Darjo Mihajlovno in očutil zavist. No od vseh najbolj zavzeta sta bila Basistov in Natalija. Basistov malo da ni dihali nehal; sedel je z odprtimi usti in zaprtimi očmi — ter slušal in slušal, kakor od svojega rojstva še nikogar slušal ni, a Nataljino lice je oblila lahka rudečica in nje pogled, v Rudina uprt, bil je i tamen i bliščeč.

»Kako so mu oči sijajne!« šepeta jej Volincev.

»Da, prekrasne.«

»Škoda, da ima velike i rudeče roke.« Natalija ne odgovori nič.

Začeli so čaj piti. Razgovor je postal obeč; no kakor prej, tako so tudi zdaj kaj naglo vsi obmolknoli; samo Rudin je govoril. Darji Mihajlovni pade na um šala, Pigasova podražiti. Ona pride k njemu in mu reče tiho: »Zakaj ste obmolčali ter se zdaj smejete? Dajte, poprimite in oglejte se ž njim;« a potem se obrne k Rudinu.

»Vi o njem še jedne stvari ne veste,« reče mu in pokaže na Pigasova; »on je ljut sovrag žensk in jim ni trenotek oduška ne da; dajte, čovodite ga na pravi pot.«

Rudin pogleda na Pigasova . . . nehoté črez ramo. Rudin je od Pigasova bil za dve glavi viši.

Pigasov je skoro počil od jeze; lice mu je pobledele ko krpa.

»Darja Mihajlovna se vara,« jel je negotovim glasom govoriti; »jaz ne napadam samo ženske; jaz vsemu človečanstvu nisem prijatelj.«

»Pa kaj je povod tej mržnji?« vpraša Rudin.

Pigasov mu pogleda ostro v oči.

»Gotovo poznanje lastnega srca, v katerem vsak dan nekatere nove pogreške najdem. Jaz po sebi i druge sodim. Morebiti to ni prav in sem jaz gorji od drugih; no kaj bi človek? takšna mi je navada!«

»Jaz vas umejem in čutim z Vami,« odgovori Rudin. »Katera plemenita duša ni skušala sama sebe ponižati. Toda na tem stališči brez izhoda ne sme se stati.«

»Pokorno se vam zahvaljujem za svedočbo moje plemenitosti,« reče Pigasov, »a za moje stališče se vam ni treba brigati. Ono ni slabo, pa, ako je vendar kakšen izhod, jaz ga bom iskal.«

»Ali vi s tem — oprostite moje izraze — višje cenite ugajanje svojemu samoljubju, nego željo biti in živeti v istini . . .«

»Še nekaj,« vzklikne Pigasov, »samoljubje — jaz to umejem in nadejam se, da tudi vi, in sploh vsakdo; — a istina — kdo umeje istino? Kaj je? Kde je?«

»Vi stokrat tako brbljate,« vmeša se Darja Mihajlovna.

»Kaj za to? Jaz vas prašam, kde je izstina? Da niti filozofi ne vedó, kaj je istina. Kant veli: evo, vedi, ona je to, a Hegel: nikari ne veruj, ona je to.«

»Ali veste vi, kaj govori Hegel o njej?« vpraša Rudin mirno.

»Jaz pravim,« povzame razpaljen Pigasov, »da ne morem umeti, kaj je istina. Kakor se meni vidi, niti je nema na svetu, to je, besedo imamo, stvari same pa ni.«

»Sram vas bodi,« jezila se je Darja Mihajlovna, »da se tacega govorjenja ne sramujete, vi stari grešnik! Istine nema! Čemu potem življenje?«

»Jaz pak, Darja Mihajlovna, mislim, da bi vi vsakako lažje živeli brez istine, nego brez kuhača Stefana, ki umeje izdelavati tako dobre kolače. Pa čemu, za milega Boga, čemu vam istina? Niti rokavice si ž njo ne morete zašiti.«

»To ni noben dokaz,« odgovori Darja Mihajlovna, »da to zavdara v klevetanje...«

»Ne vem, kako ta istina oči kolje,« zamrmlja Pigasov, ter se srdit v svoj kot umakne.

Rudin je povedel govor o samoljubju in vrlo umno govoril. On je dokazoval, da je človek brez samoljubja kukavica, da je samoljubje — Arhimedov zakon; ali da je le oni vreden imena »človek«, kateri zna svojim samoljubjem tako vladati, kakor dober jezdec svojim konjem, kateri svojo ličnost položi na žrtvenik občega blaga...

»Sebičnost, tako je svoj govor završil, to je samomorstvo. Sebičen človek pogine kakor osamljeno breplodno drevo; samoljubje, ta materijalni napor k završnosti je začetnik vsake veličine...«

»Ali imate svinčnik?« obrne se Pigasov k Basistovu.

»Čemu ga trebate?«

»Zapisal bi si poslednjo frazo gospoda Rudina; inace bi nekaj lepega pozabil! Ali i vi pritegnete, da je takšna fraza slična ščitu v boju.«

»Afrikan Semenič zapamtite si, da so na svetu stvari, katerim se smijati je prava grehota,« odgovori žarom Basistov, ter se obrne od Pigasova.

Mej tem pride Rudin k Nataliji. Ona vstane; na lici se jej je videla razburjenost.

Tudi Volincev, sedeč kraj nje, vstane.

»Jaz vidim fortepiano,« povzame Rudin nežno in ljubeznjivo, kakor potujoči princ; »ali vi na njem igrate?«

»Da, jaz tudi igram,« odgovori Natalija, »ali ne osobito. Konstantin Dijomedič igra mnogo bolje od mene.«

Pandalevskij pomoli svoje lice in pokaže zobe:

»Žaman govorite, Natalija Aleksejevna, vi ne igrate ni malo slabše od mene.«

»Znate li vi Šubertovega »Erlköniga?« vpraša Rudin.

»Zna! zna!« vsklikne Darja Mihajlevna. »Dajte, sedite Konstantin... Ali tudi vi radi glasbo slušate, Dimitrij Nikolič?«

Rudin nakloni lahko glavo in si z roko lase poravnava, kakor da se pripravlja na slušanje... Pandalevskij začne svirati.

Natalija je stala poleg fortepiana nasproti Rudinu. Prvi glasi so vzbudili na njegovem lici prelep izraz. Očesi mu tamno modri so se zdaj v to, zdaj v ono stvar uprli; najčešče v Natalijo. — — Pandalevskij poneha.

Rudin ničesar ne reče, nego gre k odprtemu oknu. Dišeča megla je plavala nad cvetočim vrtom; dremljajoče cvetje bližnjih cvetic je sladko duhtelo. Zvezde so tiho trepetale. Poletna noč se je sama nežila in nežila tudi druge.

Rudin pogleda v tamni vrt — in se obrne.

»Ta glasba in ta noč,« povzame on besedo, »spominjate me dobe dijaštva v Germaniji, naših shodov, naših serenad...«

»Vi ste bili v Germaniji?« vpraša Darja Mihajlevna.

»Leto dni sem sproved v Heidelbergu in po priliki isto toliko v Berolinu.«

»Iste dijaško odelo nosili? Govori se, da se tamkaj dijaci na poseben način oblačijo.«

»V Heidelbergu sem nosil velike škornje, surko in lase čez ramena... V Berolinu se dijaci oblače kakor drugi svet.«

»Povejte nam karkoli iz dobe svojega dijaštva,« izpregovori Aleksandra Pavlovna.

Rudin je jel pripovedovati. Pripovedoval ni baš najlepše. Opisi njegovi niso imeli dovolj slik. Nič ni umel drugih na smeh navesti. No Rudin je prešel skoro od pripovedovanja na razmatranje prosvete in nauke, o vseučiliščih v obče in o ondotnem življenju dijakov. S krepkimi in smelimi potezami naslikal je ogromno sliko. Vsi so ga z veliko pozornostjo poslušali. Govoril je mojsterski, zamamljivo, nekoliko

nejasno . . . no sama ta nejasnost je povzdignola še njegovih besedij zanimivost.

Gomila mislij je smetala Rudinu točnost izrazov. Slika se je zamenjavala z sliko; prispodobe zdaj neobičajno smeje, zdaj zopet divno naravne in verne so se vrstile druga za drugo. Ne svestno izkustvo večšega govornika — navdušenje je bilo duša njegove improvizacije. On se ni mučil z besedami; one so mu same iz svobodne volje hodile na jezik, in kakor je vsaka besedica izvirala iz srca, tako je slušatelj razpalila žarom svetega osvedočenja. Rudin je malo ne vladal z neko tajnostjo — znal je glasbo krasnoslovja. On je umel, prebirajoč strune src, probuditi žalostno i drhtečo glasbo v njihovej globočini. Nekateri slušalcev niti znal ni, o čem se govori; no prsa so se mu vzdigovala ko razburjeno morje; nekakšni tajni zastori so izginoli pred njegovimi očmi in nekakšna sijajna luč je gorela pred njim . . .

Vse misli Rudinove so se sukale okolo bodočnosti: to jim je dajalo tako rekoč nekakšno mlado lice. Stoječ kraj okna, negledajoč v nikogar, govoril je on, in navdan vseobčim sočutjem in pozornostjo, bližinam mladih žen, krasoto noči, povzdignol se je do krasnoslovja, do poezije . . . Sam njegov glas je bil očarljiv; rekel bi, da je na njegova usta govorilo nekaj višjega, nekaj njemu samemu nepoznanega. Rudin je govoril o tem, kar človeškemu življenju večno značenje daje.

»Spominjam se,« tako je završil, »neke skandinavske legende: Car sedi sredi svojih junakov v tamnej velikej sobani okolo ognja. Dogodba vrši se v noči, po zimi. Kar naglo prileti majhna ptičica pri odprtih vratih, a pri družih zopet odleti. Car reče, da je ta ptičica podobna človeku v svetu: iz tmine je doletela, v tmino se je zopet povrnola, in samo malo časa se je mudila v svitlobi. »Care, odgovori mu jeden junakov; ptičica neče niti v tmini poginoti, nego najde svoje gnezdo«. Uprav tako je naše življenje, kratko in minljivo, ali vse, kar je vzvišeno i res veliko, vse to ostane. Svest, da je človek orodje teh višjih sil, mora mu nadomestiti vse druge radosti tega sveta, v samej smrti najde on svoje življenje, svoje gnezdo . . .«

Rudin utihne, a oči njegove so imele izraz bedne žalosti.

»Vous êtes un poete,« šepeta Darja Mihajlovna.

In vsi so v duši tej besedi pritrdili, vsi razven Pigasova. Nečakajoč konca Rudinovega govora, vzel je on svoj klobuk in pri vходу srdito Pandalevskemu rekel: »Ne! zdaj grem mej bedake!«

Sluge prinesó večerjo, a k malu potem so se vsi razšli. Darja Mihajlovna povabi Rudina, naj pri njej čez noč ostane. Aleksandra Pavlovna vračaje se z bratom domov, navela je često govor na Rudina in se ni mogla njegovemu neobičnemu umu načuditi. Volincev je priznal to, ali dodal, da Rudin včasih temno govori... to je: ne povsem umevno, tako je pridodal, hoteč svojo misel razjasniti; njegovo lice se je nagrbančilo, in pogled v kočijin kot uprt, bil mu je žalosten...

Pandalevskij, pripravljajoč se za počitek, rekel je nenadoma: »vrlo zanimiv človek!« a potem svojega slugo odgnal. Basistov se vso noč niti slekel ni, niti ni spal, nego je vso noč pisal list svojemu prijatelju v Moskvo; a Natalija, akopram se je slekla in v posteljo legla, niti ni za trenotek oči zatisnola. Uprla je glavo v roko, gledala v tmuni; kri jej je po žilah vrela, in globoki vzdih se jej je često iz prs izvil.

IV.

Drugo jutro, jedva se je Rudin obleči mogel, evo ti slugo Darije Mihajlovne, katera ga v svoj kabinet na čaj zove. Rudin jo najde samo. Ona ga vrlo ljubeznjivo pozdravi in vpraša, jeli dobro spal, nali je mu sama čaja in ga ceió vpraša, ima li dosti sladkorja, ponudi mu cigareto ter zopet nekatere krate ponavlja, da se čudi, kako je to, da se uže prej ni ž njim upoznala. Rudin je sel bil prilično daleč od nje; no ona mu ponudi stol koj poleg svojega fotelja in naslonivši se na njegovo stran, jame ga izpraševati o njegovej obitelji in njegovih namerah. Darja Mihajlovna je govorila brezskrbno in poslušala raztreseno, ali Rudin je dobro videl, da mu ona malo ne dvorjani. Zamán

ni ga k sebi k čaju pozvala! zamán se ni oblekla v to odelo à la madame Récamier! Darja Mihajlovna poneha skôraj Rudina izpraševati ter mu začne pripovedovati o sebi, o svojej mladosti, o ljudeh, s katerimi je občila. Rudin je pozorno slušal, akoprem — čudno! — naj si je govorila Darja Mihajlovna o katerem koli možu, vedno je ona bila prva, a vse drugo ostajalo daleč za njo.

Ali zato je doznal Rudin natanko, kaj je Darja Mihajlovna zdaj temu dostojanstveniku rekla, zdaj onemu, kakšnim načinom je uplivala na tega pesnika, kakšnim na družega. Sodeč po njenem pripovedovanji, mora se misliti, da so vsi znameniti možje zadnje dobe samo o tem sanjarili: kako bi videli Darjo Mihajlovno, kako si pridobili nje dobrovoljstvo. Ona je o njih govorila priprosto brez povzdigovanja, kakor o svojih ljudéh, a drugi so jej bili čudaki. Ona je govorila o njih, — ali, kakor bogata oprava okolo dragocénega kamenja, tako so se tudi oni, ko bliščeča čaroba skladali okolo jednega glavnega iména — okolo imena Darje Mihajlovne.

A Rudin jej je slušal, pušeč in molčeč, ter samo sem ter tija nje besedam kakšno opazko dodál. On je umél in ljubil govoriti; razgovor voditi bil je njegov največji ponos; ali on je tudi slušati umél. Vsak, kdor se ga ni na prvi hip preplašil, lahko je poverljivo o sebi in o svojih čuvstvih govoril, toli drage volje je sledil on níti tujega pripovedanja.

On je lmel mnogo dobrodušja, osobito onega dobrodušja, s katerim se dičijo ljudje, ki sebe za več smatrajo nego druge. V prepiru je redko kdaj dal svojim protivnikom priliko se odlikovati, nego jih je z grozno, povsem pobijajočo dijalektiko davil.

Darja Mihajlovna je govorila ruski. Ona se je hvalisala svojim znanjem ruskega jezika, akoprem se ni mogla oteti francoskim besedam. Navlašč je rabila narodne poslovice, če tudi ne vedno srečno. Uho Rudinovo ni mnogo marilo za čudno šarane besede v ustih Darje Mihajlovne, kdó v obče vé, je-li sploh kdaj to uho kaj uvrediti moglo.

Naposled se utrudi Darja Mihajlovna in naslo-nivši glavo nazaj, uprè oči v Rudina in umolkne.

»Zdaj stóprav umejem«, povzame lehkim glasom Rudin, »zdaj stóprav umejem, zakaj vi vsako leto na kmete prihajate. Vam je ta odmor potreben; po mestnem razburjenji vas mir, tukaj vladajoči, krepčuje. Jaz sem preverjen, da se vi prirodnih krasot živo radujete«.

Priroda.... da, da.... jaz jo strastno ljubim; no tó veste, Dimitrij Nikolajič, niti na kmetih ni radosti brez ljudij. A tukaj uprav nikogar ni; Pigasov je še jedini človek, ki je razumen«.

»Včerajšnji srditi starček«? vpraša Rudin.

»Da, on. Na kmetih je tudi on dober, vsaj se včasih nasmejemo«.

»On ni glup človek«, reče Rudin, »samo na krivi pot je zašel. Ne vém, ali ste vi, Darja Mihajlovna, mojih mislij ali jaz pravim, da v negaciji, — v popolnej in vseobčej negaciji ni sreče. Zanikajte vse, in gotovo pridete na glas filozofa. Prostodušni ljudje vam ne pritegnejo, da vi nad tem stojite, kar negirate. Ali to je često neresnica. Najprej, kdor išče, najde tudi v jajci dlako, a drugič, ako ozbiljno govorite, tim gorje za vas, vaš um, sposoben le negirati, počasi ugaša. Godeč pustemu samoljublju, uničujete koren pravej nasladi istine: življenje, bitnost življenja, nestaje pred ničnim ukrepanjem in posledka je ta, da vi druge grdite i na smeh navajate. Negirati in borbo voditi ima samo ta pravico, kdor ljubi«.

»Voila m—r Pigasoff enterrè, Pigasoff kakor da je tu!« vsklikne Darja Mihajlovna. »Ali ste mojster v slikanji ljudij. V ostalem, Pigasov bi vas niti ne umel, kajti on samo svojo osobo ljubi«.

»Ter jo grdi samo zato, da ima pravico tudi druge grditi!« doda Rudin.

Darja Mihajlovna se nasmeje.

»A kaj vi o baronu sodite?«

»O baronu? Dober je človek, z dobrim srcem in zna... Ali on nema značaja. Vse svoje življenje ostane on polu-učen, polu-svetsk človek t. j. diletant, t. j. nič! Škoda zanj!«

»Tudi jaz tako mislim,« reče Darja Mihajlovna. »Čitala sem njegovo razpravo. Entre nous... cela à assez peu de fond, malo temeljitosti«

»A koga imate še tukaj?« vpraša po kratkem molčanju Rudin.

»Skoraj nikogar več. Lipino, Aleksandro Pavlovno, katero ste včeraj videli; ona je vrlo mila, no to je vse. Nje brat — vrl človek, un parfait honnête homme. Kneza Garina poznate. To je vse. Dva ali trije sosede so še tu; ali vse za nič. Ali se preveč povzdigujejo — raznovrstne pretenzije stavljajo — ali so divjaci. A gospé, to veste, ne maram. Da, še jednega soseda imamo, pravijo, da je vrlo učen in izobražen, ali on je strašen čudak, fantast. — Aleksandrina ga pozna in kakor se mi vidi, ni mu hladnokrvna. Dajte Dimitrij, držite se je vi; to je ljubeznjivo bitje; samo razviti bi jo bilo.«

»Ona je vrlo simpatična,« doda Rudin.

»Prav pravite, Dimitrij Nikolajovič; prav imate. Ona je bila uže oženjena, no kaj za-to? Da sem jaz moška glava, zaljubila bi se le v takšne ženske, kakoršna je Aleksandra Pavlovna.«

»Res?«

»Gotovo. Takšne so ženske polne živosti, a kder živosti ni, tu je pretvarati nemožeš.«

»A vse drugo možeš pretvarati?« vpraša Rudin in se začne smijati, kar se je pri njem vrlo redko dogodilo. Kakor se je on smijal, postalo mu je lice neobično staro, oči so se mu naježile, nos solzil...«

»A kdo je ta človek, o katerem ste rekli, da mu Lipina ni ravnodušna?«

»Neki Ležnjev Mihajlo Mihajlovič, tukajšnji vlastelin.«

Rudin se čudi.

»Ležnjev, Mihajlo Mihajlovič?« vpraša, »mar on je vaš sosed.«

»Da. Ali ga vi poznate?«

Rudin je nekoliko časa molčal.

»Prej sem bil ž njim znan... to je uže davno. On je bogat človek,« pridoda malo kesneje.«

»Bogat, akoprem se grdo nosi, in se vozi z seljaškim vozom. Želela sem ga k sebi navezati; on je, kakor govoré, umen, jaz imam ž njim mnogo poslov — to veste, da jaz sama gospodarstvo vodim?«

Rudin nakloni glavo.

»Da, čisto sama; jaz v svoje gospodarstvo ne uvajam nobenih tujih bedarij, nego pri svojem ruskem ostajem, pa, kakor vidite, posel ne gré zlo,« — doda in mahne z roko.

»Jaz sem vedno mislil,« reče Rudin dvorljivo, »da oni ljudje, ki oporekajo ženskimi praktičnost, nemajo prav.«

Darja Mihajlovna se prijazno nasmehlja.

»Vi ste vrlo ljubeznjivi,« reče mu; ali o čem smo uže govorili? Da! o Ležnjevu. Jaz imam ž njim posla zavoljo razmejanja. Uže nekatere krate sem ga k sebi pozvala ter ga tudi denes pričakujem; a Bog ve, kako je to, njega ni, ter ga ni . . . tako čuden človek je to!«

Ta hip se odpró vrata in v sobo stopi sluga, človek visoke rasti, siv in plešast, v rmenem fraku, belem telesniku in belem robcu okolo vratu.

»Kaj hočeš?« vpraša ga Darja Mihajlovna in obrnovši se k Rudinu, doda na poluglasno: »n' est ce pas, comme il ressemble à Cannig, ali ni res, kako je podoben Kaningu?«

»Mihajlo Mihajlič Ležnjevič je tukaj; izvolite li ga vzprejeti.«

»Ah, moj Bog!« vsklikne Darja Mihajlovna; mi o volku, a volk na vratih. Pozovi ga.« Sluga otide.

»Evo naš čudak pride, da bo naju v pogovor umotil.«

Rudin se vzdigne, ali mu Darja Mihajlovna brani oditi.

»Kam hočete? Mi se moremo i poleg vas razgovarjati. A jaz bi rada, da tudi njega opišete, kakor ste Pigasova. Kadar vi govorite, vouz gravez comme avec un burin. Ostanite.«

Rudin je hotel nekaj reči, zamislil se in ostane.

Mihajlo Mihajlič vstopi v sobo. Na njem je bil oni isti stari paletot, in v zagorelih rokah je držal ono staro kapico. On se mirno nakloni Darji Mihajlovnej in pride k čajnej mizi.

»Naposled bi se nama i vi pridružili mosje Ležnjevič!« reče mu Darja Mihajlovna. »Prosim, sedite. Vi dva sta, kakor čujem, znanca,« pristavi i pokaže na Rudina.

Ležnjevič pogleda Rudina ter se neobičnim načinom nasmeje.

»Gospoda Rudina poznam;« odgovori in se malo prikloni.

»Vkupaj sva v vseučilišče hodila,« reče Rudin.

»I kesneje sva drug na družega naletela,« doda hladno Ležnjev.

Darja Mihajlovna pogleda, čudeč se, zdaj jednega zdaj družega, poprosi Ležnjeva, naj sede. On jej po volji stori.

»Vi ste me o poslu razmejanja k sebi pozvali.«

»Da v poslu razmejanja; ali tudi drugače sem vas videti želela. Saj smo si sosedje in malo ne rojaci.«

»Velika vam hvala,« odgovori Ležnjev, gledé razmejanja možem vam reči, da sem jaz z vašim upraviteljem ta posel obavil; jaz vse njegove predloge vsprejemem.«

»Jaz sem zato znala.«

»Samo to mi je rekel, da, dokler se jaz z vami osobno ne snidem, ne more on ugovora podpisati.«

»Da; takšna je moja navada. No recite mi, ali so v vas kmetje res plačani? Tako se govori.«

»Da.«

»To je hvalevredno.«

Nekoliko časa je Ležnjev molčal. »Evo dakle, jaz sem osobno prišel, da me vidite,« reče on.

Darja Mihajlovna se nasmeje.

»Vidim, da ste prišli. Vi to takšnim glasom izgovarjate... Gotovo vam ni bilo po volji k meni priti.«

»Jaz ne zahajam nikamor,« odgovori flegmatično Ležnjev.

»Nikamor? Mar ne hodite k Aleksandri Pavlovnej?«

»Z njenim bratom sem uže dolgo časa znan.«

Z njenim bratom! No, jaz nikogar ne naganjam... Dovolite mi, Mihajlo Mihajlič vas vprašati — jaz sem za leto dni od vas starejša -- zakaj živite ko pustinjač? Ali vam je samo moj dom neljub? ali vam jaz nisem po volji?«

»Jaz vas ne poznam, Darja Mihajlovna, pa zato mi ne morete neljubi biti. Vaš dom je prelep; toda jaz vam moram iskreno reči, da nemam niti dobrega fraka, niti rokavic a tudi drugače ne spadam v vaše kolo.«

»Po plemenu, Mihajlo Mihajlič, po izobraženosti spadate vanj! vous êtes des nôtres.«

»O plemenu in o izobraženosti ni bilo govora.«

»Človek menda mej ljudmi živi, ne? Kakšna je to naslada sedeti ko Dijogen v sodu?«

»Najprej naj opomenim, da se je Dijogenu v sodu dobro godilo; a od kod veste, da jaz ne živim z ljudmi.«

Darja Mihajlovna se vgrizne v ustno.

»Ah, to je druga beseda! Meni ne preostaje nič drugega, nego obžalovati, da nisem vredna jedna onih oseb biti, s katerimi občujete.«

»Gospod Ležnjev.« vmeša se Rudin, »ceni kakor se mi zdi, malo preveč hvalevredno čuvstvo — ljubav svobode.«

Ležnjev nič ne odgovori, nego samo Rudina pogleda. Zatem nastane molk.

»Menim,« reče Ležnjev, ter ostane raz stola, »da morem vaš posel obavljenim smatrati in vašemu upravitelju poročiti, naj mi odgovor pošlje.«

»Morete, akoprem moram reči, da ste vi jako neljubeznjivi in bi jaz imela pravico dogovor neveljavnim proglasiti.«

»Ali ni dogovor vam mnogo koristnejši, nego meni?«

Darja Mihajlovna krene z ramo.

»Niti zajutrkovati nečete pri meni?« vpraša ga zopet.

»Ponižno se zahvaljujem; jaz nikedar ne zajuterkujem, a vrhu tega se mi domov mudi.«

Darja Mihajlovna vstane.

»Jaz vas ne zadržujem,« reče, stopivši k oknu »zadrževati vas ne smem.«

Ležnjev se priporoči.

»Z Bogom, mosje Ležnjev: Oprostite, da sem vas vznemirila.«

»Ni najmenj!« odgovori on ter odide.

»Kako se Vam dopada?« vpraša Darja Mihajlovna Rudina? »Čula sem, da je to čuden človek; no to je mnogo goreje!«

»Ona ista bolezen, katera Pigasova muči, tudi njega, trpinči,« odgovori Rudin: »pusta želja originalnosti. Pigasov je cinik, ta pobira za Mefistofelom stopinje. V vsem tem postopanji je mnogo egoizma, mnogo samoljubja, a malo istine, malo ljubezni. I tu

je nek stalen račun: glej, da prideš na glas zavoljo svoje ravnodušnosti in lenobe, pa evo mojo glavo, k malu kdo reče: koliko darov je v tem človeku skritih. Toda pristopivši bliže, — ne najde se ni sledú tem darovom.*

»Et de deux!« vsklikne Darja Mihajlovna. »Vi ste mojster v slikanju ljudi. Vam nihče neuteče.«

»Mislite? Jaz bi prav za prav ne smel o Ležubjevu tako govoriti; jaz sem ga nekoč ljubil, ljubil ko brata; a potem ... vsled raznih dogodkov ...«

»Ali sta se popravdala?«

»Ne! Ali razšla sva se, razšla menda za vedno.«

»Zatorej ste bili, kakor sem koj opazila, ves čas kakor nenavzoči. No — hvala vam za denašnje jutro. Ta čas sem vrlo ugodno sprovela. Toda vsemu treba konca. Odpuščam vas na zajutrek, a jaz pojdem za svojimi opravki. Moj sekretar, vi ste ga videli, Konstantin, c'est lui qui est mon secretaire, menda uže name čaka. Jaz vam ga priporočam; on je vrl in preudvoren mlad človek, a za vas ves navdušen. Na svidenje! cher Dimitrij Nikolajič! Kako sem baronu hvaložna, da me je z vami vpoznal!«

Darja Mihajlovna poda Rudinu roko. On jej jo poljubi in potem otide v salon a iz salona na teraso. Tu najde Natalijo.

*
* *

Hči Darje Mihajlovne, Natalija Aleksejevna, ni na prvi pogled nikomur dopasti mogla. Ona še ni bila do razvitka dospela, bila je suha, črnomanjasta in nekoliko sklonjena. Ali črte lica so jej bile rudeče in pravilne, akoprem za sedemnajstletno devojko prevelike. Toda nad vse krasno jej je bilo vedro i ravno čelo nad tamnimi obrvimi. Govorila je malo, toda slušala in gledala je zato pozorno — kakor da si od vsega sama sebi račun polaga. Često je stala nepremakljivo, spustila roke in se zamislila; tadaj se je na njenem licu moglo opaziti, da razmišlja. Jedva vidljiv smehljaj naleti jej iznenada na lice in zopet odleti, a velike, tamne oči zastre jej oblaček. »Qu'avez vous?« vprašala je tedaj Boucourt in jo začela koriti,

veleč, da mladej devojki ne pristoji zamišljena in raztresena biti. No Natalija ni bila raztresena, obratno se je učila marljivo, čitala in delala voljno. Čuvstva je bila silnega, ali ona ni tega razkrivala; ni v destinstvu ni često plakala, a zdaj bi samo pobledela, kadar jo je kaj razburilo. Mati jo je smatrala za dobrodušno, razborno devojko, ter jo v šali zvala: *mon honnete homme de fille*, dobrosrčna hčerka; njenih umnih sposobnostij pa ni visoko cenila.

»Moja Nataša je, hvala Bogu, hladna, rekla je ona često, — »tim boljše. Ona bode srečna.« Darja Mihajlovna se je varala. V ostalem — malo katera mati umeje svojo hčer.

Natalija je ljubila Darjo Mihajlovno, ali jej ni povsem verovala.

Ko se je Rudin na terasi ž njo sešel, šla je ona z Boucourt v sobo, da vzame klobuk ter ide na vrt. Jutranji posel je uže obavila. Natalije niso več smatrali za dekllico; m-lle Boucourt završila je uže davno svoje uke iz mitologije in zemljepisja; zato je morala pa Natalija vsako jutro čitati knjige zgodovinske, potopisne in jednake, s kakoršnimi se odgojenje nadaljuje in završuje. Knjige za njo je izbirala Darja Mihajlovna sama, kakor po kakšnej sistemi. V resnici jej je dajala vse, kar koli jej je francoski knjigar iz Peterburga pošiljal, izvzemši samo dela Dumas sina et consortes. Te romane je čitala Darja Mihajlovna sama. M-lle Boucourt je gledala strogo in kislo skozi svoje naočnike, kadar je Natalija čitala zgodovinska dela; po njenem umovanju je vsa zgodovina prepletena s zabranjenimi stvarmi, akoprem je od vseh mož stare dobe poznala jedinega Kambiza, iz nove dobe pa Ljudevita XIV in Napoleona, katerega ni mogla trpeti. Ali Natalija je čitala tudi takšne knjige, o katerih stara Francozinja niti sanjala ni i ona je znala na pamet vsega Puškina.

Natalija, zagledavši Rudina, zarudi.

»Ali se greste sprehajat!« vpraša jo on.

»Da. Me grevi na vrt.«

Natalija pogleda na m-lle Boucourt.

»Mais containment, monsieur, drago mi je,« odgovori stara devojka.

Rudin vzame klobuk in hajdi ž njima.

Nataliji je bilo tesno pri srci, ko je vstric z Rudinom po jedneji stezi stopala; ali malo po malo postajalo jej je laglje. On začne razgovor z vprašanjem, s čim se bavi, kako se jej na kmetih dopada. Ona je odgovarjala ne brez one bojzljivosti, katero često za stidljivost priznavajo. Srce v njej je silno tolklo.

»Ali vam ni pusto na kmetih?« vpraša jo Rudin in motreč jo od strani.

»Kako bi pusto bilo na kmetih? Meni je tu vse vrlo po volji in jaz sem srečna.«

»Vi ste srečni . . . To je tehtna beseda. Toda razumljivo je to; vi ste mladi.« To slednje je izrekel Rudin neobičnim načinom; kakor da jej je zaviden in jo ob jednom obžaluje.

»Da! mladost!« nadaljuje on. »Vsa znanost gre kadar se vi z menoj vpoznaste (tu se on s posmehom zagleda v njeno lice). Kaj mislite?«

»On ravna z menoj, kakor z dekletcem,« mislila je Natalija i nevedoč, kaj bi mu odgovorila, vpraša ga, misli li on dolgo na kmetih ostati.

»Vse leto in jesen, morda tudi zimo. Jaz, to veste, nisem bogat človek; moji posli so prilično gotovi, a vrhu tega sem se tudi klatenja od nedraga do nemila naveličal. Doba odmoru je tu.«

Natalija se začudi.

»Mar mislite, da je za vas doba odmora uže tu?« vpraša ga bojzljivo.

Rudin se licem obrne k Nataliji.

»Kaj vi s tem mislite?«

»Jaz mislim s tem,« odgovori ona v nekej zadregi, »naj drugi počivajo; a vi . . . vi se morate truditi, da bodete koristni. I kdo drugi, ako ne vi . . .«

»Hvala vam za laskavo menenje,« seže jej Rudin v govor. — »Koristen biti . . . to se lepo in lahko reče!« (Tu se z dlanom po licu pogladi.) »Koristen biti! Da bi vsaj tvrdo uverjenje imel, kako da bodem koristen? da bi vsaj veroval svojeji moči? pa potem, gde naj najdem soglasno, odobravajočo dušo? . . .«

I Rudin toli brezupno z roko odmahne, toli bolno za tem, kako bi se uvidelo, da samo v mladosti solnce greje.«

Natalija upre v Rudina oči; ona ga ni razumela.

»Jaz sem se denes vse jutro z vašo majko razgovarjal. Ona je neobičajna ženska. Zdaj umejem, zakaj so vsi pesniki njenega prijateljstva iskali. A vi, ljubite li pesni?« doda po kratkem molku.

»Glej, kako me izprašuje,« pomišlja Natalija, a potem odgovori: »da, jaz jih vrlo ljubim.«

»Poezija — to je jezik bogov. Tudi jaz ljubim pesni. Toda poezija ni samo v verzih, ona je povsod, ona je tudi okolo nas. Poglejte to deblo, ono nebo — povsod je krasota in življenje; a kder je krasota, kder je življenje, tam je tudi poezija.«

»Sedimo na to klop,« začne zopet on. »Meni se vse nekako vidi, da postaneva še dobra prijatelja, glavo na prsa nakloni, da se je Natalija nehoté vprašala: za Boga, da li sem jaz njegove navdušene, nadepolne besede sinoči slušala?

Mej tem, »ne«. doda on, kar naglo skočivši raz klopi, »vi govorite istino. Hvala vam, Natalija, srčna hvala. (Natalija gotovo ni znala h čemu se jej zahvaljuje). Jedna vaša beseda me je spomnila moje dolžnosti in mi pokazala pravi pot... Da, jaz moram delati. Svojih darov, ako jih kaj imam, ne smem kazati; svoje govorniške sile ne smem razprskati, pustim brezkoristnim besedičenjem...«

I besede so mu tekle kakor potok. Govoril je lepo, ognjeno — o prezirnosti malodušja in nedelalnosti, o potrebi dela. Sam nase je sibal ukove dokazujoč, da svoje sile in svoj životni sok tisti breze koristno trati, kdor razmišlja in ukrepa, kaj mu je treba delati. On je zagotavljal, da ni plemenite misle katerej bi se ne našel odziv, da samo oni ljudje ni, najdejo soglasja, kateri sami ali ne vedó, kaj hočejo, ali niso vredni, da jim drugi pritrde. Govoril je dolgo in završil z novim zahvaljevanjem Nataliji Aleksejevnej, ali kar naglo stisnovši jej roko, dodal: »Prelepo, plemenito bitje!«

Ta svoboda je prestrašila m-lle Boucourt, katera, ako je tudi na Ruskem ostarela, vendar je slabo rusko umela ter samo divno brzino Rudinovega govora občudovala. Ona ga je smatrala virtuoziem; a od tak-

šnih ljudij ne sme se, po njenem menenji, pričakovati ni iskati pristojnosti.

Ona vstane in si popravi odelo ter reče Nataliji, da je čas vrniti se, ker je monsieur Volinsoff (tako je ona zvala Volinceva) zagovil k zajutрку priti.

»Upravo tu sem gre!« doda zagledavši v jednom drevoredu Volinceva prišedšega od doma.

On pride neodločnim korakom klanjajoč se uže od daleč vsem ter se potem z bolnim izrazom v lici obrne k Nataliji rekoč:

«Ah! vi se sprehajate?»

«Da,» odgovori Natalija, «a zdaj se pripravljamo domov.»

«Tako!» reče Volincev. «Kaj, ali pojdemo?»

Vsi so odšli k domu.

«Kakšno je zdravje vaše sestre,» vpraša Rudin preljubeznjivim glasom Volinceva.

«Hvala. Zdrava je. Morda bode i danes.... Vi ste gotovo, ko sem jaz prišel, o čem razpravljali?»

«Da, razgovarjal sem se z Natalijo Aleksejevno. Ona mi je rekla besedo, ki je na me močno vplivala...»

Volincev ne vpraša, kakšna beseda je to bila, in vsi so se molče k domu Darje Mihajlovne vrnoli.

Pred obedom se je društvo zopet sešlo. Le Pigasova ni bilo. Rudin ni bil najbolje volje; nago-varjal je večkrat Pandalevskega, da karkoli Bethovenovega igra. Volincev je gledal molče v tla. Natalija se ne gane od matere, zdaj se zamisli, zdaj se zopet posla loti. Basistov gleda neprenehoma v Rudina. Tako so tri ure minole. Aleksandre Pavlovne ni bilo na obed — a tudi Volincev ukaže koj po obedu vpreči svoje konje, ter izgine brez slovesa.

Njega popade gorka toga. Uže davno je ljubil Natalijo ter jo vsak dan hotel zaprositi.... Ona mu je bila dobra — no srca jej je skopojeno ostalo: on je to jasno videl. On niti mislil ni, da jo nadahne nežnejšimi občutki, nego je samo čakal, da se ga ona navadi. Kaj ga je zdaj vznemirilo? Kakšno izpremembo je na njej opazil? Natalija se je isto tako vedla kakor prej....

Da-li ga je misel obšla, da on morda njene narave ne pozna, da mu je ona še tujša, nego li je do

zdaj mislil — ali je ljubosumen postal, ali kaj?..... Vse enako, on je bil teško bolan, naj si se je sam tolažil, kolikor mu drago.

Prišedši k sestri, najde tu Ležnjeva.

«Kako je tó, da si se uže vrnoł?» vpraša ga Aleksandra Pavlovna.

«Tako! naveličal sem se.»

«Ali je Rudin tam?»

«Da.»

Volincev vrže kapo v stran in sede.

Aleksandra Pavlovna se živo k njemu obrne.

«Daj, prosim te, Sereža, pomagaj mi tega tvrdo-glavca (pokaže na Ležnjeva) osvedočiti, da je Rudin izvenredno umen človek in izvrsten govornik.»

Volincev zamrmlja nekaj skozi zobe.

«Jaz se tudi z Vami ne pravdam,» povzame Ležnjev, «jaz ne zanikujem Rudinu umnosti, jaz samo tó pravim, da mi ni povšeči.»

«Mar si ga ti videl?» vpraša Volincev.

«Denes zjutraj sem ga pri Darji Mihajlovnej videl. Zdaj je on nje veliki vezir. Pride čas, da se bode od njega ločila — od Pandalevskega se ne bode nikdar! — ali zdaj kraljuje Rudin. Videl sem ga, dakako. On sedi — a ona mene njemu kaže: glejte prijatelj, kakšne čudne svate imamo pri nas. Jaz nisem kakšna zver, da me kaže. Kakor sem prišel, tako sem tudi odšel.»

«Kaj si tam delal?»

«Zaradi mej sem moral tija iti; no to je samo izgovor; ona je hotela mojo fizijonomijo videti. Boljariča — naravno!»

«Vas muči njegova večja vrlina — evo, to vam je! vsklikne Aleksandra Pavlovna; tega mu nikakor ne morete oprostiti. Ali jaz vem za gotovo, da ima ne le um, nego i srce. Glejte mu v oči, kadar....»

«O tvrdem poštenji govori,» reče Ležnjev.

«Jaz se nad vama še razjezim in razplakam. Zdaj se iz vse duše kesam, da nisem šla k Darji Mihajlovnej, nego z vama ostala. Vi dva tega nista vredna. Dosti sta me dražila, doda žalostnim glasom. Povejte mi rajše kaj o njegovej mladosti.»

•O mladosti Rudinovej?»

«To da. Rekli ste mi, da ga uže dolgo časa i dobro poznate.»

Ležnjev ostane in začne po sobi sem ter tija hoditi.

«Da, reče naposled, jaz ga dobro poznam. Vi želite, naj vam kaj povem o njegovej mladosti? Dobro. Narodil se je v T... od siromašnih roditeljev. Oče mu je k malu umrl. On je ostal z materjo sam. Bila je to dobra ženska glava, ki ga je hranila in odgajala dajoč za njega slednji krajcar. V Moskvi je hodil v šolo, s prva podporo necega strijca; a kadar je odrastel, podporo bogatega kneza s katerim je — ne, — s katerim se je družil. Potem je šel na vseučilišče. Tu sem se tudi jaz ž njim vpoznal in se mu iskreno pridružil. O najnem življenji vam bodem govoril pri drugej priliki. Zdaj ne morem. Naposled je odšel iz Rusije....»

Ležnjev je začel zopet po sobi hoditi; Aleksandra Pavlovna sledila mu je z očmi.

»Izza meje,« nadaljeval je Ležnjev, »pisal je Rudin svojeji materi neobično redko, a obiskal jo je samo enkrat... Starica je vzdahnola dušo brez njega na tujih rokah, ali do zadnjega trenutka ni očes z njegove slike odmeknola. Bivajoč v T. sem včasih k njej zahajal. Starica je bila jako dobra i jako gostoljubna. Ona je svojega Mito ljubila brez razbora in razlogov. Gospoda pečorinske šole vam gotovo porekó, da mi ljubimo takšne ljudi, kateri sami ne morejo ljubiti; a *meni* se zdi, da vse matere svoje otroke ljubijo, osobito one, kateri so na tujem. Kesneje sem se sešel z Rudinom izza meje. Tu se ga je neka boljarica oklenola, Ruskinja, plava, a ni mlada ni stara. On se je prilično dolgo ž njo vlačil, naposled pa jo zapustil... ali ne, besa, ona je njega spodila. Tada j sem se tudi jaz od njega ločil. To vam je vse.»

Ležnjev obmolči, z roko se po čelu pogladi, a potem ko utrujen na divan sede.

»Veste kaj, Mihajlo Mihajlič,« povzame zdaj Aleksandra Pavlovna; »vi ste, jaz vidim, zloben človek, ni malo bolji od Pigasova. Jaz verujem, da je vse resnica, kar koli ste govorili, da sami niste ničesa dodali, ali vendar ste vse v najgorjej sliki predstavili! Ta bedna majka, njena ljubezen, njena osamljena

smrt, ta boljarica . . . čemu vse to? Znete li vi, da se može tudi najčestitejšega človeka življenje tako pripovedati, da se ga vsakdo mora preplašiti, ako tudi nič ni dodanega. To je klevetanje.«

Ležnjev vstane in hodi zopet po sobi.

»Jaz vas nisem hotel žaliti, Aleksandra Pavlovna,« reče on naposled. »Jaz nisem klevetnik.« »V ostalem«, nadaljuje po kratkem razmišljanju, »kar ste rekli, to je istina. Nisem hotel klevetati proti Rudinu i kdo zna! morebiti se je od one dobe izpremenil . . . morebiti, nemam prav.«

»A! to je, vidite. Zagotovite mi, da ž njim znanje ponovite, vpoznajte ga temeljito, a potem mi svojo sodbo povejte.«

»Dobro! Ali kaj si ti utihol, Sergej Pavlič?«

Volincev vzdigne glavo, kakor da se je iz spanja probudil.

»Kaj hočete? Jaz ga ne poznam. Tudi me glava boli.«

»Ti si denes res bled,« reče Aleksandra Pavlovna, »ali si bolan?«

»Glava me boli,« ponovi Volincev in odide iz sobe.

Aleksandra Pavlovna i Ležnjev pogledujeta za njim, a potem drug drug z drugega, a ne rečeta nič. Niti njemu niti njej ni bilo tajno, kaj je Volincevu vznemirilo srce.

V.

Zopet sta minola dva meseca. Ves ta čas se Rudin skoraj maknol ni od Darje Mihajlovne. Ona ni mogla več brez njega živeti. Pripovedovati mu o sebi, slušati njegovo sodbo i mnenje, postalo je za njo vsakdanja potreba. Neki dan je hotel on oditi, rekši, da mu je denarjev zmanjkalo: ona mu da pet sto rubljev. Od Volinceva si je izposodil dve sto rubljev. Pigasov je prihajal vedno redkeje k Darji Mihajlovnej; on se je jezil, videč kraj sebe Rudina. No to se ni samo Pigasovu dogodilo.

»Jaz tega misleca ne ljubim,« rekel je često; »on svoje misli nenaravno izražuje, to je prav osoba iz ruske zgodovine; on reče: jaz in z neko žalostjo po-

neha — — »Jaz, in zopet jaz, in vedno jaz...« Besede izbira najdaljše. Ti kihneš, on ti dokaže, zakaj si kihnul, a nisi zakašljaj — — Tebe hvali — — tebe skoraj psuje... Misliš da, je to istina? Ne daj Bog!»

Pandalevskij se je zbal Rudina, ter pozorno za njim stopinje pobiral. Najčudneje se je ponašal proti njemu Volincev. Rudin je Volinceva nazival vitezom, slavil ga, kder koli ga je mogel, no Volincevu se nikakor ni mogel prikupiti in vedno se je jezil, kadar koli je začel Rudin hvaliti njegove vrline. »Morda se norca dela?« mislil je on in srce mu je jelo močnejše tolči. Tudi ga je mučila ljubosumnost zavoljo Natalije. Pa i sam Rudin ni maril posebno zanj, akoprem ga je viteza imenoval ter si od njega denarjev izposojal. Teško je pogoditi, kakšna čuvstva so navdajala ta dva človeka, ko sta si prijateljski roke stiskala in drug drugemu gledala v oči...

Basistov je vedno še blagoslavljal Rudinov prihod in lovil vsako besedico, ki jo je ta izrekel. Rudin se je oziral malo nanj. Samo enkrat je vstal ž njim celo predpoludne razlagajoč vsesvetska vprašanja, ter vzbudil v Basistovu veliko navdušenost; od tedaj ga pa niti pogledal ni... Z Ležnjevim, ki je začel malo gosteje k Darji Mihajlovnej prihajati, ni se v prepire vpuščal, nego se mu uklanjal. Tudi Ležnjev se je držal hladno, a konečne sodbe o njem še vedno ni izrekel, na žalost Aleksandre Pavlovne. Ona se je Rudinu klanjala; ali je vendar verjela tudi Ležnjevu. Vsi v hiši Darje Mihajlovne so se pokoravali najmanj želji Rudina. Red dnevnih zabav in poslov je on odločeval. Ni ena partie de plaisir, in vsa zabava se ni brez njega vršila. Bil je v ostalem slab prijatelj nenavadnih spremljov in voženj, ter kakor da je odrasel mej otroci, — nekdo ljubeznivo strpljivostjo gledal na igre ostale družbe. Ali zato je z Darjo Mihajlovno ukrepal o odgojanji otrok, o gospodarstvu, v obče o vsakem poslu; slušal je njene predloge in malenkosti ga niso dolgočasile; predlagal je razne popravke in vedno kakšno novotarijo imel v mislih. To je Darjo Mihajlovno navduševalo — ali pri tem je tudi ostalo. V gospodarskih stvareh je slušala in se držala sovetov svojega upravitelja, jednookega

Malorusa, dobrodušnega in lokavega goljufa. »Stari panj gori« znal je on reči, ter zamežikati s tistim jednim očesom.

Za Darjo Mihajlovno se ni Rudin z nikomur toli često in tako dolgo razgovarjal, ko z Natalijo. Tajno jej je dajal knjige, razkrival svoje snove ter čital prve strani osnovanih brošur in spisov. Smisli teh spisov ni mogla Natalija vedno pogoditi. No bilo je videti, ko da Rudinu ni mnogo do tega stalo, jeli ga Natalija umeje ali ne — samo da ga sluša. Takšno njegovo občenje ni bilo po volji Darje Mihajlovne. No — mislila si je ta — naj se tu na kmetih razgovori, da mu vsaj čas mine. Ona ga zanima kot dekletce. Nesreča to ni, a ona se opamti. V Peterburgu bode tako vse drugače . . .

Darja Mihajlovna se je varala. Natalija se ni ko kako dekletce zabavljala z Rudinom; ona je žejno srkala v mlado svojo dušo njegove besede in se trudila razumeti njihovo smisel; ona se je ravnala po njegovej sodbi, on jej je bil i učitelj i vodja. Nekoliko časa jej je kipelo samo v glavi — ali samo v mladej glavi ne more dolgo kipeti. Koliko sladkih trenutkov je imela Natalija, kadar je on, kar se je često zgodilo, sedel kraj nje v vrtu na klopi v hladnej senci, čitajoč Goethejevega »Fausta«, »Hoffmana«, »Rettine liste«, ali »Novalisa«. Sem ter tja je ponehal in razložil to ali ono, kar je mislil, da ona ne umeje. Ona je govorila nemški slabo, kakor skoraj vse naše dame, ali umela je dobro, a Rudin je bil vtopljen do grla v germansko poezijo, v germanski romantični in filozofični svet ter tudi njo ulekel za soboj v zabranjene te kraje. Neznani in prelepi so se razprostirali ti kraji pred njo in zdeli so se jej raju podobni; razlistov knjige, ki jo je držal Rudin v rokah, prelivale so se divne slike, nove sijajne misli zvonškimi strunami v nje dušo, v nje srce in iz teh velikih čuvstev se je unela tiho sveta iskra navdušenosti . . .

»Recite mi, Dimitrij Nikolajič,« povzela je ona, sedeč kraj okna z šivanjem, »recite mi, idete li po zimi v Peterburg?«

»Ne vem,« reče Rudin, spustivši knjigo na kolena; »ako si potrebnih sredstev pridobim, potem idem.«

Govoril je neodločno; čutil je neko otožnost in od jutra ni delal nič.

»Meni se čudno zdi, kako da bi si vi sredstev ne pridobili?«

Rudin odkima z glavo.

»Vam se tako zdi!«

I on upre z nekim značenjem pogled v stran. Natalija je hotela nekaj reči, ali je raje molčala . . .

»Poglejte,« povzame zopet Rudin, ter pokaže na okno; vidite li ono jablan? Od same množine in teže sadja se je polomila. Verna slika in prilika je to geniju . . .«

»Jablan se je polomila, ker je niso podprli,« reče Natalija.

»Umejem Vas, Natalija; toda človeku ni lahko te podpore najti.«

»Jaz bi rekla . . . sočutje družih . . . a samovanje . . .« Natalija pride v zadrego in zarudi.

»A kaj hočete po zimi na kmetih?« reče na to brzo.

»Kaj hočem? Završim ono razpravo — saj veste: o tragičnem v življenji in izkustvu — pred dvema dnema sem Vam razložil osnovo — in jo vam poslal.«

»In jo tiskate daste?«

»Ne.«

»Kako to? A za koga se truditi?«

»Makar za Vas.«

Natalija upre oči v tla.

»Tega nisem vredna, Dimitrij Nikolajič.«

»O čem, dopustite, govori ta razprava?« vpraša Basistov skromno.

»O tragičnem v življenji in izkustvu. — Naj jo čita tudi gospod Basistov. Toda jaz si še nisem osnovne misli čisto razložil. Sam z soboj še nisem na čistem gledé tragičnega značenja v ljubezni.«

Rudin je govoril navlašč in često o ljubezni. S prvine se je stresla pri besedi »ljubezen« mll. Boucourt, in napela ušesa ko star vojašk konj na glas trombe, ali počasi se je navadila na to, in se samo v ustna vgrizla.

»Jaz mislim,« opazi bojazljivo Natalija, »tragično v ljubezni — je nesrečna ljubezen.«

»Nikakor ne!« zavrne jo Rudin, »to je prej komična stran ljubezni. To prašanje treba čisto drugače postaviti... tu je treba globlje iti...« V ljubezni nadaljuje on, »je vse tajno: kako postane, kako se razvija in kako preneha. Zdaj nastane nenadoma, nedvojbeno, radostna, kakor pomladanski dan, zdaj dolgo tli, kakor žrjavica pod pepelom, a naposled se uleče v srce kakor kača, in zopet nevidljivo izgine... Da, da to je važno vprašanje. A kdo dan denes ljubi? Kdo se usodi ljubiti?«

Tu se Rudin zamisli.

»Kako, da Sergeja Pavliča tako dolgo uže sem ni?« vpraša potem naglo.

Natalija vsa zarudi ter nakloni glavo nad svoje šivanje. »Ne vem,« šepeta ona.

»Kako vrl in plemenit človek je to!« reče Rudin ter vstane. »To vam je jeden najlepših obrazov sedanjega ruskega vlastelinstva.«

M-le Boucourt upre v njega francoski svoji očesi.

Rudin je prešetal nekolikokrat po sobi.

»Niste li opazili,« vpraša na nagloma, kako na hrastu staro listje stoprav tedaj odpade, kadar začne uže mlado poganjati?«

»Da, opazila sem to,« odgovori Natalija tiho.

»Tako je v čvrstem srci tudi sè staro ljubeznijo; ona je uže umrla, ali se še vedno drži; samo druga, nova ljubezen jo more konečno iz srca izgnati.«

Natalija na to ne odgovori nič.

»Kaj to neki pomenja«, mislila je sama pri sebi.

Rudin se v sobi ustavi, strese lase in odide.

Natalija je šla v svojo sobo. Dolgo je sedela nezadovoljno na svojej zofi, dolgo je razmišljevala o slehernej besedi Rudinovej, a potem kar naglo gorko zajokala. — Bog ve! Ona ni sama vedela ni, zakaj so se jej tako naglo solze ulile čez lice. Ona jih je utrla; ali vendar so tekle še dalje, kakor voda iz vrela, v katerem se je dolgo zbirala.

* * *

Ta isti dan je govorila Aleksandra Pavlovna z Ležnjevim o Rudinu. Iz začetka se je on temu razgovoru ugibal; no ona se je odločila čuti celo istino.

»Vidim,« rekla je ona, »Vam Rudin še vedno ne dopada. Do zdaj Vas navlašč nisem hotela o tem izpraševati, no zdaj lahko rečete, se je li on izpremenil, in rada bi znala, zakaj ga še vedno ne marate.«

»Dobro,« odgovori z navadno flegmo Ležnjev, »ker ste tako neiztrpljivi, naj vam bode, ali jeziti se ne smeste.«

»Ne, začnite, začnite.«

»In Vi me bodete do kraja slušali?«

»Dajte, dajte, začnite.«

»Tako,« reče Ležnjev. in si počasi svoj sedež popravi. »Pravim Vam, da Rudina res ne maram. On je umen človek . . .«

»Kako pa da je!«

»On je znamenito umen človek, akoprem v bitnosti prazen . . .«

»To je lahko reči!«

»Akoprem v bitnosti prazen,« ponovi Ležnjev; »no to še ni tako hudo, kajti mi vsi smo prazni ljudje. Niti tega mu ne očitam, da je v duši svojeje despot, da je lenuh, brez izkustva . . .«

Aleksandra Pavlovna ploskne z rokama ter vsklikne:

»Rudin brez izkustva!«

»Brez izkustva,« odgovori Ležnjev istim glasom: »zdaj živi od ploda tujega truda, igra role itd. no to se vse v svetu godi. Ali to je grdo, da je hladan ko led.«

»On, ta plamteča duša, hladan!« seže mu Aleksandra Pavlovna v besedo.

»Da, ko led hladan, a on se vedoč pretvara v ognjenega. To je grdo,« nadaljeval je Ležnjev vedno živeje, »da igra tako opasno igro, opasno, ne za njega, to se umeje, on sam ne bi kopejke, ni lasa ne bi stavil na karto, a tujo dušo bi . . .«

»O kom, o čem vi tu govorite, jaz vas ne umejem?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Grdo je to, da nema poštenja. On je umen človek in pozna vrednost svojih besedi, — ali vendar jih razsipa, ko da ne vredijo nič. Ni sumnje, on je govornik; toda zgovornost njegova ni ruska zgovornost. Naposled se tudi mladeniču ne zamerjava, kadar lepo

govori, toda za človeka njegovih let je sramota, tešiti se s šumom lastnih besedi, sramota je samega sebe slikati!«

»Ne vem, Mihajlo Mihajlič, ali ni to vse enako za slušalca, da li se vi slikate, ali ne...«

»Oprostite, Aleksandra Pavlovna, to ni vse enako. Nekdo mi reče besedo, ki me vsega navduši — kdo drugi reče to isto besedo, še lepše — a jaz še z ušesom ne mignem. Od kod je to?«

»To je, *vi* ne mignete,« reče Aleksandra Pavlovna.

»Da jaz ne mignem.« nadaljuje Ležnjev, »akoprem imam jaz morda še boljša ušesa. Štvar je pa ta, da Rudinove besede vedno jalove besede ostanejo ter se nikdar ne izpremené v delo, a mej tem te besede vznemirjajo mlado srce.«

»Ali o kom, o kom vi govorite, Mihajlo Mihajlič?« Ležnjev malo utihne.

»Vi želite znati, o kom govorim? O Nataliji Aleksejevnej.«

Aleksandra Pavlovna je prišla za hip v veliko zadrego, a po tem udari v glasen smeh.

»Za Boga, vi ste čuden svat in imate vedno čudne misli. Natalija je še pravo dete; a recimo, da bi tudi kaj bilo, mislite li, da bi Darja Mihajlovna...«

»Darja Mihajlovna je prvič egoistica in živi za samo sebe, a drugič veruje svojej veščini v odgajanji otrok toliko, da jej niti na pamet ne hodi, bati se za njo. Hu! Kako bi to bilo! En migljaj, en veličanstven pogled — pa vse gre ko da je namazano. Tako misli ta vlastelinka, ki samo sebe smatra za mecenatico, umnico in Bog ve za kaj še, akoprem ni družega, nego svetska starka. A Natalija ni dete; ona, verujte mi, češče in globlje razmišlja, nego mi dva. A je li prav, da tako častna, strastna in goreča narava pride v roke takšnemu aktérju! Toda, tudi to se je uže dogodilo.«

»Akterju! Njega vi nazivljete akterjem?«

»Da, njega, — no, recite sami, Aleksandra Pavlovna, kakšna je njegova rola pri Darji Mihajlovnej? Je-li dostojno možu, da je idol, orakel v hiši ter se vpleta v obiteljske posle?«

Aleksandra Pavlovna začudena pogleda Ležnjevu v lice.

»Jaz vas ne poznam, Mihajlo Mlhajlič,« reče ona. »Vi ste zarudeli, ste se razjarili? Tu mora kaj drugega biti . . .«

»Evo, tako je! Govôri ženski kaj iz osvedočenja; mej tem nema ona miru, dokler se ne domisli kakšnega razloga, zakaj govoriš tako in ne drugače.«

Aleksandra Pavlovna se razjezi.

»Bravo! mosje Ležnjev! Vi ste ko Pigasov začeli ženske napadati: volja vas je, ali makar ste še tako ostroumni, jaz vam le ne verujem, da umejete vse in vsacega. Meni se zelo vidi, da se varate. Po Vaše je Rudin nekakšen Tartuffe.«

»To je zlo, da on niti Tartuffe ni. Tartuffe je vsaj znal, za čim je šel, a ta kraj vse bistrine uma . . .«

Ležnjev utihne.

»Kaj, kaj je on? Zvršite svoj govor, nepravičnež vi!«
Ležnjev vstane.

»Čujte Aleksandra Pavlovna, vi ste neopravičnica, ne jaz. Vi ste jezni name, da Rudina ostro sodim: jaz nemam pravice govoriti tako. Drago sem kupil to pravico. Jaz ga dobro poznam; živel sem ž njim dosti dolgo. Ali se spominjate, da sem vam zagotovil govoriti o priliki o našem življenji v Moskvi. Zdaj je prišel čas za to. Ali hočete v slušanji strpljivi biti?«

»Govorite, govoritel!«

»Slušajte torej!«

Ležnjev se je začel počasi po sobi sprehajati.

»Vi morda veste, začel je pripovedovati, a morda tudi ne veste, da sem jaz uže z sedemnajstimi leti bil sirota. Živel sem v Moskvi pri teti in delal karkoli me je volja bila. Kot deček sem bil prilično pust in sebičen, ter se rad ponašal in rad hvalisal. Prišedši na vseučilišče, živel sem dijaški in skoraj zagazil v pustolovje. O njem vam nečem govoriti; ni vredno. Dosti vam bodi to, da so me ujeli pri laganji ter me osramotili . . . Plakal sem tedaj ko dete. To se je dogodilo v stanovanji necega zuanca, v kolu mnozih drugov. Vsi so se mi začeli smijati, ker sem plakal, vsi razven jednega mojih učiteljev, ki je moja laž ostreje sodil, nego kdo drugi. Jaz sem se mu smilil in prijel me je za roko ter odvel v svoje stanovanje.«

»To je bil Rudin?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Ne, to ni bil Rudin... bil je to človek — zdaj več ne živi — človek povsem nenavađen. Imenoval se je za Pokorskega. Z nekoliko besedi ga opisati, to je nemogoče, ali kdar začneš o njem govoriti, tedaj se ti o kom drugem več ne ljubi. Bila je to uzvišena, čista duša, a tacega uma nisem nikdar več našel. Pokorski je stanoval v majhnej, nizkej sobici, pri tleh v prostej hiši na kraju Moskve. Bil je vrlo siromašen in je težko izhajal. Dogodilo se je, da včasih znanecem ni mogel ponuditi ni čaše čaja; a stari njegov divan je bil podoben uže kakej ladiji. K ljubu temu je prihajalo k njemu mnogo ljudij. Vsi so ga ljubili, vsi se radi ž njim družili. Vi si ne morete misliti, kako ugodno je bilo sedeti v njegovej ubogej sobici! Pri njem sem se vpoznal z Rudinom.«

»A kaj je bilo toli nenavadnega na tem Pokorskem?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Kako naj vam to razložim? Poezija in istina — to nas je do njega vezalo. Bil je jasnega in obsežnega uma — a poleg tega mil in zabaven ko dete. Še zdaj mi doni v ušesih glasno hohotanje njegovo, in v istej dobi on

Pilal polnočnom lampadom

Pered svjatineju dobra.

Tako je rekel neki polunovi pesnik iz našega društva.

»A kako je on govoril?« vpraša zopet Aleksandra Pavlovna.

»Govoril je dobro, kadar je bil dobre volje: Ali Rudin je bil uže tedaj dvajsetkrat zgovornejši od njega.«

Ležnje se ustavi in dene roke križem črez prsa.

»Pokorski in Rudin si nista bila podobna. V Rudinu je bilo več fraz in več entuzijazma. Videlo se je, ko da je Rudin mnogo nadarjeneji od Pokorskega, ali v istini je bil prava kukavica proti njemu. Rudin je razvijal krasno priljubljene misli ter se mojsterski prepiral. Ali teh mislij ni rodila njegova glava; on jih je za družimi pobiral, osobito za Pokorskim.«

Pokorski bil je navidezno tih in nežen, celo slaboten — ljubil je ženske do norosti, rad je karal in

gledal, da tega ne zasluži sam. Rudin se je kazal ognjenega, polnega smelosti in živahnosti, a v duši je bil hladen, skoraj strašljiv, dokler se ni zadelo njegovo samoljubje; tu bi se bil koj potolkel. On je vedno gledal pokoriti si ljudi, in pokoraval jih je v imenu obćih načel in idej, in res vplival je na mnoge. Res je pa tudi, da ga razven mene, nihče ljubil ni. Njegov jarem so nosili... a Pokorskega so slušali drage volje. Zato se Rudin ni nikdar pravedal s človekom, ki ga še ni poznal... Mnogo knjig on še ni bil pročitil, toda vsakako več, nego Pokorskij i mi vsi drugi, vrhu tega je bil sistematično izobražen in je vse dobro pamtil, a to deluje največ na mladež! Slikajte jej slike, makar so tudi neverjetne! Svesten človek, naravno da ne pride do tega! Skušajte mladini reči, da jej ne morete dati popolne istine zato, ker je sami ne veste; ona vas ne bode ni slušati hotela. Ali prevariti je tudi ne morete. Treba je, da vi sami vsaj na polu verujete v to, da znate istino, potem vas bode slušala mladina. Uprav tako je deloval Rudin na nas. Malo poprej sem rekel, da on ni mnogo čital i toda čital je filozofične knjige in glava njegova je bila tako ustvarjena, da je prečitavši kakšno knjigo iz nje vse izvel, kar je obćenito veljavnega ter iz tega izvajal sijajne pravilne niti mislij ter razkrival nove, duno-vite nazore.

Naše kolo, da istino rečem, sestavljeno je bilo iz samih učencev, nedoučenih dijakov. Filozofija, izkustvo, nauka, samo življenje — vse to so bile za nas prazne fraze, slutnje zamamne, prelepe no raztresene. Obćenite njih spone, obćenitega zakona sveta ni tedaj nismo poznali, akoprem smo o njem govorili. Slušajoč Rudina, zdelo se nam je na prvi pogled, da smo naposled prišli do umevanja te obćenite zveze, da se nam je zaveza vzdignola izpred oči! Recimo, da on ni govoril svojega nič — kaj zato! — ali on je znal vse v lepo zvezo spravljati; kar je bilo za nas raztrgano, videli smo zdaj v lepej celini. Pred našimi dušnimi očmi se je vzdigovala točna, sijajna zgrada, v katerej je živi duh vel — — Nič ni bilo več brezsmiselnega za nas, nič slučajnega; v vsem in povsodi smo videli potrebo in krasoto, vse je imelo jasno in vendar sajnstveno značenje. Vsak pojem živjenja se je javil

v skladnih akordih, in mi sami smo se čutili z nekim svetim navdušenjem in sladkim trepetanjem srca kot žive oddelke večne istine, čutili smo se njenim orodjem, pozvanim za nekež velikemu — — Vam se to smešno vidi?»

»Ne!« odgovorila je tiho Aleksandra Pavlovna; »po čem to sodite? Jaz vas sicer ne umejem povsem; no smešno se mi ne vidi.«

»Od tedaj smo postali pametnejši,« nadaljuje Ležnjev, »a zdaj se nam to kot otročarija vidi. No sedaj, naj to še enkrat povem. bili smo Rudinu mnogo hvale dolžni. Pokorski je bil brez dvojbe mnogo pametnejši od Rudina; Pokorski je ulival, tako rekoč ogenj in silo v nas, no vendar je bil včasih truden in je molčal. On je bil človek nervozen in bolehljiv, ali kadar je razprostrl perutnice.«

»Moj Bog, do kam se je povzdignol! Do samih nebes! Rudin je pazil bolj na drobne stvari; on je celó intrigiral; njega je grizla strast se v vse vmešati, vse razjasniti. Delalnost njegova ni znala za odmor; bil je prava politična natura. Jaz govorim o njem, kakoršen je tedaj bil. V ostalem, on se na svojo nesrečo ni najmenj izpremenil ni. Zato on tudi svojih nad izpremenil ni, čeprav ima uže — pet in trideset let. Vsakdo ne more kaj tacega o sebi reči.«

»Sedite,« reče Aleksandra Pavlovna, »čemu tu hodite neprestano po sobi?«

»Tako mi je laglje. — Prišedši v kolo Pokorskega izpremenil sem se čisto: umiril sem se in začel učiti, bil sem vesel in srečen. Moj Bog, pri naših shodih kako lepo in dobro je vse bilo. Pomislite si, pet do šest dijakov je v sobi, na mizi gori jedna lampa, a deli se slab čaj in stari, silno stari kifljeci, pa ste videli naša lica in čuli naše besede! Iz oči se je videlo vsacemu navdušenost, a srce je hitreje tolklo govorečemu o Bogu, o istini, o bodočnosti človečanstva, o poeziji — govorili smo in sanjarili ter se v tem srečne čutili! — Podkorski je uprl blede lice v roko, a oči so mu plamtele ko kresnice. Rudin je stal v naši sredini in govoril, govoril prelepo, kakor mladi Demosten pred šumečem morjem; dolgolasi pesnik Suboti se je oglasil kakor iz spanja sè svojim

vzklikom; nemškega pastorja Schellerja sin, pri nas na glasu globocega premišljevalca, hvala bodi večnemu njegovemu molčanju, sedel je mirno ter nekako svečano molčal; celo vesel Ščitov, naše družbe Aristofan se ni nikdar oglasil ter se samo sem ter tja kdaj malo nasmehljaj; dva ali trije novi znanci so slušali sè svečanim razkošim. Noč je prešla hitro, kakor da ima krila. Zdaj začne zora rudeti, a mi smo se razšli; radostni, častni in trezni (o vinu tedaj niti sanjali nismo) z nekim ugodnim čuvstvom v duši — Šli smo po prijaznih ulicah, vsi razblaženi, gledali zaupljivo na zvezde in zdelo se nam je, da so nam bližje in razumljiveje. Da, niti verjeti ne morem, da so ti časi brez plodú minoli! Ne, ono ni propalo, ni propalo ni za one, katerim je življenje postalo pozneje potnim delom. — Koliko kratov sem se sešel z ljudmi, ki so bili nekdam moji prijatelji. Človek bi dejal, da so se v zveri izpremenili; ali samo izreči ime Pokorskega — in vsi ostanki plemenitosti se v njem prebúde.*

Ležnjev utihne; njegovo necvetoče lice je zarudelo.

»Ali zakaj ste se sprli z Rudinom?« vpraša Aleksandra Pavlovna, in začudena gleda Ležnjeva.

»Jaz se ž njim nisem sprl, le ločil sem se od njega, ko sem ga na tujem do dobrega spoznal. Mogel sem se sicer uže v Moskvi ž njim spreti, kder je zašel v moj zelnik.«

»Kako to?«

»I kako. Jaz ... kako bi rekel ... mojej osobi to ni pristojno ... no vsakako sem bil sposoben se zaljubiti.«

»Vi?«

»Jaz. Ni li to čudno. Kaj? Ali tako je bilo ... Tako, zaljubil sem se tedaj v neko premilo devojkó ... Kaj me tako debelo gledate? Jaz bi vam o sebi še mnogo družih in lepših stvari mogel povedati.«

»Kaj, za Boga? Nu, povejte.«

»Dobro. V tistej dobi sem imel tudi jaz ponočne shode ... s kom neki, menda si mislite? Z mlado lipo na konci mojega vrta. Objel sem jej tanko in vitko deblo in zdelo se mi je, kakor da sem objel vso

božjo prirodo, a srce se mi je širilo, kakor da bi se vsa priroda vanj zalivala... Takšen sem bil tedaj! Da res je! Vi gotovo tudi ne verujete, da sem tudi pesni zlagal? Pisal sem celo dramo podobno Byronovemu »Manfredu«. Mej delujočimi osobami je bil tudi neki duh s krvjo na prsih, ali ne sè svojo krvjo, nego s krvjo vsega človečanstva... Dã, da, nikari se ne čudite! — No jaz sem začel govoriti o svojej ljubezni. Vpoznal sem se z neko deklico.«

»In ponehali so nočni shodi z lipo?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Ponehali so. Ta deklica je bila predobra in prelepa, z veselimi, bistrimi očmi in ljubkim glasom.«

»Vi lepo opisujete,« opazi Aleksandra Pavlovna z lehkim smehom.

»A vi strogo sodite,« odgovori Ležnjev. — »Ta deklica je živela z nekim starcem — svojim očetom... No, jaz se nečem vpuščati v široko opisovanje. Toliko bodi povedano, da je deklica bila res predobra — čaja nalila mi je vedno tri četrtine čaše, kadar koli sem za polovico prosil! Tretji dan po prvem spoznanji sem uže zanjo gorel, a sedmi dan nisem tega več sam prenašati mogel, in sem vse Rudinu povedal. Mlademu zaljubljenemu človeku je težko molčati. Tedaj sem nosil jarem njegovega vpliva, in da istino povem, ta vpliv mi je bil v mnogem obziru blagotvoren. On me prvi ni preziral, nego gladil in tesal. Pokorskega sem ljubil strastno in neko bojazen čutil pred duševno mu čistostjo; a Rudin mi je bil mnogo bližje. Ko je čul za mojo ljubezen, jel me je blagoslavljati, objemati in poljubljevati ter mi razlagati celo važnost novega mojega položaja. Napel sem ušesa... saj veste, kako zna govoriti. Njegove besede so delovale na nenavaden način name. Začel sem samega sebe jako čislati, začel sem lice ozbiljno držati in oprezno hoditi, kakor da nosim v prsih kakšno posodo polno dragocene vlage, ki sem se je razliti bal. Bil sem vrlo srečen, tim več, ker so me vsi radi imeli. Rudin je želel vpoznati se z mojo devojko, skoraj da sem jaz sam gledal dovesti ga k njej.«

»No, zdaj vem vse, kar se je nadalje zgodilo,« reče hitro Aleksandra Pavlovna. »Rudin vam je pre-

vzel ljubico, a tega mu do denašnjega dné ne morete oprostiti. Stavila bi, da je tako!»

»A stavo bi izgubili, Aleksandra Pavlovna; vi se varate. Rudin mi ni deklice prevzel, niti tega storiti skušal, ali vendar je podkopaval mojo srečo, akoprem sem mu zdaj, razsodši to stvar hladnokrvno, še hvalen. Ali tedaj sem skoraj počil. Rudin nikakor ni želel meni škoditi — obratno! No po svojej prokletej navadi, vsak pokret življenja, svojega in tujega, nabadati z besedami, kakor metulja z iglami, prevzel je on nama razjasniti odnošaje, po katerih se morava vesti drug proti drugemu. Despotično je zahteval, da si polagava račune o svojih čuvstvih in mislih; zdaj naju je hvalil, zdaj zopet pobijal in se celó vpustil v dopisovanje z nama, pomislite! — no, to je vse uničilo! Teško, da bi se bil oženil (toliko zdrave pameti sem še bil); ali mislil sem sè svojo deklico prebiti nekoliko mesecev, kakor Pavel in Virginija; toda tu so nastala nesporazumljenja in prigovori — kratko malo, neumnost, ki se je tako zvršila, da si je Rudin necega jutra sè silo upilil uverenje, da mora kot prijatelj, po najsvetejšej dolžnosti, to vse njenemu očetu povedati. In storil je res tako.

»Res?« vzklikne Aleksandra Pavlovna.

»Da, pa še z mojim prijateljem — prav to je čudno! Še zdaj dobro pamtim, kakšna zmešnjava je bila v mojej glavi, kakor v kakšnej kameri obskuri, belo zdelo se mi je, da je črno, a črno smatral sem za belo; laž za istino, fantazijo za dolžnost . . . Rudin ne zna mirú in odmora — vraga bi tudi znal!«

»In tako ste se razšli vi sè svojim dekletom?« vpraša Aleksandra Pavlovna in nagrbanči čelo ter glavo naivno nasloni na stran.

»Razšel sem se . . . iz kukavno, nespretno, glasno, i brez potrebe glasno . . . Plakal sem jaz, in plakala je ona, a sam vrag naj zna, kaj se je dogodilo . . . . Nekakšni gordiški vozec se je splel in trebalo ga je razrezati, ali živa muka je bila to! Ali, vse na sveti se zboljša. Ona je dobila naposled poštenega moža in živi še zdaj lepo in srečno . . .«

»A vi vendar niste mogli Rudinu tega dejanja odpustiti,« reče Aleksandra Pavlovna.

»Kako!« seže jej Ležnjev v besedo; plakal sem ko dete, ko sem ga spremil do meje. Toda, da resnico povem, uže tedaj se je vzbujalo v meni nekakšno drugo čuvstvo . . . Ko sva se pozneje sešla, tam na tujem . . . mej tem sem se tudi jaz postaral . . . tedaj se mi je pokazal Rudin v pravem svitu.«

»Kaj ste našli v njem?«

»Vse kar sem prej povedal. Toda zdaj naj bode zadosti o njem. Morda pojde še vse na dobri pot. Jaz sem le dokazati hotel, da ga, sodeč o njem strogo, dobro poznam in tako po svojem prepričanju delam . . . O Nataliji Aleksejevnej ni treba mnogo govoriti; a vi opazujete gotovo svojega brata.«

»Svojega brata? Čemu?«

»Da, vi ga opazujete; ali ste pa tudi kaj zapa-zili!« Aleksandra Pavlovna povesi glavo.

»Prav ste rekli,« izpregovori po kratkem molku ona; »moj brat . . . zadnji čas ga kar nič več ne poznam. Toda vi res menite . . .«

»Počasi! zdi se mi, da baš sem gre, šepeta Ležnjev. A Natalija ni dete, verujte mi, akoprem je neizkusna kakor dete. Videli bodete, kako Vas ta deklica iznenadi.«

»Kako to?«

»Kako? Tako-le. Ne veste li, da baš takšne device vtapajo, jadikujejo in tako dalje? Ne glejte na to, da je tiha, strasti so v njej silne, a značaj silen; oh! oh!«

»Vi zahajate v poezijo. Takšen flegmatik, kakoršen ste vi! naposled še jaz vulkan postanem.«

»Ne!« odgovori z lehkim smehom Ležnjev. »A gledé značaja, v vas ga hvala Bogu, ni trohe ni.«

»To je drzovitost!«

»To? To je najlepši kompliment!«

Na to vstopi Volincev ter pogleda sumnjivo na Ležnjeva in na sestro. V zadnjem časi je hudo oslabel. Ležnjev in sestra, začela sta se ž njim razgovarjati, nu on odgovoril je sè posmehom na nju šale in gledal pred se, kakor je Pígasov nekoč o njem rekel, kakor žalosten zajec. Po vsej priliki pa ni še bilo človeka na sveti, ki bi vsaj enkrat ne bil huje gledal, nego on! Volincev je čutil, da se je Natalija oddalila od njega, a zdelo se mu je, kakor da se mu s tem tudi sama zemlja izmiče izpod nog.

VI.

Drugi dan potem je bila velika noč; Natalija je vstala kasno. Prejšnji dan je bila do večera jako tiha; potajno se je sramovala svojih solz in vrlo nemirno spala. Na polu odeta, sedeča pred svojim fortepianom; zdaj so se začuli tihi akordi, a zdaj zopet je bilo vse tibo. Dolgo je premišljevala ne le o Rudinu, nego o vsakej besedi, ki jo je on izustil; včasih se spomnila Volinceva. Ona je vedela, da jo on ljubi. Ali k malu se je ločila tudi misel od njega — — Čutila je v sebi neko nenavadno razburjenost.

Zjutraj se je oblekla hitro, in šla v salon, da pozdravi majko; na to odide na vrt. Izza blagega ponočnega dežja je nastal svetli dan. Po nebu so se videli še sem ter tja oblaki, a gledalcu se je zdelo, da plavajo. Skozi tanke te mreže je sijalo solnce; trava, prej po vetru izvaljena, zdaj se niti ne giblje, na drevji pa trepeče listje, ptice so pa udarile v sladno petje, da je milina slušati.

Nebo se je povsem očistilo, ko je prišla Natalija na vrt. Iz vrta je duhtela neka hladna tišina, ona krotka in blažena tišina, na katero srce človeško odzdravlja sê sladkim nekim trepetom.

Natalija je hodila po dolgem topolovem drevo-redi, ob jezeru nasajenem, iznenada, kakor da je iz zemlje prišel, stal je pred njo Rudin.

Ona se prestraši. Rudin jej pogleda v lice.

»Vi ste sami?« vpraša on.

»Sama,« odgovori Natalija. Izišla sem samo za nekoliko trenutkov . . . Čas je, da se vrnem.«

»Jaz vas bodem spremlil.«

I šel je kraj nje proti domu.

»Zdi se mi, da ste nekako žalostni?« reče on.

»Jaz? . . . Prav zdaj sem hotela reči, da se mi zdi, ka vi niste najboljše volje.«

»Mogoče . . . To se z menoj često zgodi. Ali meni se da to laglje oprostiti, nego vam.«

»Zakaj? Mislite li vi, da jaz nemam uzroka žalostna biti?«

»V vaših letih naj se srkajo sladkosti življenja.«

Natalija je hodila nekoliko časa zamišljena kraj njega.

»Dimitrij Nikolajič!« reče naposled ona.

»Kaj?«

»Se li spominjate včerajšnje vaše prispodobe o dôbu?«

»Dakako, da se spominjam. A kaj je s tem?«

Natalija pogleda Rudina od strani.

»Čemu . . . kaj ste hoteli s tisto prispodobo izreči?«

»Natalija Aleksejevna!« povzel je on besedo z obrazom, da je mislil, da ne izrazi ni stoti del žalosti, ki mu dušo mori. »Natalija Aleksejevna! vi ste mogli zapaziti, da jaz o svojej minolosti malo govorim, nekih strun se ne dotaknem rad. Moje srce . . . kdo zna, kaj vse je to srce prebilo? Vedno sem mislil, da je sramotno to pripovedovati. Ali z vami smem odkrito govoriti; vzbudili ste v meni zaupanje. — Vam ne morem zatajiti, da sem ljubil in trpel, kakor drugi ljudje . . . kdaj in kako? o tem govoriti nič ne pomaga; ali moje srce je izkusilo mnogo radosti in mnogo tôge.«

Tu Rudin umolkne.

»To, kar sem Vam včera rekël,« nadaljuje potem, »podobno je nekoliko sedanjemu mojemu položaju. No, tudi o tem govoriti nič ne pomaga. Ta plat življenja je izumrla zame. Jaz se moram vlačiti po znojnej in trnovej stezi, od postojine do postojine . . . kam dospem, če sploh dospem — Bog ve . . . Govorimo raji o Vas.«

»Ali vi, Dimitrij Nikolajič,« seže mu Natalija hitro v besedo, »res ničesar več ne žilite od življenja?«

»O, ne! Želim mnogo, ali zase ne . . . delovanju, blaženstvu delovanja se nikdar ne odrečem; toda odrekem sem se razkošju. Moje nade, osobna moja sreča ni v nobenej zvezi z občo blaženostjo. Ljubezen . . . ljubezen ni zame; jaz . . . je nisem vreden; ženska, katera ljubi, ima pravico človeka vsega iskati; jaz se pa ves ne morem žrtvovati. Ljubiti se — to je posel mladine, a jaz sem star. Čemu bi motil tuje glave? Daj Bog, da bi svojo živo prenašati mogel!«

»Jaz mislim,« reče na to Natalija, »da ne sme nase misliti tisti, kdor si je velik cilj postavil; toda

mislite li, da ženska ni sposobna takega človeka po svojej vrednosti ceniti? Meni se vidi, da se ženska raje odvrne od nesebičnega... Vsi mladi ljudje, ali kakor vi pravite, mladeniči, vsi so — sebičnejši, vsi samo nase mislijo, tudi tadaj kadar ljubijo. Verujte mi, ženska ne zahteva samo tujega požrtvovanja, nego se zna tudi sama žrtvovati.«

Nataljino lice je zalila lahka rudečica, a oči so jej bliščele kakor še nikdar poprej. Pred poznanstvom z Rudinom ne bi ona bila za živo glavo ne tako dolgo in tolikim žarom govorila.

»Vi niste samo enkrat slišali moje misli o ženskem poklicu,« reče s prijaznim nasmehom Rudin. »Vi veste, da je po mojem mnenju samo in sama Jeanna d'Arc mogla rešiti Francijo... toda o tem se ne suče pogovor. Hotel sem govoriti o Vas. Vi ste na pragu življenja. Razmišljevati o Vašej bodočnosti je delo in radost. Čujte me, jaz sem Vaš prijatelj; še več, kajti jaz se za Vas zanimam, kakor da sem Vam najbliži sorodnik... Zato mislim, da mi tega vprašanja ne odbijete rekši, da je nepristojno: recite mi, jeli Vaše srce mirno in prosto?«

Natalija zarudi močno, a nič ne reče. Rudin vstane, in ona vstane tudi.

»Vi niste name ljuti?« vpraša on.

»Ne,« odgovori ona, »ali jaz nisem mislila...«

»V ostalem,« nadaljuje on, »mi vi ne morate odgovoriti. Jaz vašo tajnost vem.«

Natalija ga je pogledala prestrašeno.

»Da... da; jaz vem, kdo se vam dopada. Priznati mi je, da ste dobro izbrali. On je prekrasen človek in vas bo znal ceniti; duša njegova je čista in priprosta... on vas osreči.«

»O kom govorite, Dimitrij Nikolajič?«

»Kakor da bi ne vedeli, o kom govorim? O Volincevu, o kom drugem nego o njem. Kaj? Ni li to istina?«

Natalija se obrne od Rudina, ne vedé, kaj bi na to odgovorila.

»Mar vas on ne ljubi? Za Boga, ni pogleda od vas ne premakne in vsacemu kretanju z očmi sledi in naposled, kakor da bi se ljubezen skrivati dala? A vi sami, ali ga ne marate? Kolikor sem mogel razpoznati, tudi vašej majki je po volji? Vaš izbor...«

»Dimitrij Nikolajič!« seže mu Natalija hitro v besedo; »meni je velika muka govoriti o tem; no verujte mi, vi se varate.«

»Jaz se varam?« ponavlja Rudin. »Ne verjamem... Jaz sem sicer z vami še le nekoliko dni znan, ali vas zato vendar dobro poznam. Kaj pomenja ta izpremema, ki jo jasno vidim na vas? Ste li vi še takšni, kakoršni ste bili pred šestimi tedni? — Ne, Natalija, vaše srce ni mirno!«

»Mogoče,« odgovori ona z jedva razumljivim glasom; »ali vi se vendar varate.«

»Kako to?« vpraša Rudin.

»Pustite me, ne prašajte me;« reče Natalija in hoče z brzimi koraki domov oditi.

Sama se je prestrašila tega, kar je v tem hipu v sebi čutila.

Rudin jo doide in ustavi.

»Natalija Aleksejevna!« reče jej Rudin; »ta razgovor se ne more tako izvršiti; on je prevažen tudi zame... Kako naj vas razumejem?«

»Pustite me!« ponovi ona.

»Natalija Aleksejevna! ako znate Boga!«

Na njegovem lici se je pojavil notranji nemir in postal je bled ko krpa.«

»Vi vse umejete, torej tudi mene!« ysklikne Natalija, »in odide neozrši se za njim.

»Samo za eno besedico!« prosil je Rudin za njo. Ona se ustavi ali se ne ozre.

»Vi ste me vprašali, kaj sem hotel reči z ono prispodobo. Vedite torej, jaz vas nečem varati. Govoril sem tedaj o sebi, o svojej minolosti — in o vas!«

»Kako? o meni?«

»Da, o vas; še enkrat vam rečem, da vas nečem varati... Zdaj tudi veste o kakšnem čustvu, o kakšnem novem čustvu sem tedaj govoril... Do današnjega dné ne bi nikdar bil upal...«

Natalija pokrije naglo lice z rokama in zbeži domu.

Nenadani razvoj nje razgovora z Rudinom jo je tako pretresel, da ni Volinceva zapazila ni, akoprem je mimo njega šla. Ta je stal naslonjen na drevo in se ni umaknol. Pred četrto ure je bil prišel k Darji Mihajlovnej in jo čisto samo našel; govoril ž njo ne-

koliko besedi, a potem se je iz sobe ukral in šel Natalije iskat. Hodeč z instinktom, ki je navaden pri zaljubljenih, šel je na vrt in zagledal Natalijo in Rudina uprav tedaj, ko je ona od njega strani hitela. Volincev je spremil Natalijo s pogledom, potem pa stopil nekoliko korakov od drevesa, sam nevedé kam. Rudin ga zapazi in gre mimo njega. Gledala sta si drug drugemu v oči, drug se je drugemu priklonil in molčé dalje šel.

»Tako se stvar ne more zvršiti,« pomislila sta oba. Volincev je šel do konca vrta. Njega je to, kar je videl, bolelo in žalostilo; na srci mu je ležal težak kamen, a kri mu je včasih zlobno vskipela. Dež je začel zopet polahkoma padati, ko je prišel Rudin v svojo sobo. Tudi on ni bil miren, kakor oblaki o viharji, tako so hitele misli po njegovej glavi. Poverljiva, nenadna priljubnost mlade, poštene duše je zmešala skoraj samega Rudina.

Pri obedu ni bil nihče vesel in dobre volje. Natalija, vsa bleda, vzdržala se je komaj na stolu, a očes ni enkrat ni vzdignola. Volincev je sedel kakor navadno, kraj nje, ter le malo kdaj kako besedo zinol. Slučajno je obedoval tudi Pigasov v ta dan pri Darji Mihajlovni. Od vseh drugih je on največ govoril. Mej ostalim, začel je dokazovati, da se mogo ljudje razdeliti kakor psi v kusaste in dolgorepe. Kusasti ljudje — dejal je on — se ali uže takšni rode ali še le po svojej krivnji to postanejo. Kusastim ljudem se hudo godi: nič jim ne gre izpod rok — ker sami v sebe nemajo vere. Ali človek, ki ima dolg in kodrast rep — to je sreče pravi sin. Naj bode tudi slabši od kusastega; ali on ima vero v samega sebe. A kar je najlepše, to je, da rep čisto nepotreben telesni del; čemu ga treba? vaše vrline se pa bodo cenile le po vašem repu.

«Jaz,» dodal je in vzdihol, «jaz spadam mej kusaste, a kar je najhuje, jaz sem svoj rep sam ogulil».

«To je,» reče brezbrizno Rudin, «vi bi radi rekli, kar je uže zdavno pred vami rekel la Roche Fauould: veruj sam sebi in drugi ti bodo verovali. Čemu je trebalo tú o repu govoriti, ne umejem».

«Dopustite vsacemu», vmeša se Volincev in oči so mu zalesketale, «lopustite vsacemu, naj govori kakor se mu dobro zdi. Govori se o despotizmu... Po mojem umenji ni gorjega despotizma od onega tako imenovanih pametnih ljudij. Vrag naj jih vzame».

Vsi so se srditemu dodatku Volincevljevemu čudili in utihnoli. Rudin pogleda na njega; ni mu mogel v oči gledati; obrnul se je v stran in se nasmijal, ali zinol ni besedice.

»Ehe! bogme i ti si kusast!« pomisli Pigasov; a Natalijino srcé je burno tolklo. Darja Mihajlovna je gledala dolgo in začudeno Volinceva in izpregovoril naposled prva; jela je pripovedovati o nenavadnem psu svojega prijatelja, ministra N. N.

Koj po obedu je odšel Volincev domov. Poslavlja-joč se od Natalije, ni se mogel vzdržati, da jej ne reče:

»Zakaj ste tako zmedeni, kakor da ste kaj zakrivili? Pred nikomer kriva ne morete biti!«

Natalija ga ni razumela ter samo za njim gledala. Pred čajem pride Rudin k njej in pripognovski se črez stol jer reče tiho:

»Vse je kakor sën, ali ne? Jaz vas moram denes samo videti, vsaj za čas.« — Nato se obrne k m-lle Boncourt. — Evo, jej reče, tu je tisti feuilleton, ki ste ga ukazali, in pripognovski se zopet k Nataliji zašepeta: »glejte, da okolo desetih pridete v borovo lopo: jaz Vas bodem tadaj čakal«.

Tistega večera junak je bil Pigasov. Rudin se mu umakne. On je Darjo Mihajlovno silno dobro zabaval; najprej jej je pripovedoval o nekem svojem sosedu, ki je trideset let zdihoval pod ženskim zapovedništvom ter toliko oslabel, da je jednoč v pričo Pigasova zasukal rokave kakor ženska. Nato je prešel Pigasov na družega sosedu, ki je bil najprej gizdalin, potem melanholik ter naposled hotel postati bankir.

»Kako ste se vi, Filip Štepanič, kot gizdalin nosili?«

»Lepo; na petem prstu imel sem dolg nohet.«

Največ se je smijala pa Darja Mihajlovna tedaj, ko je začel Pigasov umovati o ljubezni ter jo zagotavljati, da so tudi za njim ženske zdihovale in da ga je neka Nemkinja vroče krvi imenovala »apetitnega Afrikaniča.« Darja Mihajlovna se je smijala, ali

Pigasov ni legal; on se je res mogel s tacimi zmagami ponašati. Trdil je, da ni na svetu laglje stvari, nego narediti, da se v nas katera koli ženska zaljubi, samo govori jej deset dni zaporedoma, kako je v njenih ustih raj, v očeh blaženstvo in kako ničeve so vse druge ženske proti njej; enajsti dan reče ona sama, da je v nje očeh blaženstvo, v ustih raj in da so vse druge ženske ničeve proti njej in naposled Vas poljubi. Na sveti se različne stvari godé; Bog zna, da li i Pigasov ni istine govoril?

*
*

Poludesetih je bil Rudin uže v lopi. Na daljnem bledem podnebjji so se pojavljale zvezdice, druga za drugo; od zapada se še vse žari — tam je nebo jasneje in čisteje; mesec bleđi skozi brezovo mrežo. Ostala drevesa so stala ali kakor velikani ali jih niti razpoznati ni bilo. Nobeden listič se ni zibal, v gornjih vejicah se je videlo, ko da nekaj slušajo, kar se godi po vzduhu. V bližini je stal veliki dom Darje Mihajlovne, a nekatera okna so bila še razsvetljena. Kratek in tih je bil večer.

Rudin je sklopil roke križem čez prsa in tako mirno stal. Srcé mu je tolklo hitro in jedva je dihala. Naposled čuje počasne tihe korake; Natalija stopi v lopo.

Rudin hiti proti njej in jo prime za roko. Ta je bila hladna ko led.

»Natalija!« reče on s tresočim glasom, »hotel sem vas videti — — ni mi bilo mogoče jutrajšnjega dne dočakati. Povedati Vam moram nekaj, česar se nisem nadejal, česar denes zjutraj še sam nisem znal: jaz Vas ljubim!«

Roke Natalijine, ki jih je on držal, stresó se.

»Jaz Vas ljubim,« ponavlja on; a kako sem mogel tako dolgo samega sebe varati, kako da uže zdavna nisem uganol, da vas ljubim!... A vi?... Natalija, recite, a vi?«

Natalija je jedva dihala.

»Saj vidite, da sem prišla,« reče naposled Natalija.

»Ne, recite, ali me ljubite?«

»Zdi se mi . . . da . . .« šepeta ona.

Rudin jej stisne še življe roko in jo hoče objeti . . .

Natalija se brzo ozre.

»Pustite me, — mene je strah — zdi se mi, da nekdo sluša . . . Za Boga, bodite oprezni, Volincev sluti . . .«

»Bog ž njim! Denes ste videli, da mu ni odgovoril nisem . . . Oh Natalija! jaz sem srečen! Odslej naji nič več ne bo ločilo.«

Natalija se mu ozre v oči.

»Pustite me, prositi tihim glasom, čas je, da odidem.«

»Samo še trenotek! . . .«

»Ne! pustite me . . .«

»Ponovite vsaj še enkrat . . .«

»Vi pravite, da ste srečni!« vpraša Natalija.

»Jaz? Ni na svetu srečnejšega od mene. Sumnite li?«

Natalija vzdigne glavo. Plemnito, mlado lice bilo jej je prekrasno videti v tej tajinstvenej senci lope, pri slabej razsvetljavi razlivajočej se z mračnega neba.

»Znajte torej« — reče ona — jaz bodem Vaša.«

»O Bog!« vsklikne Rudin . . .

Natalija je odšla mej tem hitro.

Rudin je ostal še nekoliko hipov v lopi, potem odšel tudi on počasi iz nje. Mesec mu razsvetli lice; na ustih mu je trepetal blažen smehljaj.

»Jaz sem srečen,« reče na polu glasno. »Da, jaz sem srečen,« ponavlja še enkrat, ko da bi hotel samega sebe preveriti o resnici svojih besedi.

Zdaj si izpravi obleko, potrese z glavo in veselo z rokama mahajoč, odide z vrta.

Na to se tiho razdelé borove veje pri lopi in prikaže se Pandalevskij. Najprej se pazljivo ogleda, pokima z glavo, ugrizne se v ustne in reče: »Tako je to. Treba o tem poročati Darji Mihajlovni,« in zgine z vrta.

VIII.

Volincev, vrnovši se domov, bil je tako utrujen, tako nevoljen in je po svojem prihodu tako brzo v svojo sobo odšel, da je Aleksandra Pavlovna poslala

po Ležnjeva. V vsakej nepriliki je poslala ona po njega. Ležnjev jej je dal glas, da pride drugo jutro.

Volincev ni družega dne ni veseleji bil. Po čaju je hotel nekam iti, ali ostal je doma, legel na divan in vzel v roke knjigo, njega redko prijateljico. Volincev ni baš rad čital, a pesen se je uprav bal.

»To je nerazumljivo, kakor kakšna pesen,« rekel je on često ter v dokaz navel te le granese pesnika Ajbulata :

»I do konca pečalnih dneŕ
Ni gordij opit, ni razsudok
Ne izomnuš rukoj svoej
Krovavih žizni nezabudok.«

Aleksandra Pavlovna se je bojazljivo ozirala na svojega brata, ali ga nadlegovala s prašanji. Voz je pridrdral na dvorišče. »No« — pomisli ona — »hvala Bogu, tu je Ležnjev.« Na to vstopi sluga ter javi — Rudina.

Volincev vrže knjigo v stran in skoči z divana.

»Kdo?« zavpije na slugo.

»Rudin, Dimitrij Nikolajič,« ponovi sluga.

»Naj vstopi, a ti sestra pusti naji sama.«

»Zakaj?« ugovarja ona . . .

»Jaz gotovo vem, zakaj idi, prosim te.«

Rudin vstopi. Volincev stoječ sredi sobe se mu hladno nakloni, roke mu pak ne da.

»Vi me niste pričakovali, je li,« začne Rudin in dene klobuk na okno.

Ustne so se mu tresle. Bilo mu je neugodno, ali gledal je, da skrije svoj nemir.

»Res, nisem Vas pričakoval,« reče Volincev; po včerajšnjem nadejati sem se mogel koga družega — s pozivom.«

»Umejem,« odgovori Rudin ter sede, »in hvala Vam za Vašo odkritosrčnost. To je mnogo bolje. Prišel sem k Vam kot človeku . . .«

»Ali bi ne bilo tudi brez komplimentov dobro?« opazi mu Volincev.

»Naj Vam razložim, čemu sem prišel.

»Pa saj sva znanca, zakaj bi torej ne prihajali k meni? To ni prvokrat, da ste me počestili sè svojim prihodom.«

»Prišel sem k Vam kot človeku,« ponovi Rudin, in se predam Vašej sodbi . . .«

»Na stvar!« reče Volincev, stoječ še vedno sredi sobe in jezno gledajoč na Rudina.

»Dopustite, prišel sem, . . . da razložim, ali to se ne da naenkrat.«

»Zakaj ne?«

»Tu je vmešana neka tretja osoba?«

»Katera tretja osoba?«

»Sergej Pavlič, vi me umejete.

»Dimitrij Nikolajič, jaz Vas čisto nič ne umejem.«

»Vam se ljubi . . .«

»Meni bi se ljubilo, da na kratko brez fraz govorite!« reče Volincev ostro.

Začel se je jeziti in to ne v šali.

»Čujte torej — sama sva tu. — Povedati Vam moram — kar menda uže veste — da ljubim Natalijo in da smem misliti, da tudi ona mene ljubi.«

Volincev prebledi, ali nič ne reče, stopi k oknu in začnena vrt gledati.

»Dovolite, Sergej Pavlič,« nadaljuje Rudin; »da sem si svest . . .«

»Dobro, dobro! Le čudim se, kateri hudič Vas je s to novico k meni poslal . . . Kaj je meni mari, koga vi ljubite in kdo Vas ljubi? Nerazumljivo mi je . . .«

Volincev je gledal še vedno skozi okno, a glas mu je bil srdit . . .

Rudin vstane.

»Povedati Vam hočem, Sergej Pavlič, zakaj sem k Vam prišel, zakaj sem mislil, da pred Vami ne smem skrivati ničesar . . . kar se tudi Vas dostaje. Previsoko vas cenim . . . pred Vami nisva hotela komedije igrati. Vaša ljubezen do Natalije mi je znana. Verujte mi, da znam svojo vrednost in da znam, kako malo sem vreden Vas zameniti v njenem srci; ali ker se je stvar tako razvila, bi li boljše bilo, varati in slepariti Vas i druge ljudi? Recite, Sergej Pavlič?«

Volincev si je položil svojo roko na prsa, ko da se hoče sam zavladati.

»Sergej Pavlič!« nadaljuje Rudin; »jaz sem Vaše žalosti uzrok, to znam . . . no umiti se pred Vami . . . nama ni drugače mogoče bilo, nego s popolno od-

kritosrčnostjo. S tem, mislim, dokaževa svoje spoštovanje do Vas. Odkritosrčnost, popolna odkritosrčnost s kom drugim bila bi nes pametna; ali z Vami je dolžnost. Nama godi misel, da naša tajnost v...«

Volincev se je glasno zasmijal.

»Hvala Vam za toliko zaupanje« vzklikne on, akoprem nisem Vas prosil, da mi razodenete svoje tajnosti, kakor jih jaz Vam ne bodem. Ali vi govorite še o nekej tretjej osobi. Iz tega ukrepam, da zna Natalija Aleksejevna za Vaš prihod in za tega prihoda razloge.«

Rudin je prišel v zadrego.

»Ne; o tem nisem govoril z Natalijo Aleksejevno; ali ona misli tako, kakor jaz.«

»To je vse lepo,« odgovori Volincev po kratkem molku in začne s prsti bobnati po oknu — ali, verujte mi, mnogo bolje bi bilo, da bi me Vi malo menj cenili. Meni, da Vam resnico povem, Vašega spoštovanja kar nič treba ni. Toda — kaj želite zdaj od mene?«

»Jaz ničesar ne želim... ali ne, nekaj si želim: namreč to, da bi me ne smatrali za kovarnega lokavega človeka, da me vpoznate. Nadejam se, da ne bode sumničili o mojej odkritosrčnosti... Želim, Sergej Pavlič, da se ločiva kot prijatelja... da mi po starej navadi sežete v roko...«

I Rudin pristopi k Volincevu.

»Oprostite mi, gospod!« vsklikne Volincev stopivši nekoliko korakov nazaj; »Vaše namere cenim in priznavam, da so lepe, recimo da so vzvišene, toda mi prosti ljudje ne moremo slediti dušnemu vzletu tacih umov, kakoršen je Vaš... Kar se Vam vidi, da je jasno, to je nam tamno... kar smatrate vi priprostim, to je nam zapleteno... Oprostite mi, da Vas ne morem ceniti za svojega prijatelja niti Vam v roko seči... To je morebiti gola sitnost, toda i jaz sem sitnež.«

Rudin vzame klobuk z okna.

»Sergej Pavlič!« reče žalostno, »z Bogom; jaz sem se prevaril v svojej nadi. Prihod moj je res neobičen; toda mislil sem, da vi... (tu mahne Volincev nestrpljivo z roko)... Oprostite mi, o tem nečem govoriti.

Ako vse premislim, vidim, da Vam drugače postopati ni moči. Z Bogom, in moram Vas vsaj še enkrat zagotoviti o čistosti svojih namer... o izpremembi Vašej sem preverjen...«

»To je vendar preveč!« vsklikne Volincev, treso se od jeze; »Vašega zaupanja jaz nikdar iskal nisem kako se morete potem od mene nekake izpremembe nadejati? Zato nimate nobene pravice!«

Rudin je hotel še nekaj reči, ali se premisli, prikloni ter odide, a Volincev pade na divan in obrne lice k zidu.

»Smem-li k tebi?« začuje se pri vratih glas Aleksandre Pavlovne.

Volincev ni koj odgovoril.

»Ne, taša,« reče naposled čudnim glasom: »burja še besni.«

Polu ure pozneje se je oglasila zopet Aleksandra Pavlovna.

»Mihajlo Mihajlič je prišel,« reče mu pred vrati stojé; »ali ga hočeš videti?«

»Hočem, pošlji ga sem.«

Ležnjev vstopi.

»Kaj pa je, si-li bolan?« vpraša Ležnjev in sede na stol poleg divana.

Volincev se vzdigne, podpre se na laketi in gleda dolgo, dolgo svojemu prijatelju v lice, potem mu pa pove ves razgovor z Rudinom od besede do besede, Do zdaj še ni bil Ležnjevu nikdar omenil svojih čustev do Natalije, ako je tudi vedel, da mu niso tajni.

»Brate, ti si mi mnogo čudnega povedal,« izpregovori naposled Ležnjev. »Mnogo časa sem pričakoval od njega, toda to... No v tej aféri je on čisto stari Rudin.«

»Glej,« povzame zopet Volincev, »kakšna drzovitost je to! Malo da ga nisem skozi okno vrgel. Hvalisati se, ka-li, prišel se je k meni; ali se mari boji? S kakšnim obrazom, s kakšnim poštenjem more stopiti pred človeka...«

Volincev se prime za glavo in utihne.

»Ne, brate, tako zopet ni,« odgovori mirno Ležnjev. »Ti mi ne bodeš verjel, ali Rudin je storil to z najčistejšo namero. Res... To je i plemenito i od-

kritosrčno; no tu ima ob jednem i priliko govoriti in samega sebe predstavljati in svojo zgovornost izkazati, a take prilike ne zamudi Rudin . . . Jezik njegov je tudi sôvrag njegov . . . ali zato je uže tudi sluga njegov.«

»S kako svečanostjo je prišel in govoril; ti si tega ni misliti ne moreš!«

»To se ve da, brez tega on biti ne more. On si obleče in zakopči surko, kakor da izvršuje kakšno sveto dolžnost. Jaz bi ga poslal na kakov nenaseljeni otok in od kod gledal, kaj bode počenjal. Usta ima vedno polna o svobodi.«

»Reci mi, brate,« povzame zopet Volincev, »je li to filozofija, kali?«

»Kako bi ti odgovoril? z ene strani je to res filozofija, z druge strani pa zopet ni. Vsake ludosti ni za filozofijo proglasiti.«

Volincev pogleda na njega.

»A ni li on morda legal, kaj misliš?«

»Ne, sinče, on ni legal. — Toda veš kaj? Dosti sva o tem govorila. Zapaliva lulo in pokličiva Aleksandro Pavlovno . . . kraj nje je laglje govoriti in laglje molčati. Pripravi nama čaja.«

»Kakor hočeš,« odgovori Volincev in pokliče svojo sestro.

Aleksandra Pavlovna vstopi, Volincev jo prime za roko in jo jej gorko poljubi.

* * *

Rudin se je vračal domov, tožen in jezen. Srdil se je na samega sebe in si očital nestrpljivo ludost in detinstvo! Spomnil se je vzreke: Ni več žalosti nego je priznanje malo prej storjene gluposti.

To je grizlo Rudina.

»Sam vrag me je navel na to misel,« šepetal je samemu sebi; »da sem šel k temu kmetu! To je bila bedastoča, da jej ni primere!«

Tudi v domu Darje Mihajlovne se je zgodilo nekaj nenavadnega. Gospodinje ni bilo vse jutro videti in tudi k obedu ni prišla: njo je, kakor je rekel Pandalevski, ki je jedini k njej smel, glava bolela. Tudi Natalije Rudin skoraj videl ni; ves dan je sedela v

svojej sobi z m-lle Boucourt. Srečal jo je samo v nekej sobi in tu ga je pogledala tako žalostno in proseče, da ga je v srci zazebló. Lice se jej je povsem izpremenilo, kakor da jo je od včerajšnjega dne kaka nesreča zadela.

Žalost in slutnja je morila Rudina. Da se vsaj kolikor toliko zabava, poiskal je Basistova in se ž njim razgovarjal. Našel je navdušenega mladiča sè svetimi nadami in še neoskrunjene vere. Na večer se je prikazala za nekoliko časa Darja Mihajlovna. Z Rudinom je govorila ljubeznjivo; ali ostajala je daleč od njega in se zdaj smehljala, zdaj zopet čelo v velike gube nabrala. Govorila je skozi nos in posili — kot prava aristokratska dama. Zadnji čas se je bila za Rudina ohladila. »Kakšna uganjka?« mislil je on, gledajoč iz strani zavito njeno glavo.

Dolgo mu ni bilo rešitve te uganjke čakati. Vračajoč se okolo polunoči v svojo sobo, stopal je po tamnem koridoru. Iznenada stisne mu nekdo listič v roko. On se ozre in vidi, kakor se mu je zdelo, sobarico Natalijino. Hitro gre Rudin v svojo sobo, odpošlje slugo, odpre pismo in čita te le vrste, ki jih je pisala roka Natalijina:

»Pridite jutri ob sedmih, nikakor pa ne pozneje, k ribnjaku za hrastovim logom. O drugem času mi je nemogoče priti. Tu bodeva zadnjikrat vkupe, vse se mora končati, ako — — Pridite. Treba se bode odločiti...

P. S. Ako pa jaz ne pridem, vedite, da se ne vidi diva nikdar več; poročim Vam — —«

Rudin se zamisli, zloži pismo, položi si ga pod vzglavje, sleče se, leže, a ne zaspi koj, potem pa spi mirno do pete ure, o katerej se prebudi in vstane.

IX.

Ribnjak, kamor je Natalija pozvala Rudina, uže davno ni bil več ribnjak. Pred tridesetimi leti so ga zasuli. Na ostancih ograje se je moglo spoznati, da je tu ribnjak bil. V bližini je stalo nekoč tudi selo in poleg tega vlastelinski dvor. Dva ogromna topola

sta svedočila še zdaj o tem. Narod je pripovedoval tajinstvene bajke o groznem činu, ki se je v senci teh topolov zgodil; pripovedovalo se je tudi to, da nobeden teh topolov drugače ne pade, nego da pri tej priliki koga ubije. Govori se, da je nekoč še tretji topol tu stal, ki ga je pa burja vrgla, a pri padu je ubil mlado dekle. Smatrali so ves kraj okolo ribnjaka nečistim; pusto in golo, gluho in mračno — zdelo se je človeku pri solnčnem sijanju še pusteje in mračneje in to zavoljo starega hrastovega gozda. Redke, plesnjive veje visocih hrastov so visele nad mladim nizkim grmovjem, da je človeka strah obšel, ako je to gledal; zdelo se mu je, da so ostali hudobni stari duhovi in premišljujejo, kako bi kaj slabega storili. Ozka, zarasla stezica drži kraj gozda. Brez posebne potrebe ni nihče šel kraj tega ribnjaka. Natalija je izbrala navlašč tako osamljen kraj. Od dvora Darje Mihajlovne do sem je bilo debele polu vrsti.

Solnce je bilo uže davno vzšlo, ko je prišel Rudin k ribnjaku; veselega pa tu ni bilo nič videti. Sivi oblaki so temnili nebó; veter jih je naglo preganjal. Rudin hodi po nasipu, obraslem gostim koprivjem. V njem ni mirú ni pokoja. Ti shodi, ta nova čuvstva, so ga zabavljali, ali poslednje pismo Nataljino ga je močno vznemirilo. Videl je, da ločitev ni več daleč in to ga je močno bolelo, akoprem ne bi tega nihče o njem mislil, kdor ga je videl, kako odločno stopa držeč roké na prsih in ozirajoč se okolo sebe.

Pigasov ni o njem brez razloga rekel, da njegova glava, kakor v kitajskega bolvana, celo telo nateže. Ali sè samo glavo, bila ona še tako silna, težko je človeku vedeti, kaj vre v njem . . . Rudinu, duhovitemu, ostroumnemu Rudinu, ni bilo mogoče samemu sebi odločno reči, ljubi li Natalijo, trpi li on, ali bode še-le trpel, kadar se loči od nje. Zakaj je torej navel dekle na to pot? Zakaj jo je gledal s tajnim trepetom? Na to vprašanje je samo jeden odgovor: nihče se tako lahko ne navduši, kakor človek brez strastij.

On je hodil po nasipu, a Natalija je hitela proti njemu, naravnost čez polje po vlažnej travi.

»Gospodičina! gospodičina! noge si zmočite,« govorila jej je sobarica Maša, jedva za njo hiteča.

Natalija hiti brez obzira dalje.

»Oh! da nas le kedo ne zapazi!« govorila je Maša. »Čudno je, da nas na domu niso videli. Da se ni mamzela probudila . . . Ali moravi še daleč hoditi . . . Ah, tu nas čakajo,« reče zapazivši Rudina, stoječega kakor kip na nasipu: »preveč na ravno so se postavili; dobro bi bilo, da gredó malo bolj v grmovje.«

Natalija se ustavi.

»Počakaj me tu, Maša,« reče sobarici in hiti proti ribnjaku.

Rudin jej gre naproti in se začuden ustavi. Takšnega izraza še ni videl na njenem lici. Obrvi in čelo nabrano, usta stisnena, a pogled ravan in strog.

»Dimitrij Nikolajič!« povzame ona prva, »časa ne smeva gubiti. Prišla sem, da se pomudim kacih pet minut. Reči vam moram, da mati vse ve. Gospod Pandalevskij je poslušal naji predčeranjem in vse majki povedal. Gotovo je bil on nje vohun. Včeraj me je ona k sebi pozvala . . .«

»Moj Bog!« vsklikne Rudin, »to je strašno . . . In kaj je rekla Vaša majka?«

»Ona se ni name jezila, ni me psovala, samo korigila me je zaradi lehkoumja.«

»Samo?«

»Da in mi rekla, da bi me raji videla mrtvo, nego Vašo ženo.«

»Je li to res rekla?«

»Da, in še dodala, da se sami nečete oženiti, da ste iz dolzega časa začeli okolo mene skakati, pa da tega od vas ni pričakovala, no da je prav za prav vsega ona sama kriva, ker mi je dovolila toliko občevati z vami. — Da se zanaša na mojo razbornost in da se je ona temu mojemu »činu« močno čudila . . . zdaj se uže več ne spominjam, kaj je vse rekla.«

Natalija je pripovedovala hitro, enoglasno in tiho.

»A vi Natalija. Kaj ste jej vi na to odgovorili?« vpraša Rudin.

»Kaj sem jej odgovorila?« ponavlja Natalija. »Kaj pa mislite zdaj vi storiti?«

»Moj Bog! moj Bog! Kako žalostno je to! Kako hitro je prišlo!... In vaša majka se je toliko razjezila?«

»Da, da, ona ni slišati neče ovas.«

»To je grozno! Ni li nobene nade?«

»Nobene!«

»Zakaj sva toliko nesrečna! Kukavica ta Pandalevskij!... Vi ste me vprašali, Natalija, kaj mislim zdaj storiti? Meni se v glavi vrti... jaz ni misliti ne morem... Samo prestrašno svojo nesrečo čutim in se čudim, da ste vi toli mirni in bladnokrvni!«

»Mislite li, da mi je lahko mirna biti?« reče Natalija.

Rudin je začel hoditi po nasipu sem ter tja. Natalija ni zmaknola očesa z njega.

»Vaša mati vas ni izpraševala?« izpregovori po precej dolgem molku Rudin.

»Vprašala me je, ljubim li Vas, ali ne?«

»A... vi?«

Natalija utihne.

»Jaz nisem legala.«

Rudin jo prime za roko.

»Vedno in v vsem plemeniti in velikodušni! O deviško srce — čisto, suho zlato! No, ali je majka res in odločno odbila najino zvezo.«

»Da, odločno. Rekla sem Vam uže, da ona ne veruje, da bi vi sami hoteli mene za ženo.«

»Ona me gotovo za kakšnega prevarnika ima! S čim sem to zaslužil!«

Rudin se prime za glavo.

»Dimitrij Nikolajič!« izpregovori Natalija; »čemu trativa čas. Pomislite, da se baje zadnjikrat vidiva. Nisem prišla ni plakat ni tožit, saj vidite, da ne plakam — prišla sem po Vaš svet.«

»Kaj naj Vam svetujem, Natalija?«

»Kaj bi mi svetovali? Vi ste mož; naučila sem se vam verjeti in zato Vam bodem verjela do konca. Povejte mi, kaj namerjavate storiti?«

»Kaj namerjavam storiti? Vaša majka me sežene brž ko ne z svojega posestva.«

»Mogoče. Uže sinoči mi je rekla, da se mora od Vas ločiti... Toda na moje prašanje mi še niste odgovorili.«

»Na katero prašanje?«

»Kako mislite in kaj nama bode treba storiti?«

»Kaj nama je storiti?« reče Rudin; — »naravno, pokoriti se.«

»Pokoriti se,« ponavlja poluglasno Natalija in ustne jej zbledé.

»Pokoriti se hudej sreči,« nadaljuje Rudin. »Kaj bi tudi družega mogli! Predobro znam, kako to boli, kako je to težko in kako neiznosljivo; toda presodite sami, Natalija Aleksejevna, jaz sem siromašen... Istina, delati znam; pa da sem vse, celo bogat človek, bi li vi mogli prebiti posiljeno ločitev od svoje obitelji in jezo majke svoje?... Ne, Natalija Aleksejevna! o tem ni misliti ni! Očividno je, da nama ni prisojeno vkupno življenje, in ono blaženstvo, o katerem sem sanjaril, ni zame.«

Natalija pokrije naglo lice z rokama in začne jokati. Rudin stopi bliže k njej.

»Natalija Aleksejevna! mila Natalija!« začne on žarno govoriti; »ne jokajte, za Boga, ne jokajte, utešite se...«

Natalija vzdigne glavo.

»Vi mi velite, naj se utešim,« povzame ona, a v očéh jej zasijó solze: »jaz ne jokam zato, kar si mislite... Mene to ne boli; mene boli, da sem se o vas prevarila... Jaz sem prišla k vam sveta iskat a v tej groznej minuti je prva vaša beseda: pokoriti se... Pokoriti se! Evo, kako vi dejansko izpremenjate svoja razlaganja o svobodi, o žrtvah, ki — —«

Nataliji zmanjka glasú.

»Natalija Aleksejevna,« reče Rudin v velikej stiski, »pomislite, da jaz ne opozivljam svojih besedi; samo...«

»Vi ste me vprašali,« seže mu ona v besedo, kaj sem svojej materi odgovorila, ko mi je rekla, da me vidi raji mrtvo, nego vašo; jaz sem jej odgovorila, da raji umrem, nego koga družega vzamem... A vi mi pravite: pokori se! Ona je torej vendar prav rekla: vsi ste se zavoljo dolzega časa vpustili...«

»Zaklinjam se vam, Natalija Aleksejevna... zagotavljam Vas...« prosil je Rudin... No ona ga ni več slišala.

»Zakaj me niste v miru pustili? čemu ste sami... Ali niste mislili na zapreke? Mene je sram o tem govoriti... a zdaj je vsemu konec.«

»Umirite se, Natalija,« prosi Rudin; »pomisliva, kaj bi bilo najbolje...«

»Vi ste toliko kratov govorili o žrtvovanju samega sebe,« seže mu ona zopet v besedo; »toda vedite, da ste mi vi danes rekli: »jaz te ljubim; ali ženiti se ne morem, za bodočnost nočem odgovoren biti; daj mi roko in pojdi z menoj« — znate li vi, jaz bi bila za vami šla, na vse sem se bila odločila? No, da, od besede do dejanja je velik korak in vi ste se zdaj zbal, kakor ste se uže enkrat zbal Volinceva!«

Kri udari Rudinu v lice. Nepričakovana razjarjenost ga pobije do kraja; ali zadnja beseda njena užali njegovo samoljubje.

»Natalija, vi ste ta hip slabe volje, torej ne morete uvideti, kako me žalite. Nadejam se, da boste s časom pravičnejši in boste pojмили, koliko muke mi je prizadejalo odbiti srečo, katera mi, kakor ste sami naglasili, nobenih dolžnosti ne nalaga. Vaš mir in vaša sreča najdražja mi je na sveti, in bil bi podla kukavica, da se okoristim...«

»Morebiti, morebiti,« umeša se Natalija, »morebiti prav pravite; jaz ne vem, kaj govorim. Do denašnjega dne sem vam verovala, vsako besedico verovala... V bodoče premišlujte svoje besede in ne sipajte jih na veter. Ko sem rekla, jaz vas ljubim, znala sem, kaj pomenja moja beseda: bila sem pripravljena na vse... Zdaj, pa hvala Vam za sestanek in z Bogom.«

»Ostanite, ostanite, za Boga! Natalija, jaz nisem vreden vašega preziranja; pomislite se v moj položaj. Za vas in za-se mi je odgovarjati. Da bi vas resnično ne ljubil — da, sam bi vam prigovarjal: zbežajte z menoj... prej ali slej bi odpustila vaša majka i to... in tedaj... Ali prej, nego li mislite o vlastnej sreči...« Tu se ustavi Rudinu jezik; Natalijin pogled, strogo vanj uprt, prižene ga v stisko.

»Vi skušate dokazati, da ste pošten človek, Dimitrij Nikolajič,« izpregovori ona; »o tem ne sumničim. Sè slabo nakano vi ne morete delati; pa sem se li jaz želela o tem prepričati, sem mar zato sem prišla...«

»Nisem se nadejal Natalija Aleksejevna...«

»Ah, tako vi govorite! Da vi se vsemu temu niste nadejali, vi me niste poznali. To naj vam ne dela nobenih skrbi... vi me ne ljubite, a jaz se ne vsiljujem nikomer.«

»Jaz vas ljubim!« vsklikne Rudin.

Natalija se preplaši.

»Mogoče, no kako me ljubite? Vseh naših besedi, Dimitrij Nikolajič, spominjam se dobro. Se li spominjate, kako ste mi govorili, da brez popolne enakosti ni ljubezni... Vi ste za-me previsoki, vi niste meni ravnoroden. Vas čakajo druge, bolje od mene. Tega dne pa jaz ne pozabim. Z Bogom!...«

»Natalija, vi bežite? Tako naj se torej ločiva?« On jej ponudi roko. Ona se ustavi. Njega proseči glas jo je še bolj vznemiril.

»Ne,« izpregovori naposled ona; »čutim, da je nekaj v meni počilo... Šla sem tu sem in z vami govorila, kakor v mrzlici; treba se spamtiti. Prisojeno nama ni, rekli ste vi, in menda je res. Moj Bog! ko sem šla na ta kraj, poslavljalna sem se uže od doma... a koga sem našla tu? — bojazljivca! — Od kod vi znate, da bi jaz ne mogla prebiti ločitve od svoje obitelji?« Vaša majka se protivi... To je grozno!« To je vse, kar sem slišala od vas. In to ste vi, vi Rudin? Ne, z Bogom!... Ah, da bi me vi ljubili, v tem hipu bi čutila to... Ne, ne, z Bogom!...«

Natalija hiti brzo k Maši, ki se je silno bala in mladej svoje gospodinji znamenja dajala.

»Vi se bojite, in ne jaz!« kriči Rudin za Natalijo.

No ona se ni več za njim ozrla ter hitela čez polja k domu.

Srečno pride o pravem časi; ali ko prestopi hišni prag, zapusté jo moči in zavest in jedva da ujame Maša onemoglo v svoje roke.

Rudin je stal še dolgo na nasipu. Naposled se zdrami, poišče stezo in stopa počasi po njej. Bilo ga je sram... in jeza ga je trla!... Kako dekle! mislil je sam pri sebi. Osemnajst let ima... Ne, jaz je nisem poznal... Nenavadno dekle. Ta sila volje!... Prav je rekla; takšne ljubezni, kakor je mene navdajala, ni zaslužila... Navdajala? prašal je samega sebe,

mar me ta ljubezen ne navdaje več? In tako se je vse zvršiti moralo! Kako majhen in neznamen sem bil pred njo!

Rudin, čutivši ropot in drdranje, povzdigne oči. Njemu nasproti se je pripeljal na svojem vožiči — Ležnjev. Rudin se mu molče nakloni in hitro v stran krene, naravnost proti domu Darje Mihajlovne.

Ležnjev ga je pustil v miru, gledal dolgo za njim in nekaj časa premišljeval, potem pa obrnul svojega konja — in zadrdral proti Volincevemu domu. Volincev je še spal, in Ležnjev, ne hoteč ga prebuditi sede na balkon in zapali lulo.

X.

Volincev je vstal okolo devete ure in doznavši, da sedi Ležnjev na njegovem balkonu, močno se začudi in ga da k sebi pozvati.

»Kaj se je zgodilo?« vpraša on Ležnjeva; »ti si hotel domov iti.«

»Da, hotel sem, no srečal sem Rudina ... Čisto sam je stopal po polji, a na lici se mu je bral notranji vihar. Vidim — in se vrnem.«

»Zato si se vrnil, ker si Rudina videl?«

»To je, da prav povem, jaz ni sam ne vem, zakaj sem se prav za prav vrnil; — gotovo zato, ker si mi ti na um prišel; hotélo se mi je še nekaj časa v tvojej družbi biti, a domov pridem še vedno prav.«

Volincev se žalostno nasmeje.

»Da, da, ti zdaj ne moreš na Rudina misliti, da bi se mene ne spomnil ... Jevrem!« vsklikne Volincev močno, »prinesi čaja!«

Prijatelja sta začela čaj piti. Ležnjev navede razgovor o gospodarstvu, o novem pokrivanji žitnic s papirjem ...

Kar naglo skoči Volincev sè stola in udari tako močno na mizo, da so čaše odskočile in zazvonile.

»Ne!« vsklikne jezno; »ne, tega mi ni dalje prenašati mogoče! Tega pametnjaka moram dobiti pred-se in, ali on mene, ali pa jaz njega ustrelim.«

»Kaj ti pa je, kaj?« vpraša Ležnjev; »čemu to vpitje! Čibuk ti je na tla pal... Kaj ti pa je?«

»To, da ne morem slišati niti imena njegovega, da bi mi ne šinila kri v glavo.«

»Ali brate, ali brate! Kako da te ni sram!« reče Ležnjev in vzdigne lulo, ki je bila Volincevu pala iz ust. Njega — —«

»On me je razžalil, močno razžalil,« reče Volincev, hodeč po sobi... »da, on me je razžalil. Ti sam moraš to priznati. Sprva nisem vedel, kaj hoče. On je potajno koval železo; kdo bi bil tudi kaj takega o njem mislil! Toda z menoj se ne bode šalil! Tega prokletega filozofa ustrelim, kakor kako pišče!«

»Bi listem kaj pridobili, ha! O tvojej sestri nečem ni govoriti. Misliš, da bi si pri Nataliji kaj opomogel, če tega filozofa ustreliš?«

Volincev sede.

»Potem pa mi je iti, kamor me oči vede! Tu bi mi žalost srce zamorila, nikder mi ni najti miru.«

»Ti pojdeš — to je nekaj družega! Proti temu ti ne bodem govoril. Veš kaj? Pojdiva vkupe — v Kavkaz, ali v malo Rusijo golobe jest. To je lepa misel, jeli?«

»Da; a sestra? Komu naj jo v varstvo prepustim?«

»Zakaj ne bi šla ona z nama? To bi gotovo lepo bilo! Služiti jej, bodi moje delo; odkóde ne bode nikdar trpela; ako jo je volja, priredim jej vsak večer serenado in rož jej nasipljem pred nogo, če le hoče. Midva pa, prijatelj, prerodiva se popolnoma ter prineseva takšne trebuhe nazaj, da nas nobena ljubezen več ne bode nadlegovala.«

»Tebi je vedno šala v mislih!«

»Tu niti sledú ni o šali. To je gotovo lepa misel.«

»Ne!« vsklikne zopet Volincev; »tolči se želim ž njim in se moram!«

»Spet! Kaka sitnost se te je denes poprijela?«

V tem hipu pride sluga s pismom v roci.

»Od koga?« vpraša ga Ležnjev.

»Od Dimitrija Nikolajiča Rudina. Prinesel ga je sluga.«

»Od Rudina?« ponavlja Volincev; »za koga?«

»Za vas!«

»Za-me? Daj sem!«

Volincev zgrabi pismo, odpečati ga hitro in začne čitati. Ležnjev ga gleda pozorno: čudno, skoraj veseli izraz strmenja se mu je čital z obraza.

»Kaj je!« vpraša Ležnjev.

»Čitaj,« reče Volincev in mu ponudi pismo.

Ležnjev čita pismo, ki se tako le glasi:

»Milostivi gospod Sergej Pavlič!

Danes odhajam jaz iz doma Darje Mihajlovne in odhajam za zmerom. Gotovo se bode te temu čudili, posebno po tem, kar se je včeraj mej nama dogodilo. Zakaj mi je tako delati, Vam ne morem razjasniti; ali zdi se mi, da sem Vam dolžan javiti svoj odhod. Vi me ne ljubite ter me celo smatrate za hudobnega človeka. Ni mi tu v mislih, zagovarjati in oprati se: opere me čas. Po mojih mislih, možu ni pristojno in je tudi brez koristi, pristranskemu človeku dokazovati nepravičnost njegovih predsodkov. Kdor me umeje, bode me tudi zagovarjal; kdor me umeti ali neče ali ne more — mi ne more nič. O vas sem se prevaril. V mojih očeh ostanete Vi, kakor ste bili poprej, pošten in plemenit človek; mislil sem, da se vi morete povzdignoti nad okoliše, v katerem ste odgojeni — prevaril sem se! E, kaj zato; ni se mi to zgodilo ni prvokrat niti zadnjokrat. Še enkrat: jaz odhajam. Želim Vam vso srečo. Priznajte mi, da je ta želja povsem odkritosrčna in jaz se nadejam, da bode te odslej tudi res srečni. Morebiti, da s časom izpremenite svojo sodbo o meni.

Da-li se še kdaj vidiva, ne vem, no vsakako vsprejmite zagotovilo mojega spoštovanja.

D. R.«

»P. S. Onih dve sto rubljev, ki sem Vam jih dolžan, Vam koj pošljem, čim pridem na svoje posestvo v T...ej guberniji. Prosim Vas, ne recite nič o tem pismu Darji Mihajlovnej.«

»P. S. S. Zadnja prošnja: Ker zdaj odhajam, upam, da o mojem obisku pri vas ne bode te nikdar govorili Nataliji Aleksejevnej« — —

»No, kaj praviš k temu?« vpraša Volincev.

»Kaj hi tu rekel?« odgovori Ležnjev; »vsklikni z Azijatom »Allah! Allah!« in deni v zobe prst začu-

denja — to ti je svobodno storiti. On odhaja . . . Srečen pot! Ali to je zanimivo, da je tudi to pismo pisal iz *dolžnosti*, kakor je bil tudi k tebi prišel iz *dolžnosti* . . . Pri teh gospodih je vsak korak *dolžnost* in zopet *dolžnost* in sama *dolžnost* « — doda Ležnjevi z lehkim smehom in pokaže na post scriptum.

»In kake fraze trosil!«, norčuje se Volincev. »On se je o meni prevaril; on se je nadejal, da se jaz povzdignem nad okoliše . . . moj Bog, to je neumno kakor kaka pesen, ali pa še bolj.«

Ležnjevi ne odgovori nič in se le smehlja.

Volincev vstane.

»Zdaj grem k Darji Mihajlovnej, da vidim, kaj in kako je . . .«

»Pusti ga brate, naj se odpravi. Kaj bi ga zdaj napadal! Zdaj ti ne bode več na potu — kaj hočeš več? Raji lezi spat; vso noč si se po postelji obračal . . . tvoje stvari gredó na bolje . . .«

»Po čem to slutiš.«

»Zdi se mi tako! Daj, zaspí malo, a jaz se grem k tvojej sestri zabavat.«

»Ídi z Bogom, meni se ne ljubi spati; raji pojdem na polje.«

»Tudi prav; ídi na polje. — — Ležnjevi gre k Aleksandri Pavlovnej.«

On jo najde v salonu; ona ga ljubeznivo pozdravi. Vedno se je njegovih pohodov veselila, ali danes je je bilo lice žalostno. Vznemirjal jo je večrajšnji prihod Rudinov.

»Viste prišli od brata?« ogovori Ležnjeva. »Kakšen je danes?«

»Dober; odšel je malo na polje.«

Aleksandra Pavlovna umolkne.

»Recite mi, lepo Vas prosim . . . veste li, zakaj je bil včeraj . . .«

»Rudin prišel?« povzame hitro Ležnjevi. — »Vem: prišel se je izgovarjat.«

Aleksandra Pavlovna povzdigne glavo.

»Izgovarjat?«

»Da. Mar niste čuli? On odhaja od Darje Mihajlovne.«

»Odhaja?«

»Za zmirom; tako vsaj pravi.«

»Ali kako je to mogoče, po vsem onem...«

»To je drugo prašanje! Kako je to, ne morem umeti; ali tako je. Gotovo se je kaj dogodilo. Preveč je struno napel — in struna je počila!«

»Mihajlo Mihajlič, vi se šalite...«

»Bogme ne... on odhaja in javlja to pismeno svojim znancem. Ako hočete, to ni baš slabo, no njegov odhod je uničil krasno stvar, ki sva jo zamislila z vašim bratom.«

»Kaj sta zamislila?«

»Prigovarjal sem vašemu bratu na potovanje, ter naj vas soboj vzame. A jaz bi vam služil...«

»Prekrasno!« vsklikne Aleksandra Pavlovna; »jaz si lahko mislim, kako bi mi vi stregli. Od lakote bi umrla!«

»Vi govorite tako, ker me ne poznate, vi mislite, da sem nekakov pandur; a ne veste li, da bi se jaz tudi lahko stopil, kakor sladkor in da bi mogel cele dni pred vami klečati?«

»To bi pa rada videla!«

Ležnjev se vzdigne.

»Bodite mi žena, Aleksandra Pavlovna; tedaj se sami uverite, da je res.«

Aleksandra Pavlovna zarudi do ušes.

»Kaj ste rekli, Mihajlo Mihajlič?« ponavlja ona v velikej stiski.

»Rekel sem vam nekaj, kar mi je uže davno sto in sto kratov na jezici bilo. Zdaj sem sè stvarjo na svetlem, a vi delajte, kakor znate. Da vam ne bodem na potu, idem. Hočete li moja žena postati... Zdaj grem; ako vas je volja, pozovite me, drugače bodem pa tudi vedel, kako mislite...«

Aleksandra Pavlovna je hotela zadržati Ležnjeva, ali on gre počasi brez klobuka na vrt, opre se na leskovicu in gleda nekam, Bog si vedi kam.

»Mihajlo Mihajlič!« začuje se glas izza njega; bila je to sobarica: »izvolite k gospej, ukazali so mi, naj vas pozovem.«

Mihajlo Mihajlič se hitro obrne, prime sobarico na nje veliko čudo, za glavo, poljubi jo na čelo in odide k Aleksandri Pavlovni.

XI.

Vrnovši se domov, srečal je Rudin, kakor smo videli Ležnjeva; doma se je zaprl koj v svojo sobo in napisal dve pismi: jedno Volincevu (to je znano), a drugo — Nataliji. To drugo pismo je sestavljal in popravljaj Rudin mnogo časa, potem ga na lep in fin papir prepisal, zapečatil in del v svojo beležnico. Žalostno pred se gledajoč stopil je nekoliko kratov po sobi sem ter tja, sedel pred okno in uprl glavo v roko; solzé so mu zrosile trepalnice. — — Hitro vstane, zapne suknjo, pozove slugo in mu ukaže, naj vpraša Darjo Mihajlovno, hoče ga li pred se pustiti. K malu se sluga vrne in reče, da ga gospodinja čaka. Rudin odide k njej.

Ona ga je čakala v kabinetu, kakor prvokrat pred dvema mesecema. Toda zdaj ni bila sama; poleg nje je sedel Pandalevski, skromen, hiter, snažen, ljubezniv kakor zmirom.

Darja Mihajlovna vsprejme ljubeznivo Rudina in Rudin se ljubeznivo nakloni Darji Mihajlovni; ali na prvi pogled, po smijočem se lici obeh sodil bi vsak razboren človek, da tu, ako tudi ni prepira, vendar tudi usluge ni. Rudin je znal, da je Darja Mihajlovna jezna nanj. Darja Mihajlovna je pa zopet slutila, da Rudin vse ve . . .

Tožba Pandalevskega jo je res žalila. Nje gosposki ponos se je zopet vzbudil. Rudin, ubogi Rudin brez službe in brez imena, drznol se je pozvati na sestanek njeno hčer — hčer Darje Mihajlovne Lasunske!

»Pa reci, da je umen mož, da je genij!« govorila je ona, »kaj dokazuje to? Po tem takem se more kdor koli nadejati, da bode moj zet!«

»Dolgo nisem hotel lastnim svojim očem verjeti«, oglasil se je Pandalevski. »Tako pozabiti, kdo si in kde si, temu se čudim!«

Darja Mihajlovna se je močno srdila in Nataliji tega čina ni odpustila.

Zdaj zaprosi Rudina, naj sede. On sede, ali ne več kakor je sedeval prejšnji Rudin, skoraj svoj mej svojimi, niti ne kakor dobri znanec, ampak kot gost

in tudi ne kot pravi gost. Vse to se je zgodilo v jednem hipu . . . Tako se voda kar naglo izpremeni v led.

»Prišel sem, Darja Mihajlovna,« povzame Rudin, da se vam za vaše gostoljubje zahvalim. Denes sem dobil glas od doma in vsled tega moram koj oditi.«

Darja Mihajlovna pogleda srpo Rudina.

»Prenaglití me hoče, gotovo ve vse«, mislila je ona. »S tem me reši neugodne objave . . . tem bolje, živeli umnjaki!«

»Res!« reče potem na glas. Kako je to neugodno! Ali ker je uže tako, ne da se nič storiti. Nadejam se, da Vas po zimi najdem v Moskvi. I mi odidemo skoraj.«

»Ne vem, Darja Mihajlovna, zadene me li sreča, da provedem zimski čas v Moskvi; no ako bom tam, bode mi dolžnost prijaviti se i vam.«

»Aha, prijatelj!« misli Pandalevski vesel; »dolgo časa si ti tukaj gospodaril; igraj zdaj . . .«

»Gotovo ste neugodne glasove dobili od doma?« vpraša glasno Rudina.

»Da,« odgovori ta kratko.

»Morda je bila slaba letina?«

»Ne . . . drugega nekaj . . . Verujte, Darja Mihajlovna,« doda Rudin, nikdar ne pozabim časa, kar sem ga prebil v vašej hiši.«

»Tudi jaz, Dimitrij Nikolajič, vedno se bodem radostno spominjala svojega poznanstva z vami . . . Kdaj mislite oditi?«

»Denes po obedu.«

»Tako brzo! Želim vam srečen pot.«

»Oprostite mi, dolga vam ne morem koj plačati; dočim pridem domov . . .«

»Pustite to,« seže mu Darja Mihajlovna v besedo, »da vas ni sram tako govoriti . . . No koliko je ura?«

Pandalevski potegne iz žepa zlato urico in pogleda na-njo.

»Dve in trideset minut,« reče on.

»Čas se je obleči,« reče Darja Mihajlovna. »Da se vidimo. Da se vidimo, Dimitrij Nikolajič.«

Rudin vstane. Čuden je bil ta razgovor, vrlo čuden. Akteurji tako ponavljajo svoje role in diplo-

mati na konferencijah zamenjujejo drug drugega z izmišljenimi frazami.

Rudin odide iz kabineta Darje Mihajlovne. Zdaj se je po izkustvu naučil, kako svetski ljudje ne odbacnejo, nego upravo odrinejo človeka, kakor jim je nepotreben postal: kakor rokavico po balu, kakor papir, v katerem je bil zavit konfekt, kakor bilet, na kateri niso nič dobili pri tomboli . . .

Rudin je bil pripravljen za odhod in jedva dočakoval čas, da otide za zmirom. Vsi v hiši so se močno čudili čuvši o njegovej nakani; ljudje so gledali z udivljenjem na njega. Basistov je kazal očitno svojo žalost. Natalija se mu je navlašč ogibala. Pazila je celo, da se nju pogledi niso srečali. Po obedu reče Darja Mihajlovna Rudinu, da se nadeje videti ga pred odhodom, ali on jej ni nič odgovoril. Pandalevski je hotel ž njim največ govoriti. Rudina je obšla nekoliko kratov misel, tej grdobi za spomin darovati nekoliko zaušnic. Tudi m-lle Boucourt je pogledavala često nanj, lakovo in nenavadno: pri starih, vrlo umnih ptičnih psih se vidi večkrat tak izražaj.

Naposled odbije šest; Rudinov voz je stal pred vratmi. On se začne naglo poslavljeti. Pri srci mu je bilo silno hudo. Ni se nadejal, da iz te hiše tako odide: skoraj vrgli so ga ven — — »Kako se je vse to dogodilo! Zakaj sem se prenaglil? Konec je konec,« tako je mislil Rudin klanjajoč se na vse strani s prisiljenim posmehom. Zadnjikrat se ozre na Natalijo, in v srci ga zaboli, kakor še nikdar ne: nje pogled je bil vanj uprt z boleznim poslavljačim se očitovanjem — —

Na dva skoka preskoči Rudin stopnice, a na tretji skok sedi v vozu. Basistov se mu ponudi spremiti ga do prve postaje in sede poleg njega.

»Ali veste,« začne Rudin, čim je voz zdrdral izpred hiše po širokej cesti mej visokimi jelami — »znete-li, kaj pravi Don-Kižot svojemu orožniku, ko odhaja iz dvora vojvodinje? Svoboda — pravi on, — moj prijatelj Sancho, največje je blago človeško in blagor onemu, kateremu je dalo nebo košček kruha, da mu ni treba zanj dolgo delati. Kar je Don-Kižot

tedaj čutil — to isto čutim jaz danes. Bog vam, dobri Basistov, vzbudi kedaj to čuvstvo.«

Basistov stisne Rudinu roko a srce mu je radosti poskakovalo. Do postaje mu je govoril Rudin o dostojanstvu človeškem, o značenju prave svobode — govoril je plemenito, navdušeno in resnično — a ko prideta do postaje, ne more se Basistov več vzdrževati, nego objame Rudina strastno in se močno razjoka. I samemu Rudinu so prišle solze v oči; ali on ni jokal, ker se mu je ločiti od Basistova; solze njegove so bile solze sebičnjaka.

*
*
*

Natalija, prišedši v svojo sobo, začne čitati pismo Rudinovo.

»Ljubezniva Natalija Aleksejevna« — pisal jej je on — »odločil sem za odhod. Druzega pota ni zame. Odločil sem se prej oditi, predno se mi vrata pokažo. Z mojim odhodom so odstranjene vse neprilike; za mano bode težko kdo žaloval. Kaj želim? Nič! Čemu torej pišem?

»Jaz sem se od vas poslovil, in brž ko ne za zmirom, a pri vas v takšnem spominu ostati, kakoršnega ne zaslužim, bilo bi prežalostno. To je uzrok, da se hočem kolikor toliko oprati pred Vami. — Dogodbe zadnih dnij so prišle tako na nagloma, tako nenadejano — —

»Denašnji sestanek z Vami mi bode močan nauk za prihodnost. Da, prav ste rekli: jaz Vas nisem poznal, ali mislil sem, da Vas poznam! V svojem življenji sem imel z različnimi ljudmi opravilo in prišel sem z mnogimi ženami in devojkami v dotiko; ali ko sem se z Vami sešel, prvikrat sem našel dušo *završeno* čestito in odkrito. Kaj tacega še nisem bil videl, in zategadelj Vas nisem znal ceniti. K Vam me je uleklo vse, od prvega hipa najinega poznanstva — Vi ste videli. Občil sem mnogo z Vami in vendar Vas nisem vpoznal; da, zeló malo sem si prizadeval, vpoznati vas . . . in vendar sem si mislil, da Vas ljubim!! Za ta greh se zdaj močno kesam!

»Jaz sem uže prej enkrat ljubil neko žensko in ona je ljubila mene . . . Moje čuvstvo proti njej je

bilo preračunano, kakor tudi njeno proti meni; zato je tudi vse minolo. Resnice tedaj še nisem vpoznal, a zdaj ko je izšla pred me . . . Zdaj sem jo vpoznal, ali zdaj je uže prepozno . . . Kar je minolo, to se več ne povrne. Kako naj Vam dokažem, da bi Vas mogel ljubiti z ljubeznijo, ki bi se počasi budila, z ljubeznijo *srca*, a ne fantazijo — saj ni sam ne vem, da li sem za tako ljubezen sposoben.

»Narava mi je dala mnogo — tega nečem Vam tajiti iz lažljive sramežljivosti, posebno zdaj ne, v teh zame toli žalostnih urah . . . Da, narava mi je dala mnogo; no jaz umrem, a nič dostojnega svojeji moči ne storim; za seboj ne zapustim blagotvornega sledú. Vse moje bogatstvo se razsuje, ali temu semenu ne bodem nikdar gledal plodú. Meni manjka — sam ne morem reči, česa mi manjka, ali manjka mi vsega, s čim morem razburiti ljudska srca; gospostvo nad samim razumom pa niti ni trajno, niti koristno. Neobičen, skeraj komičen je moj vtisek, jaz se dajem vsega, željno in popolno — in se le ne morem dati. Končam gotovo kot žrtev za stvar, v katero sam ne verujem — — Moj Bog, pet in trideset let živeti in vedno premišljevatí, kaj je storiti. — —

»Tako še nikomer nisem govoril to je moja izpoved.«

»Dosti tega! Meni se hoče govoriti o Vas in dati Vam nekoliko svetov, vsaj za družega nisem nič . . . Vi ste še mladi; no živite, še dolgo dolgo, ali slušajte vedno in povsodi svoje srce nikdar se pa ne dajte voditi po tujih umnjakih. Verujte mi, čim prostejši in ožji je krog, v katerem Vam je živeti, tim bolje je za Vas, v življenji ni glavna stvar, da je v njem več stranij ali dob, katere nam je preživeti, nego glavna stvar je, da vsako tako dobo v svojem časi preživimo. »Blažen oni, ki je mlad v mladosti« . . . Ali zdaj vidiš, da bi ti sovétí zame bolj veljali, nego za Vas.

»Rad priznavam, Natalija Aleksejevna, da me srce hudó boli. Nikdar se nisem motil, kakšno čuvstvo navdaje Darjo Mihajlovno proti meni, ali nadejal sem se vendar tu, vsaj za nekaj časa v miru živeti — zdaj mi je zopet klatiti se po svetu, od »nemila do nedraga«.

»Kaj naj mi nadomesti vaš razgovor, vašo bližino, vaš razumni in pozorni pogled?... Kriv sem jaz; ali pritegnite, da se je tudi hudobna osoda, rekel bi zlobno nasmijala nad nama. Pred jednim tednom jedva bi bil slutil, da Vas ljubim. Pred dvema dnema na večer, na vrtu, sem prvikrat čul od Vas.... ali čemu da vas spominjam, kar ste tedaj govorili — a zdaj uže bežim, bežim zaničevan po strastnem razgovoru z Vami, ne noseč z soboj nobene nade.... vi niti ne veste, kako sem še proti Vam grešil... V meni je neka glupa odkritosrčnost, neka žeja brbljanja... A čemu govorim o tem? Saj odhajam za zmirom.«

(Tu je bil Rudin spisal o svojem obisku pri Volincevu, ali pozneje si je stvar premislil in to mesto izčrčkal v Volincevljevem pismu pa dostavil oni drugi post scriptum).

»Odslej bodem sam v svetu in to zategadelj, da se lotim kacega sebi dostojnega podjetja. Vaj! ko bi se rés mogel tega lotiti in popustiti svojo nedelalnost.... Ali ne! ostanem vedno isto nedovršeno bitje, katero sem bil do denašnjega dné.

»— Prva, še tako majhna zapreka, in jaz izgubim vso eneržijo: Kar se je mej nama dogodilo, to najboljše dokazuje. Da bi bila ta moja ljubezen vsaj žrtva bodočemu mojemu delovanju;.... ali jaz sem se odtegnol odgovornosti te ljubezni in zategadelj vam nisem dostojen. Jaz nisem vreden, da se zaradi mene odtegnete svojej obitelji.... toda, to je morda vse v vašo korist.«

»Bog Vam daj mnogo sreče. Z Bogom! Včasih se spominjajte tudi mene. Nadejam se, da boste še kdaj čuli o meni, naj si uže bode kar koli.

Rudin«.

Natalija je spustila Rudinovo pismo na kolena in dolgo ter nepremično sedela. To pismo jej je jasneje nego vse drugo dokazovalo, kako prav je slutila, kar je pri ločitvi od Rudina rekla, da je on ni nikdar ljubil! Zato jej pa ni bilo laglje pri srci. Sedela je mirno na stolu in zdelo se jej je, kakor da so se črni oblaki zbrali nad njeno glavo, a ona da je néma... izgubljena — — Vsacega človeka močno skeli, kadar

se mu zrušé... prvi plodovi njegove domišljije, ali razpočiti mora odkrita duša, ne hoteča same sebe varati, nepoznavajoča ni lehkoumnosti ni hinavščine. Nataliji je prišla na um doba prve mladosti, ko se je po vrtu sprehajala, in vedno šla proti onemu kraju nebá, kder zora zarudeva in solnce zapada. A zdaj jej je pogledalo življenje na oči, in ona se je obrnola od svetlobe. — —

Solze so zalile Natalijine oči: Solze ne tolažé vedno. Solze blaže, kadar po dolgem času naposled le pritekó — iz začetka težko, a potem vedno laglje, vedno slaje; nema žalost se ž njimi odpodí... Solze pa, ki se hladno in počasi iz srcá cede, te delajo težko boleost, hudo žalost; te solze ne prinašajo ni oddiha, ni mirú. Take solze joka nesreča, in kdor te ne pozna, ni še skusil nesreče. Natalija jih je vpoznala ta dan.

Tako sti minoli dve uri. Natalija se naposled v toliko umiri, da vstane in si solze otare z očes; potem si zapali svečo in sežge Rudinovo pismo, pepel pa vrže skozi okno na veter, ki ga raznese Bog ve kam. Na to odpre Puškina in prečíta prve vrste, ki jej padejo na oči (tako je ona često Puškina pregledavala.) Namerila je na te granese:

Kto čuvstvoval, togo trevožit
Prizrak nevozvratimih dnejev...
Tomu už nêt očarovanih,
Togo zméja vospominanij,
Togo raskajane grizet...

Čim jo zapazi Darja Mihajlovna, odvede jo v svoj kabinet, posadi kraj sebe ter jej lice ljubeznivo pogladi motreč jo pozorno in radovedno. Ta ljubezen ni bila Darji Mihajlovni kar nič po volji: prvi krat jej je prišlo na pamet, da nepozna svoje hčeri. Čuvši od Pandalevskega za Natalijin sestanek z Rudinom, ni se tako jezila, kakor se je čudila, da more razborna Natalija na tako pot krenoti. Ali ko jo pozove k sebi in jo začne odvracati od tega, ne z lepo, kakor bi bila evropska dama storila, nego s kričanjem in ropotom — tedaj so čvrsti odgovori Natalijini in odločnost njenih pogledov preplašili Darjo Mihajlovno. Nenadejani in nerazumljeni odhod Rudinov vzela je z srca Darje Mi-

hajlovne težak kamen; ali bala se je solza in ne-
svesti... Hladna mirnost Natalijina jo še bolj osupne.

«No, dete moje», reče Darja Mihajlovna, «kako ti
je denes?»

Natalija pogleda na svojo mater.

«Vidiš... on je šel... tvoja ljubezen. Ne veš li,
zakaj je tako naglo odšel?»

«Majka!» izpregovori naposled Natalija tihim gla-
som: «svojo pošteno besedo vam zastavljam, da ne
bodete od mene nikdar nobene besedice o tej stvari
čuli; prosim Vas, ne govorite, tudi vi ne...»

«Ti torej priznavaš, da si grešila proti meni?»

Natalija povesi glavico in reče še enkrat:

«Od mene ne boste nikdar nobene besedice o tej
stvari čuli.»

«No dobro!» reče Darja Mihajlovna. «Jaz ti ver-
jamem. A predvčeranjem, znaš li, kako... Toda stvar
je dognana. Ni li res? Zdaj te zopet poznam; zašla
sem bila na stranskej pot. Daj, poljubi me, moja mo-
dračica.»

Natalija pritisne materino roko na svoje ustnice
a Darja Mihajlovna poljubi svoje hčeri belo čelo.

«Pamti moje sovete, nepozabi, da si Lasunska in
moja hči, in gotovo bodeš srečna. Ali zdaj idi.»

Natalija odide molče. Darja Mihajlovna je gledala
za njo in mislila: zdaj bode Bog ve kaj vse delala:
mais elle aura moins d'abandon, samo jo bodem
menj puščala. Darja Mihajlovna se zamisli v mino-
lost... v davno minolost.

Potem da pozvati m-lle Boucourt in je dolgo ž
njo samo sedela. Odpustivši i njo, pozove Panda-
levskega. Hotela je na vsak način izvedeti uzrok Ru-
dinovemu odhodu... no Pandalevski jo umiri popol-
noma. To je bil njegov posel.

* *
*

Drugi dan pride Volincev sè sestro k Darji Mi-
hajlovnej na obed. Darja Mihajlovna je bila ž njima
jako ljubezniva: bolj nego kdaj poprej. Nataliji je bilo
teško pri srci; ali Volincev je govoril ž njo s tolikim
spoštovanjem, s toliko boječnostjo, da mu je ona
bila iz vsega srca hvaležna.

Dan je minol tiho in dosti dolgočasno; ali vsi čutili so po razhodu, da so zopet stari znanci, a to je mnogo, vrlo mnogo.

Da, vsi so bili zopet stari . . . vsi, razven Natalije. Ko je sama ostala, pala je na divan in se razjokala. Bilo jej je tako hudo, vse tako protivno, toliko jo je bilo sram i same sebe, svoje ljubezni, svoje toge i žalosti, da bi bila naj raje umrla . . . A čakali so jo še težji dnevi i noči brez spanja; no ona je mlada — življenje se je stoprav pričelo za njo, a življenje zblaži prej ali slej vse. Kakošen udarec naj tudi človeka zadene, tisti dan, in drugi dan — oprostite izraz — jel bode neobično mnogo in to uže eno, to je prvo tolažilo.

Natalija je trpela mnogo, trpela prvokrat. No prva trpenja se ne vračajo več, kakor se ne vrača prva jubezen — in hvala Bogu, da je tako!

XII.

Minoli ste dve leti. Bilo je meseca marcija. Na pomolih svojega gradiča je sedela Aleksandra Pavlovna, a zdaj ne več Lippina, nego Ležnjevka; nekaj pred enim letom je dala svojo roko Mihajlu Mihajliču. Kakor prej, takó je tudi zdaj še vedno mila, samo malo je odebelela. Pred pomoli, s katerih držé stopnice na vrt, šetala je dovilka z lepim otrokom v naročji. Dete ne upije, nego sesa vprezno svoj prst in se na vse strani ozira. Da je to dostojen sin Mihajla Mihajliča, vidi se uže zdaj na njem.

Poleg Aleksandre Pavlovne je sedel na pomolih stari znanec naš, Pigasov. On je prilično posivel, od kar smo se ž njim zadnjokrat videli; postal je manjši, a govoril je ko da piska, ker mu je jeden prednjih zob izpal; to piskanje je povečavalo še grizljivost njegovih besed — — Sovrašтво do svetá ni manje, samo ostrósti mu je nedostalo in ponavljal se je češče nego prej. Mihajla Mihajliča ni bilo doma; čakali so ga na čaj. Solnce je bilo uže zašló. Tam, kder je ono k počitku leglo, videla se je na podnebji blede-pozlačena próga; na protivnej strani ste se videli dve progi: prva, nižja, bila je siva, druga, višja, plavkasta. Vse kaže na trajno srečo . . .

Kar naglo se zasmee Pigasov.

»Čemu se smejete, Afrikan Semenič?« vpraša ga Aleksandra Pavlovna.

»Tako... Včeraj sem slišal necega seljaka, ko je svojej ženi rekel... ona je preveč govorila — ne brundaj!... To me je močno razveselilo. Ne brundaj! In res, čemu brundajo žene? o čem naj žene razsojajo. — To veste, da o navzočih ženah ne govorim. Naši predniki so bili pametnejši od nas. Po pripovedanji je sedela nekoč lepotica pri oknu, na čelu jej zvezda, a ona ni črhnoti ne sme! Tako je pristojno i dan denes. Lepo vas prosim, sodite same, če prav ne govorim; pred nekaterimi dnevi mi je rekla neka sosedinja kar v zobe, da se jej ne dopada moja tendencija! Tendencija! Ne bi li za njo in za vsako drugo bolje bilo, da bi pri kakoršnej koli srečnej narredbi prirode svoj jezik zgubila.«

»Vi ste vedno oni isti, Afrikan Semenič; vedno psujete nas uboge ženske... Glejte, meni se zdi, da je to vaša nesreča in milujem Vas...«

»Nesreča? Kako ste mogli kaj takega reči! Prvič po mojej sodbi so na sveti samo tri nesreče: po zimi sedeti v mrzlej sobi; po leti nositi ozke škornje in v sobi biti, kder upije kako dete, ki se ne sme posuti s perzijskim prahom; a drugič, postal sem jaz tako kroták, da me vsak lahko ovije okolo prsta. Tako lepo se vedem!«

»Da, lepo se vedete; marsikaj se o tem vašem vedenji čuje! Baš sinoči vas je tožila pri meni Helena Antonova.«

»Glej si, glej! I kaj vam je, prosim vas, govorila o meni?«

»Govorila je, da ste ves dan na ves njen razgovor vedno vpraševali: »kaj? kaj?« in to sè svojim piskajočim glasom!«

Pigasov se začne smijati.

»Mar ni to krasna misel, Aleksandra Pavlovna?«

»Divna! More li človek biti s žensko tako neuljuden?«

»Kaj? Helena Antonova je po vaše ženska?«

»A kaj je po vaše?«

»Boben, draga moja, navaden boben, po katerem se tolče s palčicami...«

»A res!« seže mu Aleksandra Pavlovna v besedo.
 »Ali se Vam sme čestitati?«

»Čemu čestitati?«

»K srečnemu završetku vaše pravde. Glinovski gozdi so zdaj vaši.«

»Da, moji,« odgovori Pigasov kratko.

»Toliko let ste se zanje poganjali in pravdali, a zdaj zopet niste zadovoljni.«

»Čujte, Aleksandra Pavlovna,« izpregovori tihim glasom Pigasov; »ni je slabeje in neumneje stvari na sveti, nego je prekasna sreča. Zadovoljstva Vam tako ne prinese, a kraj tega vam jemlje pravico, vrlo dragoceno pravico — psovati in proklinjati osodo. Da, da, gospodičina, huda in kukavna stvar je — kesna sreča.«

Aleksandra Pavlovna pokima z glavo.

»Dodi!«, reče služkinji, »mislim, da bi za Mica dobro bilo, da gre spat. Daj ga sem.«

Aleksandra Pavlovna se je začela baviti sè svojim sinkom, a Pigasov gre, režeč se, na drugo stran balkona.

Mej tem se prikaže na cesti Mihajlo Mihajlič v svojem vozički. Pred konji skačeta dva velika psa, jeden je rumen, drugi siv. Ni še dolgo, kar si jih je Ležnjev kupil; živela sta v nerazločljivej zlogi. Na vratih se prikaže zdaj stara domača psica, odpre usta, kakor da hoče zalajati, ali samo zazéva in se vrne mirno v svoj kot.

»Ugani, Šaša,« kričal je Ležnjev svojej ženi iz daljine, »koga ti dovedem.«

Aleksandra Pavlovna ni na prvi hip spoznala mladega človeka, sedečega poleg njenega moža.

»A! g. Basistov!« vsklikne ona naposled.

»On! on!« odgovori Ležnjev, pa kake radostne vesti prinaša. Daj, pomisli kaj, lahko uganeš.«

Nekoliko trenutkov na to prideta Ležnjev in Basistov na pomole.

»Hura!« vsklikne Ležnjev in objame svojo ženo.
 »Sereža se ženi!«

»S kom?« vpraša hitro Aleksandra Pavlovna.

»E, z Natalijo, s kom bi se pa drugače! Ta prijatelj je prinesel glas iz Moskve, a tebi še posebno

pismo . . . Čuješ li Mihec?« dodá temu govoru in si vzame sina na roke, »strije se ti ženi! . . . Glej si to nesrečno flegmo! samo strepalnicami naznanja, da me umeje!«

»Dete bi rado spalo,« reče dovilka.

»Jaz,« izpregovori Basistov, stopivši bliže k Aleksandri Pavlovnej, »jaz sem prišel iz Moskve po nalogu Darje Mihajlovne — da račune do dobrega pregledam. A tu je Vaše pismo.«

Aleksandra Pavlovna odpre hitro pismo svojega brata. Pismo obseza le nekoliko vrst. V prvi radosti javlja, da je snubil Natalijo in dobil i njeno i materino dovolje, nato obeča prihodnjič več pisati in objema in poljublja vse vse, kar je znanega doma. Vidi se, da je pismo pisano v prvem navdušenju.

Proti večeru sedejo vsi k čaju. Basistova so obsuli z raznimi prašanji, kakor z dežjem. Vse, celo Pigasova je razveselila ta novica.

»Razjasnite nam,« prosi Ležnjev Basistova, »kaj je z nekim gospodom Karčaginom; sem do nas prišli so glasi o njem. To je gotovo le prazno besedičenje.

(Karčagin je bil lep, mlad človek — modni lev; držal se je neprimerno veličanstveno, a v resnici ni bil to živ človek, nego lastna svoja statura narejena po občih doneskib).

»Ne, to ni prazno besedičenje,« odgovori Basistov lahko smešeč se. »Darja Mihajlovna mu je bila močno naklonjena, ali Natalija niti slišati ni hotela o njem.«

»Jaz ga tudi poznam,« reče Pigasov; »to je bolvan i nič družega.«

»Mogoče,« odgovori Ležnjev; »ali v sveta igra le veliko ulogo.«

»Vse eno, naj mu bode,« vsklikne Aleksandra Pavlovna. »Ah, kako me veseli sreča mojega brata! A Natalija, jeli radostna, srečna?«

»Da. Ona je mirna kakor zmirom; saj jo poznate.« Večer je minol veselo v živem razgovoru. Naposled sedejo k večerji.

»A, res,« vpraša Ležnjev Basistova in mu nalije časo, »ali ne veste, kde je naš Rudin?«

»Kde je vprav zdaj, ne vem. Lansko zimo je bil prišel za nekaj časa v Moskvo, od koder je z neko

obiteljjo odpotoval v Simbirsk; nekaj časa sva si dopisovala; v zadnjem svojem listu mi je javil, da ide iz Simbirska, kam, mi ni del, in od te dôbe ne vem nič o njem.«

»Propade ne!« reče Pigasov. »Kadar bode treba, sede in bo govoril; vselej najde nekoliko bedakov, ki ga bodo gledali, slušali ga in mu novce posojevali. Pamтите dobro, on umre v Carevokokšajsku ali Čuhlomi — na rokah kake stare device, ki bode mislila: to je najženijalnejši človek na svetu...«

»Vi jako drzovito o njem govorite!« opomeni poluglasno in nejevoljno Basistov.

»Kako to?« odgovori Pigasov; »pravično, popolnoma pravično govorim. Po mojem menenji je on bajaco in družega nič. Pozabil sem vam povedati,« obrne se Pigasov do Ležnjeva, »da sem se vpoznal z onim Terlahovom, ki je z Rudinom šel čez mejo. Moj Bog, kaj mi je ta vse pripovedoval o njem; Vi bi tega še ne verjeli — môra je to, prava môra. — Zanimljivo je to, da vsi prijatelji in spoštovatelji Rudinovi postanejo pozneje njegovi sovražniki.«

»Prosim, da mene ne štejete mej te prijatelje!« reče hitro in ostro Basistov.

»E Vi, to je nekaj družega. O Vas tu še govora ni.«

»A kaj Vam je pripovedoval Terlahov?« vpraša Aleksandra Pavlovna.

»Mnogo mi je povedal, ali jaz si nisem vsega zapamtil. To pa je najbolje.«

»Neprestano se razvijajoč in razvijajoč (gospôda se vedno razvija); drugi na priliko prosto ali spé ali jedó, a gospoda je v momentu razvoja spavanja ali uživanja; ni li tako, gospod Basistov, ha?« (Basistov ne črhne, ni besedice)... In tako enako se razvijajoč, pride Rudin po filosofiji do zaključka, da se mu je treba zaljubiti. On se začne ozirati za predmetom, dostojnim tako divnega zaključka. Fortuna mu je mila. Upozna se z neko Francozinjo, izvrstno modistiko. Stvar se je dogodila v nekem nemškem mestu na Reni; to si je treba zapomniti. Začel je k njej prihajati, nositi jej knjige in govoriti o prirodi in o Hegelju. Kako je bilo modistiki pri srci, morate si misliti; smatrala ga je za astronoma. Vzlic temu,

akoprem on ni, Bog si zna kakov, pak je imel srečo; ker je bil tujec in Rus! Naposled ukrene sestanek, poetičen sestanek v gondoli na Reki. Francozinja privoli, obleče se praznično in se odpelje na reko. Tako sta sprovedla dve uri. Kaj mislite, s čim je izpolnil te dve uri? Gladil je Francozinjine lase, zamišljeno v nebó zijal in modistiki nekoliko kratov rekel, da jo ljubi z očetino ljubeznijo. Francozinja se zaljubljena vrne domov in — pové vse to kesneje Terlahovu. — Tak Vam je ta gospod Rudin.

In Pigasov se je začel smijati na ves glas.

»Vi stari cinik!« vsklikne jezno Aleksandra Pavlovna; »jaz se vsak dan bolj prepričam, da ni oni, ki Rudina najbolj sovražijo, ne mogó nič slabega o njem reči.«

»Nič slabega? Ali moj Bog, večno njegovo življenje ob tujih troških? njegovi dolgovi? — Mihajlo Mihajlič, skôro bi rekel, da je i Vam kaj dolžan?«

»Čujte, Afrikan Semenič!« povzame Ležnjev in svojega gosta jako ozbiljno motri; »čujte! Vi veste in moja žena vé tudi, da jaz sleherni čas nisem Rudina baš ljubil, da sem ga celó ostro sodil. Vzlic temu (tu nalije Ležnjev svojim gostom polne čaše šampanjca) Vam predlagam to-le: poprej smo pili v zdravje našega drazega brata in njegove neveste, a zdaj pijmo v zdravje Rudinu!«

Aleksandra Pavlovna in Pigasov pogledata začudena na Ležnjeva, a Basistov se ves strese od radosti in zarudi do ušes.

»Jaz ga najbolje poznam, tudi njegove slabosti so mi znane. One tem bolj na oči padajo, ker Rudin ni človek, ki gleda na malenkost.«

»Rudin je — genijalna natura!« vsklikne Basistov.

»Genijalnosti je v njem res mnogo,« povzame zopet Ležnjev; »a natura — to je baš njegova nesreča, da prav za prav v njem še nature ni... Todà o tem zdaj ni govora. On je entuzijast; a to je, pri mojej veri, v očeh flegmatika dan danes lepa lastnost. Mi vsi, kar nas je tukaj, postali smo preveč razsodljivi, razborni, ravnodušni, mrtvi; mi smo zaspali in slava onemu, ki nas prebudi iz tega spanja in nas ogreje makar tudi samo za hip. Takov je čas! Se li še spo-

minjaš, Šaša, kako sem ti nekoč o Rudinu govoril ter ga hladnega človeka nazival. Hladna je njegova kri — ne pa glava! On ni akter, kakor sem ga tedaj imenoval, ni goljuf; on živi na tuji račun, ne ko bo-jaco, ampak ko dete... Res, da konča bedno in žalostno; mar da zategadelj vanj kamen vržemo? On ničesar dejanjski ne izvrši, samo zato ne, ker ni v njem nature, ni krvi; ali kdo more reči, da ne bode ničesar koristil, da uže ni koristil? Mari niso njegove besede vložile dobro seme v mlado dušo, katerej ne manjka onega, česar njemu nedostaje, namreč delalnosti in sposobnosti izvesti izmišljene namere? Da, jaz sam, jaz prvi, izkusil sem to sam na sebi... Šaša ve, kaj mi je bil Rudin v mladosti. Govoril in trdil sem i to, da Rudinove besede ne mogo na ljudi delovati; govoreč tako sem imel v mislih ljudi meni podobne, ljudi, ki so se preživeli. Samo ena kriva beseda — in vse je pri nas izgubljeno; v mladini pa, hvala Bogu, ni slub tako razvit in razvajen. Da je bitnost govora lepa in krasna, — in mladini zadostuje popolnoma, ona se ne briga za posamezne besede.»

«Pravo! Pravo!» vsklikne Basistov; «Koliko resnice je v vaših besedah! govoreč o Rudinovem vplivu se vam pridružujem; ta mož ni človeka le pretresel, a ga je preobrazil, in to popolnoma.»

«Ste li čuli?» obrne se Ležnjev do Pigasova. «Treba li še kacih dokazov? Vi psujete filosofijo; govoreč o njej, ne veste, kako grde besede bi jej dali. Jaz je tudi ne maram, niti je dobro umejem, saj prihajajo vse društvene slabosti od nje! Filozofične sofizme in nje zabavljanja ne primejo se Rusov, zato ker ima naš narod preveč zdravega razuma. Ne smemo pa dopuščati, da se pod imenom filozofije napada vsako pošteno delovanje za resnico in spoznanje. Beda Rudinova je, da ne pozna Rusije! Rusija more biti brez vsacega nas, a nobeden izmej nas brez Rusije. Gorje kdor to misli, gorje mu trikrat, kdor res brez nje živi. Kozmopolitizem, to je psovka; kozmopolit — je ničla in še menj nego ničla; izven narodnosti ni vesnine, ni živjenja, ni nič. Brez fizijonomije ni idealnega obraza; samo podobni si obrazi morejo biti brez

fizijonomije — Tega svojega zla pa ni Rudin kriv: to je njegova osoda, žalostna in huda osoda. Mnogo bi bilo dela onemu, ki bi hotel preiskati, kako nastajajo v nas Rudini. Za ono pa, kar je v njem dobrega, bodi mu zaslužena hvala. To je lažje nego kriviti in dolžiti ga, kar smo poprej delali. Kaznovati ga pa ni niti naše delo niti ni treba; on se je za svoje delo sam kesal, bolj nega je trebalo... A Bog daj, da izgadi nesreča ono na njem, kar je slabega, a vse dobro in lepo da utrdi. Jaz pijem na zdravje Rudinu; pijem na zdravje prijatelju svojih mladostnih dnij; pijem na zdravje mladosti, njenih nad, njenih naporov, njene zanesljivosti, na zdravje vsega onega, za čegar voljo je kipelo naše srce, ki smo imeli dvajset let, za ono lepoto, ki je ne bode več čutila naša duša. Tebi napijam, zlata doba in Rudinu!...»

Vsi trčijo z Ležnjevim, Basistov je skoraj razbil čas, tako močno je trčol, a izpraznil jo je na jeden dušek: Aleksandra Pavlovna stisne Ležnjevu roko.

«Bogme, Mihajlo Mihajlič,» reče Pigasov, «ni v sanjah bi si mislil ne bil, da ste takšen govornik; mogli bi se celo z Rudinom meriti. I mene je pretreslo...»

«Jaz nisem nikakov govornik,» odvrne nevoljno Ležnjev; «ali vas pretresti je težko. — Toda o Rudinu bodi dosta rečeno; govorimo o čem drugem... E, kako se uže zove... Pavlevskij je še vedno pri Darji Mihajlovnej?»

«Dakako, še vedno. Priredila mu je prilično mehko posteljo.»

Ležnjev se nasmeje.

«Ta gotovo v bedi ne umre, staval bi svojo glavo da ne.»

K malu potem se večerja zvrši in gostje se razido. Aleksandra Pavlovna, zdaj sama z soprogom, pogleda radostna v njegove oči.

«Kako krasen si bil denes, Mihajlo!» reče mu nežno gladeč mu čelo. «Kako pametno in kako blago si govoril! Ali reci, nisi li preveč govoril na slavo Rudinovo, kakor si ga poprej preostro sodil?»

«Palega človeka ne smeš biti — in tedaj sem se tudi bal, da ne zmeša i tvoje glayice.»

«Tega se ti ni bilo treba bati,» odgovori pristo-
dušno Aleksandra Pavlovna; vedno se mi je zdel
preveč učen; jaz sem se ga skoraj bala in nisem ve-
dela, o čem da ž njim govorim. A Pigasov se je denes
preveč norca delal iz njega, je li da?

«Pigasov?» reče Ležnjev. «Uprav zato sem Ru-
dina tako ognjevito branil, ker je bil Pigasov z nami.
On se usoujuje Rudina nazivljati bajacem! Meni se pa
vidi, da je njegova rola, rola Pigasova, stokrat ža-
lostnejša. Pigasov bi lahko živel neodvisno, a vender
se priližuje gospodi, bogatej gospodi. Znaš li ti, da je
ta Pigasov, ki se iz vsacega norca dela, ki filozofijo
in ženske psuje, kadar in kolikor more, — znaš li ti,
da je on v službi zajme pobiral in še kako pobiral!»

«Res? vsklikne Aleksandra Pavlovna. Tega ne
bi nikdar bila mislila! — Čuj Mašo,» nadaljuje ona po
kratkem molku; «jaz bi te rada nekaj vprašala.»

«Kaj?»

«Kaj» misliš, bode li moj brat srečen z Natalijo?»

«Kako naj ti odgovorim — — rekel bi, *da...* ko-
mandirala bode ona. — Mej nama bodi povedano, da
je ona mnogo pametnejša od njega; ali on je vrl člo-
vek in jo ljubi iz dna duše. Kaj hočeš več? Evo, mi
dva se ljubiva, ter sva srečna, ali?»

Aleksandra Pavlovna se nasmehne z blaženim
posmehom in stisne Mihajlu Mihajliču roko.

XIII.

Ta isti dan, ko se je to godilo, kar smo prav
zdaj pripovedali, drdrala je v neke najdalje od Moskve
ležečej guberniji majhna kibitka, v katero so bili
vpreženi trije seljaški konji. Spredaj je sedel star,
siv kmet v raztrganej suknji vedno z bičem mahaje.
Zadej v kibitki na zamazanej potnej torbi sedi človek
visoke rasti, s popotno kapico na glavi, zavit v star
oguljen plašč. To je Rudin. Sedel je pripognen in
imel kapo na čelo potegneno. Neenaka kolesa kibitke
so vzrok, da se voz močno trese, ali Rudin ne opazi
tega; baš ko da dremlje. Naposled si sedež vender
popravi.

«Kdaj pridemo uže do kake postaje?» vpraša svojega kočijaža.

«O koj, gospod,» reče seljak in udari po konjih; «čim pridemo čez ta hribček, imamo se še dve vrsti voziti.... He, bitro, konjički moji! Kaj ste se zamislili...»

«Zdi se mi, da nisi konj navajen,» reče Rudin; «od ranega jutra me voziš, a vender se ne ganemo z mesta. Zapoj vsaj kako prijetno pesen.»

«Kaj hočeš, gospod! Saj vidiš sam, da so konji utrujeni... Prepevati pa jaz ne znam... Hej, s pota, človek, s pota! viče mimogredočemu človeku.»

«Glej ga!... Ti si pravi moskovski surovež! zavpije jezen potnik in se umakne.»

Izmučeni konji napenjajo vse sile, da bi voz hitreje naprej spravili in kmalu je Rudin pri prvi postaji. Tu plača seljaka (ki je dolgo prešteval denarje) in potem odnese sam svojo torbo soboj v sobo.

«Neki moj znanec, ki je o svojem časi mnogo po Rusiji potoval, opazil je, da se morejo tamkaj konji dobiti, kder po gostilnah vise slike, predstavljajoče prizore iz «kavkaskega zarobljenika» ali junaška dela ruskih generalov, ako pa vise v sobi slike s prizori iz življenja igralca George de Germani, tu se nikari ne nadaj brzega odhoda. V sobi, v katero je stopil Rudin, visele so po nesreči tudi take slike. Rudin pozove; nato se pojavi nadzornik ves zaspan — toda ali je uže kdo videl kacega nezaspanega nadzornika? — in nečakajoč Rudinovega ogovora, javi mu, da nema konj.

«Kaj brbljate, da nimate konj, a še ne veste, kam grem! Jaz potujem službeno.»

«Ali kaj, ker ni konj,» odgovori nadzornik. «Kam pa greste?»

«V... sk.»

«Ni konj in jih ni,» ponavlja nadzornik «in odide iz sobe.»

Rudin stopi jezen k oknu in vrže kapo na stol. On se ni mnogo izpremenil; ali v zadnjih dveh letih jako je zarumenel. V kodrastih laseh se je videla uže nekatera srebrna nit, a očesi, še vedno krasni, postali so nekako otožni. Tanke gube, sledovi bolnih

in nemirnih čuvstev, nabrale so se mu okolo ust, po obrazu in na čelu.

Obleka njegova je iznošena in stara, na nekih mestih se je videla nit. Cvetoča doba njegovega žitja je bila očevidno minola. On je, kakor rekajo vrtnarji, prehajal v seme.

Zarad dolzega časa začne čitati podpise slikarij na zidu; k malu nato zaškripljejo vrata in nadzornik vstopi.

«Konj za ... sk ni in jih tudi tako k malu ne bode. Namenjen sem v Penzo, a... ov leži blizu Tambova, če se ne motim.»

«Kaj zato? iz Tambova lahko pridete v Penzo.»
Rudin se zamisli.

«Najbode», reče naposled; «vprezite konje. Saj mi je uže vse eno: makar grem i v Tambov.»

Konji so bili k malu vpreženi. Rudin vrže svojo torbo v voz in sede. Voz je bil nekako slab, žalostno ponižen ... a drdral je le...

Epilog.

Zopet je minolo nekoliko let.

Bil je jesensk hladen dan. Na dvorišče glavne gostilne v gubernijskem mestu S. pridra potna kočija, a iz nje stopi počasi in pazljivo gospod one debelosti, ki jo navadno imenujemo dobrodušno. Ker, prisedši v drugo nadstropje, nikogar ne vidi, začne glasno klicati. Nato se vrata odpro in dolg lakaj z zasukanimi rokavi priskoči k njemu. Gost, stopivši v svojo sobo, vrže plašč raz sebe, se le na divan, podpre se laktom na koleno, ogleda se po sobi in ukaže pozvati svojega slugo. Lakaj se prikloni in skoči ven. Ta gost ni nihče drugi, nego Ležnjev. Zarad novčnih opravil je prišel v S.

Sluga Ležnjevljev, mlad, lep deček, stopi v sobo.

«Hvala Bogu, da sva tú,» reče Ležnjev; «a ti si mislil, da se nama kolo stre.»

«To je bila sreča!» odgovori sluga, hoteč se siloma nasmejati; da...

«Ali ni nikoga tú?» začuje se glas s hodnika. Ležnjev skoči raz stola in posluša pazljivo.

«E, kedo je tam?» ponovi isti glas.

Ležnjev odprè naglo vrata.

Pred njim je stal človek visoke rasti, malo da ne vès siv in sklonjen, v starej surki. Ležnjev ga spozna na prvi pogled.

«Rudin!» vsklikne ves razburjen.

Rudin se ogleda. On Ležnjevega ni mogel spoznati kajti stal je z rameni proti svetlobi.

«Ali me ne poznate?» vpraša Ležnjev.

«Mihajlo Mihajlič!» vsklikne zdaj Rudin in mu ponudi roko; ali nekaj mu pride na misel in hitro roko odtegne...

Todà Ležnjev ga prime naglo za roko.

»Vstopite, vstopite k meni!« reče on Rudinu in ga uvede v svojo sobo.

»Kako močno ste se izpremenili;« začne zopet Ležnjev.

»Da, da,« odgovori Rudin oziraje se po sobi. »Leta... A kako je zdravje Aleksandre Pavlovne... vaše žene?«

»Hvala — dobro. Ali kaka sreča vas je semkaj dovela?«

»Sreča? Ha, ha! O tem bi se dalo mnogo govoriti... Semkaj sem prišel slučajno, iščeč necega znanca. V ostalem mi je drago...«

»Kde kanite obedovati?«

»Jaz? Ne vem! V kakej gostilni. Dolžnost mi je, še denes oditi.«

»Dolžnost?«

Rudin se nekako čudno nasmeje.

»Da — dolžnost. Pošljejo me na kmete, da postanem seljak.«

»Obedujte z menoj.«

Rudin pogleda Ležnjeva in zdaj prvič na oči.

»Vi me pozivljete k sebi na obed?«

»Da Rudin, po starej navadi, po prijateljskej!«
»Hočete-li? Nisem se nadejal vas videti i sam Bog zna, bodeva li še kdaj vkupe ali ne. Nikari se tako ne ločiva.«

»Dobro, jaz ostanem.«

Ležnjev seže Rudinu v roko, pokliče slugo, naroči obed, in zapové, da se postavijo v led nekatere butelije šampanjca.

Mej obedom sta si pripovedovala Rudin in Ležnjev o dijaškem svojem življenji in se spominjala mnogih — i živih i mrtvih. Iz začetka ni bil ta pogovor po Rudinovej volji; ali popivši nekoliko kozarcev vina, vskipi mu kri. Naposled odide sluga, ki jima je mej obedom stregel. Ležnjev vstane, zaklene vrata, sede Rudinu nasproti in nasloni podbradek na obe roki.

»Torej,« reče Rudinu, »povejte mi vse, kar se nisva videla.«

Rudin pogleda Ležnjeva.

»Moj Bog!« pomisli Ležnjev sam pri sebi; »kako se je ubožec izpremenil!«

Rudinovega lica glavne črte in poteze se niso skoraj nič izpremenile od onega dne, ko smo ga zadnjikrat videli, akoprem se mu je videlo, da se je postaral; ali izraz obrazovih črt je bil čisto drugačen. Tudi oči so mu bile drugačne; v vsem njegovem bitji v vedenji in govorjenji se je videla skrajna umorenost, tajna in tiha skrb, mnogo različna od one nežne žalosti, s katero je bil nekoč naudan in ki je vlast mladežni, polne nad in zaupljivega samoljubja.

»Vse svoje zgrade in nezgrade naj Vam povem?« ponavlja Rudin. »Vsega ni mogoče povedati in vse tudi ni tega vredno. Potolkel sem se in pobil — ne le telesno, nego tudi duševno. Moj Bog, kako so me pa tudi lepe moje sanje prevarile. S kom se nisem vse vpoznal! Da s kom!« ponovi Rudin, videč, kako srpo Ležnjev vanj gleda. »Koliko kratov sem se svojih lastnih besed sramoval — ne rečem, da v svojih ustih, ampak v ustih družih ljudij. Kolikokratov sem se spodobil brezčutnej živali, ki še z repom ne mabne kadar jo tolčeš z bičem. Kolikokratov sem se radoval, in nadejal, koliko kratov se nisem čutil sokolu podobnemu — a v resnici sem bil ko polž. Kde sem ti bil, kde potoval! . . . A poti so bili blatni,« doda Rudin in utihne . . . »Vi veste . . .«

»Čujte,« seže mu Ležnjev v besedo »nekoč sva se *tikala*. Ali hočeš — živela starina! Pijva za: *ti!*«

Rudin se ves pretrese, vstane in v očeh mu nekaj zasije, česar ni moči z besedo opisati.

»Pijem,« reče on; »Bog te blagoslovi, brate!«

Ležnjev in Rudin izpijeta čaši.

»Ti veš,« povzame zopet Rudin s posebnim naglašanjem besedice: *ti*; »ti veš, da me grize nek črv, ki se ne da umiriti do groba. On me namerjava na ljudi... iz začetka se klanjajo mojemu vplivu, pozneje pa...«

Rudin odkima z glavo.

»Od one dobe, odkar sva se razšla... sem se razšel s taboj, preiskal sem mnogo... Skušal sem živeti, dvajsetkrat sem kaj začel — a zdaj, glej, kaj je iz mene!«

»Vstrajnosti nisi imel,« reče Ležnjev poluglasno, kakor da govori sam z soboj.

»Kaj praviš? vstrajnosti nisem imel? Stvarjati nisem jaz nikdar umel; ali brate, težko je stvarjati, ako nemaš nobenega temelja. Ni vredno, da ti govorim o vseh svojih podjetjih, ali bolje rečeno nakanah. Dosti ti bode, ako povem nekoliko slučajev... ne kadar se ni bilo nadejati dobrega vspéha ne, nego kadar sem bil prepričan o dobrem koncu... to pa ni vse eno.«

Rudin zgladi sive in mehke svoje lase nazaj z onim istim kretanjem, kakor si je zgladil nekoč črne in kodraste.

»Čuj torej,« povzame po kratkem molku; »v Moskvi sem se sešel z nekim čudnim gospodom. Bil je vrlo bogat in lastnik velikih posestev. Služil ni glavna in jedina briga mu je bila zadovoljiti svojej strasti do znanstva. Do denašnjega dne še ne vem, kako se ga je ta strast mogla tako polastiti. On se je silil plavati na visini, a jedva da je znal govoriti; navadno je le gledal in važno z glavo kimal. Nikdar nisem tako slaboumnega človeka videl — — V Smolenskej guberniji je nekoliko krajev, kder je sam gol pesek... tacemu kraju je bil ta človek podoben. Nič mu ni šlo izpod rok — vse mu je tako rekoč mej prsti propalo; da je po njegovej volji svet vrejen, gotovo bi ljudje s petami jeli. Delal, čital in pisal je neumorno. Trudil se je in mučil ozbiljno in marljivo; samoljubje njegovo je bilo ogromno, značaj pa železen. Živel je sam zase in imeli so ga za nekacega čudaka. Vpoznal se je i z menoj in jaz sem mu do-

padal. Reči moram, da sem ga koj izpoznal, le osornost njegova me je odbijala. Ali imel je mnogo sredstev, da bi se ž njimi moglo silno mnogo storiti... to me je navelo, da sem šel ž njim na kmete. Sannjaril sem o velikanskih osnovah i o reformah...«

»Kakor pri Lasunskej, ali se še spominjaš?« reče dobrodušno Ležnjev.

»Kaj! Ondukaj sem vedel, da ostanejo moje besede prazne; ali tukaj se je razprostiralo pred menoj čisto drugačno polje... Zbral sem si knjižico gospodarskih bukev... res, da ni ene nisem prečital do konca... ali poprijel sem se bil dela. Iz začetka mi ni vse od rok šlo, česar sem se bil tudi nadejal, no pozneje je postajalo vse bolje. Moj novi prijatelj je gledal in molčal. Dajoč mi neko ograničeno svobodo. Vzprijemal je moje predloge in jih tudi izvajal, ali z odporom, leno z neko nezaupnostjo ter vedno bolj po svoje. Vsako svojo misel je cenil neobično visoko. Posadi se za njo, kakor zelen keber na rastlino, in sedi na njej in razvija krila, ko da bi hotel sfrčati — pa kar naglo zarine z nosom v travo. Ne čudi se tej prisposodbi. Tako sem živetaril dve leti, posel mi je šel slabo od rok. Jaz sem se nasitel te komedije, a moj prijatelj je začel zabavljati, jaz njega gristi, on mene prezirati, zdaj sem bil v peklu. Nezaupanje njegovo preide v srditost in neprijazno čuvstvo se naji poloti, o ničemer nisva mogla več govoriti; on je počasi ali vstrajno delal, da mi dokaže, da se mojih svetov ne drži nič več.... To me je preverilo, da nisem družega, nego gospodu vlastelinu nadležna osoba. Bilo mi je močno žal, da sem toliko časa potratil in da sem se zopet v enej nadi prevagl. Znal sem dobro, koliko se svojim odhodom izgubim, no videč prizor, v katerem se je moj prijatelj zlo kukavnega pokazal, odšel sem res, pustivši gospoda pedanta samega....«

»To je, pustil si vsakdanji kruh«, reče Ležnjev in položi obe rôki Rudinu na rámi.

»Da, in čutil sem se lehkim in golim v pustem širokem svetu. Pojdi kamor hočeš... Eh, pijva!«

»V tvoje zdravje!« déje Léžnjev in poljubi Rudina na čelo. — »V tvoje zdravje in v spomin Pokorskemu — Takšen je bil tudi on«.

»Zdaj véš jeden primér iz mojih dogodeb, reče Rudin. — Naj li nadaljujem?«

»Nadaljuj, brate, nadaljuj!«

»Ni govoriti se mi ne ljubi; celó zgovornosti mi je nestalo, brate!... Ali vender! Dočakal sem še marsikaj.... rés, mogel bi ti povedati, kakó sem prišel k nekemu visokemu uradniku za tajnika in kaj se mi je vse zgodilo, no to bi naji predaleč zavélo... po dolgem potovanji sem se odločil naposled — ne smeji se, prosim te... postati praktičen človek. Slučaj mi je prišel na pomoč; sešel sem se z nekim Kurbejevim — mordá ga poznaš — ne?«

»Ne, nikdar še nišem o njem čul. Ali, Rudin, kako da se nisi sè svojo pametjo domislil — ne zaméri — da ti nisi praktičen človek?«

»Znam, brate, da nisem; a mimo gredé rečeno — kaj sem pa sploh jaz?... No da si ti videl Kurbejeva! Nikari ne misli, da je to kak bedast klepetec. Pripoveduje se, da sem — jaz nekoč govoriti znal. — Ali jaz nisem nič proti temu! Ta človek ti je bil silno učen, glava mu je bila polna trgovskih osnov. — Projekti, sméli in nepričakovani, rodili so se v tej glavi. Složil sem se ž njim z nakano, upotrebiti svoje darove na občo blagost...«

»Za Boga, na kako blagost?«

»Smijal se mi bodeš«.

»Zakaj bi se smijal?«

»Odločila sva se, neko reko v k...ej guberniji takó prirediti, da bode tudi ladjam mogoče se po njej voziti«, odgovori Rudin.

»Kako to? Gotovo je bil ta Kurbejev velik kapitalist?«

»On je bil večji siromak nego jaz, reče Rudin in uprè sivo svojo glavo v roko«.

Ležnjev se zahohotá; kar naglo vstane in prime Rudina za roko.

»Ne zaméri, brate«, reče on; »ali tega se nisem nadejal. In? vaju projekt jeli ostal v glavi ali na papirji.«

»Ne baš povsem. Delo se je začelo in delalci so bili najeti. No zdaj so nastale zapréke. Gospodarji mlinov nikakor niso pojmi, da hočeva brez mašin kaj narediti, a za mašine nisva imela ni krajcarja. Šest mesecev sva prebila po kočah in jamah. Kurbejev je hvalil Boga, da ima skorjo kruha, a in jaz si nisem brade mastil. Molčala sva in trpela, prosila trgovce, pisala liste, oglase, okrožnice. Stvar se je končala s tem, da sem zadnji groš potratil.«

«No,» reče Ležnjev: »jaz sem mislil, da zadnji groš potratiti ni za te baš velika umetelnost.«

«Ne, res ni.»

Rudin pogleda na okno.

Projekt pa ni bil slab in nosil bi bil ogromen dobiček.

«Kam je prešel Kurbejev?»

«On? Zdaj v Sibiriji išče zlata. Videl bodeš, on ne propade!»

«Mogoče, ali gotovo še ni. A ti?»

«Jaz? Kaj bom jaz! V tvojih očeh sem bil pa uže od nekdanj človek, ki ni za nobeno delo.»

«Ti? Kani se tega? . . . Res, o svojem času sem gledal in videl samo ono, kar je na tebi slabega; no zdaj, veruj Bogu, naučil sem se, te spoštovati. Ti nikdar ničesar ne dosežeš . . . Uprav zato te ljubim . . . res, da je tako!»

Rudin se bridko nasmehne.

«Res?»

«Jaz te zategadelj cenim!» ponovi Ležnjev; »ali razumeješ?»

Oba sta umolknola.

«Kaj, ali naj še tretji slučaj navedem?» vpraša Rudin.

«Daj!»

«Dobro! Broj tretji in zadnji. Kar povem, to se mi je prav zdaj dogodilo. Toda — ti ni to dolgočasno?»

«Govori! govori!»

«Vidiš,» povzame Rudin — nekoč, ko nisem dela imel, — dela uže često nisem nobenega imel — mislil sem torej: znanja imaš dosti, dobre volje in plemenite želje ti ne manjka — — — tega mi vendar ne bodeš zanikal, ha?»

«Kako bi? Kaj ti je prišlo na pamet?

«Česar koli sem se bil do sedaj poprijel, povsodi sem pogorel — — — Kaj, ko bi postal pedagog, ali, prosto rečeno učitelj . . . zakaj bi kar tako v en dan živel — — —»

Tu preneha in vzdahne.

«Zakaj bi zastonj živel, a drugim ne dajal onega, kar znaš? Morda tvoje znanje onim kaj koristi. Sposobnosti moje niso tako navadne; govorim lepo — — — Tako sem se odločil za to delo. Mučil sem se mnogo, da sem dobil službo; na nizkih šolah ni bilo za me posla — — Naposled sem prišel kot učitelj na gimnazijo.

«Kot učitelj — česa?»

«Kot učitelj ruske književnosti. Da ti povem resnico, — nobenega dela se nisem poprijel s toliko navdušenostjo, kakor tega. Misel, da bodem odgajal mladino, povzdigovala me je silno. Za prvo lekcijo sem tri tedne študiral.»

«Ali jo še hraniš?» vpraša ga Ležnjev.

«Ne; vzgubila se mi je. Naredil sem jo precej dobro. Še zdaj vidim na licih svojih učencev — lica dobra, mlada, z izrazom iskrene radovednosti, in celo navdušenosti. Sedel sem za katedro in svoje delo na dušek pročitil; prej sem bil mislil, da bodem celo uro dovolj imel, da jo pročitam, a v 20 minutah sem bil uže gotov. Tudi šolski nadzornik, človek majhen in suh, s srebrnimi naočniki, sedel je v ta dan v šoli; časih je pokimal z glavo, a ko sem zvršil, mi je rekel: «Lepo, samo nekoliko previsoko i časih tamno; o samej stvari je premalo rečeno.» — — A gimnazijalci so gledali z velikim spoštovanjem na-me. Kako ljuba je vendar mladež. Še drugi- in tretjikrat sem lekcijo čital, potem pa le improviziral.»

«In z dobrim vspehom?» vpraša Ležnjev.

»Z najboljim. Izlival sem vse, kar mi je v duši živelo, in tako svoje učence silno navduševal. Mej njimi so bili trije ali štirje jako nadarjeni dijaci: ostali so me slabo razumeli. Reči pa moram, da so me i oni dobri včasih zmešali s svojimi prašanji. — Ljubili some, kakor očeta. Ali zdaj se je začela intriga . . . ali prav za prav ni tu nikakove intrige

bilo; nego jaz sem zašel v kolo ljudij, ki ni za me bilo. Jaz sem bil drugim na potu in drugi zopet meni. Moje lekcije za gimnazijalce so bile preučene, bolj za vseučilišnike pripravne; mojim učencem so slabo koristile; fakt pa jaz sam nisem do dobrega znal. Poleg tega nikakor nisem hotel stopati po onem krogu, ki mi je bil v šoli naznačen; to je stara moja slabost, kakor ti je znano. Hotel sem uvesti korenite reforme, in, pri mojej duši, reforme so bile i lahke i dobre. Nadejal sem se izvesti svoje želje po ravnatelju, dobrem in poštenem človeku, stoječim pod mojim uplivom. Njegova žena mi je bila verna pomočnica. Brate, odkar živim, videl sem malo taci h žen. Bila je uže precej v letih; verovala je pa v dobro, in ljubila vrlino in lepoto, kakor kaka devica s petnajstimi leti, niti se ni bala tega verovanja povedati. Nje nikdar ne pozabim. Po njenem sovetu sem spisal osnovo reform — — — Tu so me hudobni ljudje pred njo ogrdili. Najbolj me je razžalil profesor matematike, majhen, osoren človek, ki ničesar na svetu ne veruje, kakor Pigasov, samo da je ta — — — Res, ali Pigasov še živi?»

«Živi, in pomisli, vzel je za ženo neko vlastelinko, ki ga zdaj šiba.»

«Na zdravje! Natalija Aleksevna?»

«Zdrava je.»

«Srečna?»

«Da.»

Rudin utihne.

«O čem sem govoril? Da! o učitelju matematike. Ta me je zavidal in primerjal moja predavanja nekakej užigalnici, lovil vsako mojo besedico, nadmordril me gledé necega spomenika iz XVI. veka, in, kar je glavno, začel je sumničiti moje namere. Zato so skočili moji učenci na-nj. Nadzornik, s katerim nisva bila posebna prijatelja, naščuje proti meni ravnatelja in pravda je bila gotova. Jaz nisem popuščal, nego se odločno za svoje pravo potezal, in vsled tega je prišla vsa stvar pred šolskega nadzornika. Trebalo je, da zapustim službo. To meni ni bilo dosti; hotel sem dokazati, da se z menoj ne more delati, kakor je komu volja — — — no z me-

noj se môra delati, kakor je komu volja — — —
Zdaj se selim.

Nastal je molk. Oba prijatelja sta sedela mirno drug nasproti drugemu.

Prvi izpregovori Rudin.

»Da, brate, zdaj morem reči s Holcovem: »Do česa si me, moja mladost, privéla; vidiš, da naprej nobenega koraka ne morem storiti.«

»Mar nisem ničemu več sposoben, mar za me na svetu ni posla? Često sem samega sebe tako izpraševal, in, kolikor sem se tudi v svojih očeh hotel ponižati, priznati sem moral, da imam darove, ki jih nema vsak človek. Zakaj so ti darovi izgubljeni? In še nekaj: znaš li, ko sva bivala na meji, da sem se nenavadno mnogo nadejal in zašel na krivi pot. — — — Tedaj še nisem vedel, kaj želim, kaj hočem; vtopil sem se v besede in veroval v čuda; ali danes — danes je drugače, in zdaj smem glasno reči, kaj želim. Jaz se ne delam drugačnega, nego sem v resnici: jaz sem miren človek; a vedem se, kakor so okolinosti, za-se hočem malo, hlepim za bliskim ciljem, naj si prinaša še tako malo korist. — Ali ne! vse je zastonj! ne gre! Zakaj? Kaj mi zapleta noge in mi ne dá živeti in delati, kakor živé in delajo drugi. — — — To je zdaj jedina stvar, o katerej premišljujem. Jedva da se malo sprijaznim s svojim položajem, uže me zla osoda odmakne. — — — Začel sem se je bati, osode svoje — — — Zakaj vse to? Razjasni mi to uganko!«

»Uganko!« — ponovi Ležnjev. — To je res! Ti si bil meni vedno prava uganka. — Celó v mladosti, ko si nam časih govoril, kadar ti je baš kaka dobra misel prišla na pamet, plamtelo ti je srce — a — — — kar naglo si drugače govoril... ti me umeješ... celo tedaj te nisem umel... Sposobnosti je toliko v tebi, trud, da dosežeš svoj ideal, neumoren... «

»Besede, prazne besede! Dela ni nič!« seže Rudin svojemu prijatelju v besedo.

»Dela nič? Kakega dela?«

»Kakega dela? Slepo ženo in celo obitelj sè svojim trudom hraniti in vzdrževati, kakor Prjaženecv... to je delo!«

»Da; ali tudi dobra beseda je delo.«

Rudin pogleda na Ležnjeva in molčé prikima.

Ležnjev je hotel nekaj reči — ali si samo z rôko čelo pogladil in molčal.

»Torej misliš na svoje posestvo iti?« vpraša naposled vendar Ležnjev.

»Da, na kmete.«

»A je li ti ostalo kaj tvojega posestva?«

»Ostalo je nekaj malega. Dve duši i pol. Vsaj toliko imam, da morem trudno glavo nasloniti in umreti. Morda si v tem hipu misliš: »ni to ni družega, nego fraza.« Res, fraza je mene uničila, jaz se je nisem mogel rešiti. Ali kar sem zdaj rekel, to ni fraza. Ni fraza, brate, poglej sive te lasi in te gube po obrazu; strgan rokav, ki ga vidiš, ni fraza. Ti si me zmirom strogo sodil; bil si pak pravičen; ali čemu treba strogosti, ko je vse pri kraji, ni olja ni v lampi, a lampa sama je razbita — — — Smrt, prijatelj, pomiri vse.«

Ležnjev skoči na noge.

»Rudin,« vsklikne on, »zakaj to meni govoriš? S čim sem to od tebe zaslužil? Mar sem jaz takov človek, človek brez duše, da bi pri pogledu teh upalih lic in teh gub po čelu mislil na — frazo? Bi li rad znal, kaj o tebi mislim? Dobro! Jaz mislim: evo sposobnega človeka, ki bi se svojo sposobnostjo Bog zna kaj vse dosegel, kaj vse storil, samo da noče! . . . a ta stoji pred menoj gladen in brez kraja, kder bi se mogel spočiti . . . .«

»Smilujem se ti torej,« reče zamolklo Rudin.

»Ne, varaš se. Spoštovanje vzbujáš, ne pa milovanja. Kdo ti je bil na potu, da nisi vzdržal nekoliko let poleg tistega bogatega prijatelja na kmetih? ki bi ti gotovo zagotovil bodočnost, da si le hotel, Zakaj ti ni bilo moči na gimnaziji ostati, zakaj? Če si začel z ideali kako delo, zakaj si vedno tako končal, da si upropastil samega sebe in svojo korist, a nikdar nisi zagrabil z lakomno roko, kolikor ti je bilo mogoče doseči?«

»Gotovo sem se rodil pod sovražno mi zvezdo,« odgovori Rudin sè žalostnim posmehom. »Meni ni nikder obstanka.«

»To je resnica; no tebi ni zategadelj nikder ob-
stanka, ker te grize neki črv, kakor si malo poprej
rekel . . . . V tebi ni črva, niti duha brezpokojs-
tva; ogenj ljubezni do resnice gori v tebi, in očitno
gori močnejše, nego v mnogih, ki sami sebe ne sma-
trajo za egoiste, a tebe imenujejo intriganta. Da, jaz
prvi bi bil uže zdavnaj ta ogenj v sebi pogasil in se
umiril; tebe pa ni žolč, nikdar ubil ni, in jaz sem
preverjen, da bi začel kakor kakov mladenič novo
delo . . . .«

»Ne brate, zdaj ne več,« odgovori Rudin. —
»Izdal sem vse . . . .«

»Izdal si vse? Drugi bi bil uže davno poginol.
Ti veliš, da smrt vse pomiri, a misliš li, da življenje
ne pomiruje? Kdor se je rodil, in nikomur nič od-
pustil ni, sam ni vreden odpuščanja! Kdo pak sme
reči, da mu ni treba odpuščanja? Storil si, kolikor
si mogel, robotal si, dokler je bilo kaj moči . . . .
Česa še treba? Naša pota so šla narazen — — —«

»Brate, ti si drugačen človek, nego jaz,« reče
Rudin in vzdahne globoko.

»Naša pota šla so narazen,« nadaljuje Ležnjev:
— morebiti zato, ker imam kaj jesti, hladno kri in
druge zgodne okolnosti, zato sem baje mogel mirno
sedeti, prekrstiti roke in motriti svet; tebi je pa
bilo treba iti na bojišče, zasukati rokave, truditi in
boriti se. Naša pota so šla narazen — — — no glej,
kako sva si blizu. Saj govoriva skoraj istim jezikom,
prijatelj umeje prijatelja, odgajala sva se po jedna-
cih čuvstvih. — Vidiš, brate, malo nas je ostalo;
nas dvojica sva poslednja Mohikanca. Mogla sva
vsak po svojem potu hoditi, celó na pol sovražnika
si biti, dokler je bila bodočnost najina; ali zdaj, ko
se je vse predrugačilo, ko nova pokolenja mimo nas
hité, zdaj treba, da stojiva trdno drug do drugoga.
Trčiva in zapojva po starej navadi: *Gaudeamus
igitur!*«

Prijatelja trčita in zapojeta z raztrganima, kri-
vima glasoma, pravima ruskima glasoma to staro
dijaško pesen.

»Ii odhajaš zdaj na kmete«; povzame Ležnjev.
»Ne verujem, da dolgo ostaneš, in ne morem si mi-

sliti, kde in kdaj zvršiš . . . . No vedi, naj se zgodi s teboj, kar koli hoče, eno zaslombo imaš vedno. To je moj dom . . . . Čuješ li, starček? Tudi ideja ima svoje invalide in preskrbišča zanje.«

Rudin vstane.

»Hvala ti, brate, hvala! Tega ti nikdar ne pozabim. Tolike ljubezni nisem vreden. Spačil sem svoj život in ideji nisem služil, kakor je treba bilo . . . .«

»Stoj!« seže mu Ležnjev v besedo. — »Človek je tak, kakoršnega je naredila natura; več od njega nikdar ne smeš zahtevati! Ti si imenoval večnega žida . . . . Kdo zna, ni tebi li odsojeno, večno potovati; morda izvršuješ tako večo zadačo, ki je zdaj še sam ne slutiš: narodna modrost ne veli zamán, da vsi pod Bogom hodimo. Ti odhajaš,« nadaljuje Ležnjev, videč, da je Rudin klobuk vzel. — »Nečeš li tu prenočiti?«

»Idem! Z Bogom. Hvala ti . . . . ali jaz slabo končam.«

»Preпусти to Bogu — — — Torej res pojdeš?«

»Da! Z Bogom. Ne umevaj me krivo.«

»Tudi ti ne umevaj mene krivo . . . . in ne pozabi, kar sem ti rekel: Z Bogom! . . . .«

Prijatelja se objameta in Rudin odide hitro.

Ležnjev je hodil še dolgo po sobi, ustavil se pred oknom in zamišljeno rekel poluglasno: »Siromak!« Potem sede in spiše pismo svojej ženi.

Zunaj pa je vstal vihar in zlokobno tulil, bolno in zlobno, odbijajoč v zvoneča okna. Začela se je dolga, jesenska noč. Blagor onemu, ki v takej noči sedi pod očetino streho, kdor ima toplo sobo — — — Gospod naj se smiluje vsacega, ki nema mesta, da bi položil trudno svojo glavo k pokoju.

Okolo poludneva, 26. junija 1. 1848, ko je bil vstanek »narodnih socijalistov« uže podavljen, boril se je v ulici sv. Antonija še jeden linijski polk z vstaši na nekej barikadi. Nekoliko strelav iz topa razrušilo je barikado, a branitelji so zapuščali barikado in začeli misliti na svoje spasenje. Kar naglo

